

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

MARTIE 2004

magazin istoric

Anul XXXVIII – serie nouă – nr. 3 (444)
martie 2004

<http://www.itcnet.ro/history/magazin.htm>
e-mail: mistoric@itcnet.ro

1 Frederik II (1559-1588), rege al Danemarcei și al Norvegiei, cel preocupat de supremația sa în Marea Baltică, pictat de un artist necunoscut în 1580

2 Palatul Lazienki, una dintre cele mai frumoase clădiri din Varșovia, avea destinația de reședință de vară pentru rege și morganatica sa soție, Uzbieta Grabowska. Era împodobit cu pânze aparținând unor pictori ca: Rembrandt, Rubens, van Dyck sau Peter Bruegel. În medalioane, de sus în jos: regele Stanislaw August Poniatowski și trei dintre membrii Sejmului care au votat Constituția, Jablonowski (stânga), prințul Casimir și Turski

4 Între obiectele de ceramică italiană expuse la București s-au numărat și aceste frumoase piese, între care se remarcă, în centru, un bust al Mântuitorului, realizat în Toscana, secolul XVII

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEL**,
academician **VIRGIL CÂNDEA**,
academician
DINU C. GIURESCU

Redactor-șef
Dorin Matei

Secretar general de redacție
Florentina Dolghin

Redactori:

Ioan Lăcustă,
Irina Sălăvăstru,
Theo Stănescu-Stanciu,
Marian Ștefan

Secretar de redacție:

Theodor Lianos

Director economic

Doina Pascu

Documentare

Mădălina Geambașu

Corectura

Georgeta Apreotesei

Secretariat:

Constanța Avram,

Daniela Singuran

Difuzare

Constantin Mușat

Consilieri:

Ioana Ursu,

Radu Ion Popescu,

Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau Intrarea Dr. Alexandru Marcovici (fostă
Victor Eftimiu), etaj III, camerele 281, 283
(secretariat și difuzare), 285, 287, Sectorul 1,
Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 010155, Telefon, Fax: 315.09.91, 312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București,
director general Dumitru Constantinescu;
director comercial M. Vlădeanu; director
M. Soare

SUMAR

martie

2004

PODUL DE FAPTE

4 Bârna
din ochiul nostru

I. PELIVAN

**5 Iași-Chișinău-
Odessa, triumhiul
cu patru laturi**

Amintiri din anul 1918

GH. GH. MÂRZESCU

**11 Cea dintâi
trecere a Prutului**

*Armata română salvează
Sfatul țării din Chișinău*

G. DOBROVOLSCHI

**15 Povestea unor
acte mici**

*Domnul Mitilineu
delegă
pe domnul Grama*

S. CÂLȚIA

ISTORIE TRĂITĂ

**16 Viața
ca o pasiune**

V. REBENGIUC

**21 Memorie
reîntregită**

*Am adus
Arhiva Misiunii Militare
Germane
în România*

AL. OȘCA

**23 Un strop
de speranță**

Aprilie 1956.

*Constantin Titel-Petrescu
îi scrie lui Chivu Stoica*

C. MORARU

**24 De la
România Mare
la România ciuntită**

*Transilvania, dincolo
de manualul școlar*

L. BARBUL

**30 Universitățile
noastre...**

*Universitatea
din București – 140 ani*

I. ZĂNESCU

33 ...Universitățile lor

*Legea și educația,
bogățiile Danemarcei*

M. NICOLAU

**38 Pătrășcanu –
dușmanul de clasă**

*Cât și cum s-a amestecat
Moscova în proces*

T.V. VOLOKITINA

**42 Cu sinceritate,
pentru dialog**

*A opta sesiune
a Comisiei bilaterale
a istoricilor
din România și Rusia*

V. BUGA

**45 Gloria
de la poalele Golgotei**

*Constituția polonă
din 1791*

F. ANGHEL

**51 Istorisirile
Bătrânei Doamne**

*Banca Națională
a României
stabilizează leul
(1929-1935)*

C. PĂUNESCU

**CĂLĂTOR ÎN TIMP,
CU OCHII DE AZI**

**88 Un măgar
și două rațe**

*Blaga, Busuioceanu
și Crainic,
negustori de artă ratați*

INEDIT

**57 Comisionul
doboară avionul**

*Generalul Negrescu
în audiență
la Armand Călinescu*

V. AVRAM

**61 Cu gondola
pe clopotniță**

Carnavalul venețian

**65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină**

67 Pe prima pagină
*Ecourile europene
ale războiului lui Horea*

N. EDROIU

**S.O.S.
PATRIMONIUL**

**70 Castelul
de la Boiu**

R. IOSIPESCU,
S. IOSIPESCU,
A.-M. BIRO

75 Fata și dregătoria

*Domnia
lui Nicolae Caragea*

A. CARAGEA

**77 În România,
acum 100 de ani**

G. FILITTI

**81 „Pasărea colibri“
doboară „balena“**

*Indienii navajo,
cifratori în al doilea
război mondial*

A. CĂPUȘAN

**83 Vis sfârtecat
de bombe**

*Întâlnirea
cu Stadionul Olimpic
din Berlin*

W. LANG

**89 La abordaj,
în fustă**

Pirați și... „pirate“

R. BERGMANN

**HOOVER
INSTITUTION**

**93 Nu-ți dărâma
propria operă**

*Iuliu Maniu către
Patriarhul Miron Cristea*

RUBRICI

29; 88

Eveniment

**66 Pentru biblioteca
dumneavoastră**

50; 94; 95

Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

DIN BASARABIA

După Unire, multe lucruri bune s-au realizat în provincia noastră, dar și mai multe încă au rămas să fie înfăptuite. În afară de Școală, Biserică, Justiție și Administrație, care au făcut progrese mari indiscutabile, noi basarabeni nu putem mândri cu *reforma agrară*, pe care am înfăptuit-o și pe care încă nici o țară din lume nu a putut-o realiza, cum am realizat-o noi. Era și o necesitate absolută, atât din punct de vedere social, căci țăranii noștri, talpa țării, erau nevoiți să emigreze în Caucaz, Turchestan, Amur, Ussurisc și alte regiuni sălbatice din Asia, cât și din punct de vedere național, că majoritatea terenurilor agricole din Basarabia se aflau în mâinile străinilor, la care țăranii noștri moldoveni trebuia să fie sau argați sau arendași.

Bineînțeles, în lumea aceasta totul este relativ. Dar celor ce ne critică cu patimă și răutate, le putem recomanda un lucru: să-și arunce privirea peste apa Nistrului și să-și aplece urechea pe malul lui, ca să vadă și să audă ceea ce se petrecea dincolo.

Totuși, dacă nu s-a făcut tot ce am dorit și ce a trebuit să se facă, vinovatul cel dintâi nu a fost centrul, care ne-ar fi neglijat cu intenție, ci noi înșine. Nu am avut noi în permanență reprezentanții noștri în Parlamentul și mai ales în Guvernul Țării? Cea dintâi și marea greșală a noastră, trebuie să o spunem verde, a fost că noi, puțini la număr cum eram, de la început ne-am permis luxul să ne dezbinăm într-atâtea partide și grupări politice. Această dezbinare a fost fatală pentru interesele mari ale moldovenimii noastre basarabene. Hidra pseudo-democratică, cosmopolită și internațională a reușit ușor să pătrundă, să troneze și să dicteze în altarul vieții noastre publice.

Din cauza dezbinării, dușmănindu-ne și bârfindu-ne reciproc, nu am contribuit noi oare la descurajarea și demoralizarea maselor noastre țărănești? Nu am fost și noi de vină că s-au dezbinat și s-au dușmănit între ei țăranii noștri,

ION PELIVAN

că și dintre ei s-au format bresle rușinoase de agenți electorali, de bătăuși profesioniști și de hoți de urne? Nu am îndemnat și noi pe învățători și pe preoți să-și părăsească școala și biserica și să se pună în slujba partidelor noastre?

Din cauza aceasta, în învățământ, administrație și chiar în Parlament, nu au putut intra cei mai buni, cei mai vrednici și cei mai pregătiți, ci adeseori indivizi care nu au avut și n-au absolut nimic comun nici cu trecutul nostru, nici cu interesele și năzuințele noastre naționale.

Dar presa străină și înstrăinată? Nu a fost și ea, în opera ei de destrămare a solidarității noastre naționale și de pongiere a tuturor înfăptuirilor Unirii, nu a fost ea oare încurajată și de ai noștri? Din cauza democratismului nostru cosmopolit, limba românească, nici după 20 de ani de la Unire, nu a parvenit să fie respectată chiar de „intelligenții” noștri moldoveni. O mulțime de funcționari, preoți, învățători, magistrați și pensionari moldoveni, plătiți din sudoarea țăranului nostru român și apărați de baioneta neadormită a soldatului nostru, nici până azi nu vroesc să părăsească urâtul obicei, ce ne amintește trecutul de robie, de a vorbi în public limba fostului nostru crotopitor. Ce voesc d-lor să manifeste prin graiul străin, nu ași putea răspunde precis. Dar am convingerea că ei dovedesc că merită pe deplin porecla ce le-a fost dată de ruși [„ochincari”, „mămăligari”]. Am avut în Basarabia săptămâna de curățenie și deparazitare. Când va veni oare termenul și pentru săptămâna de desrăsfățare?

În sfârșit, nu sunt tot ai noștri vinovați că „stilismul” [adeptii calendarului iulian, pe stil vechi], ce adaugă o nouă dezbinare în biserica noastră basarabeană, nu poate să dispară nici până astăzi?

(Basarabia de sub oblăduirea rusească, în *Viața Basarabiei*, nr. 1/1941, fragmente)

Avanpremieră editorială

IANUARIE 1918.

SFÂRȘIT DE GUVERNARE LA IAȘI

GH. GH. MÂRZESCU

Când am prezentat o selecție din însemnările inedite ale omului politic liberal Gh. Gh. Mârzescu (1876-1926), în nr. 10-12/1991 și 1-2/1992 ale revistei noastre, credeam că doar acele pagini de la Biblioteca Academiei Române s-au mai păstrat. Investigații ulterioare au dus la descoperirea altor însemnări, aflate la Arhivele Naționale Centrale, pe care le-am publicat în nr. 10/1994. Doamna Ioana Mârzescu, din Paris, nepoată a memorialistului, ne-a semnalat existența unor pagini încă necunoscute ale înaintașului său. Reunite, toate acestea vor fi publicate, într-un volum, la Editura Curtea Veche din București.

În avanpremieră, prezentăm alte fragmente din însemnările lui Gh. Gh. Mârzescu, aflat pe atunci în Iași refugiu. Era ministru al Agriculturii și Domeniilor în guvernul prezidat de I.I.C. Brătianu, cu Take Ionescu, vicepreședinte. Ne-am oprit asupra notelor din ianuarie 1918, ultima lună a guvernului format la 11 decembrie 1916, după retragerea familiei regale, a Consiliului de Miniștri și a Parlamentului la Iași.

Zile tensionate, când, după semnarea armistițiului provizoriu de la Focșani (26 noiembrie 1917), România era supusă unei

puternice presiuni pentru încheierea păcii cu Puterile Centrale. Rusia, în urma izbucnirii revoluției burgheze în februarie 1917, apoi a preluării puterii de către bolșevici (maximaliști), la 25 octombrie 1917, și a încheierii armistițiului cu inamicul, la Brest-Litovsk (22 noiembrie 1917), încetase războiul alături de Antantă.

Trupele ruse, în bună parte bolșevizate, produceau dezordine în Moldova, refuzând să se supună autorităților. Aceași stare tensionată se crease și în Basarabia unde, la 2 decembrie 1917, Sfatul Țării proclamase Republica Democratică Moldovenească (Magazin istoric, nr. 3/1991).

Ieșirea Rusiei cu o conducere bolșevică din război lăsase România descoperită în fața inamicului. Degringolada produsă a silit guvernul român să accepte și el armistițiul cu Puterile Centrale.

Liniește însă nu a fost restabilită. Dimpotrivă, starea conflictuală s-a accentuat.

„Zilnic – notează C. Kirițescu în scrierea sa consacrată Războiului de întregire – se produceau tot felul de provocări la adresa românilor, înalți funcționari români erau insultați și chiar arestați pe propriul nostru teritoriu. Soldații români erau poftiți să facă și ei la fel ca rușii: să facă revoluție, să-și detroneze regele, să ceară

Palatul Administrativ din Iași

pace. Rezerva disprețuitoare a românilor irita pe ruși. De teama atentatelor sau a loviturilor revoluționare, românii trebuia să stea de pază, cu ochii în patru.“

În spatele frontului, pe o întinsă suprafață a Rusiei, rămăceau unități ale fostei armate țariste, fugite de pe front, isterizate de promisiunile bolșevicilor. Proclamate „armată roșie“, aceste bande omorau ofițerii, atacau fostele instituții, instaurau comitete (soviete) de conducere bolșevică, proclamau libertate și egalitate pentru toți, se luptau cu „gărzile albe“, unitățile rămase credeau căse fostului guvern.

În Ucraina, unde se refugiaseră mulți români – la Odessa, Kiev, Moghilev, Cherson –, degringolada era și mai mare. În martie 1917, după abdicarea țarului Nicolae II, la Kiev puterea a fost preluată de un Parlament național (Rada) care, în decembrie 1917, a proclamat autonomia și, în ianuarie 1918, independența față de Rusia. Bolșevicii au constituit la Harkov un guvern provizoriu; în decembrie 1917, a proclamat și el Republica Ucraineană Sovietică. Trupele bolșevice (armata roșie) au ocupat în februarie 1918 o mare parte din Ucraina, teritoriul țării devenind teatru de luptă între naționaliști și bolșevici. La Odessa îndeosebi, unde se aflau o parte dintre parlamentari, funcționari, mulți civili, așa-ziii revoluționari socialiști români, cumpărați de conducerea bolșevică de la Petrograd, instigau și organizau manifestări antiromânești. Subvenționați cu importante sume de bani, editau ziare, tipăreau manifeste și broșuri instigatoare răspândite în rândurile soldaților, muncitorilor, sătenilor. Se urmărea înlăturarea dinastiei și proclamarea unei republici române sovietice.

Propagandiștii Petrogradului din rândul românilor (Cr. Racovski, M.Gh. Bujor ș.a.) agitau trupele române pentru încetarea luptei, pentru pace cu inamicul. La numai două zile după ce bolșevicii cuceriseră puterea, M. Gh. Bujor scria în gazeta sa, Lupta, pe care o scotea la Odessa: „Dacă maximaliștii vor reuși să câștige încrederea țării, un capitol nou se va deschide în istoria revoluției rusești. Popoarele mici, cum suntem și noi, nu au de ce să fie îngrijorate de această schimbare. Ea vine doar în numele principiilor celor mai largi de libertate și democrație și de socialism.“ Bujor, împreună cu alți socialiști români refugiați, au creat un „batalion revoluționar internaționalist“, cu sediul la Odessa, pe care l-au pus la dispoziția bolșevicilor.

Agitatorii bolșevici încercau să inoculeze românilor basarabeni teama de autoritatea centrală, prezicându-le o situație politică, socială și culturală dezastruoasă în cazul că

se vor uni cu Regatul român. Țăranii din Basarabia erau amenințați cu venirea armatei și autorităților de la Iași, care urma să le ia pământurile. Se crease astfel un curent protivnic României și unirii.

Haosul domnea pretutindeni și Gh. Gh. Mărzescu îl surprinde în notațiile sale, cunoscând îndeaproape starea de maximă încordare în care guvernul își desfășura activitatea. Știri felurite, contradictorii, alarmante veneau din toate părțile. Guvernul era asaltat zilnic de telegrame, relatări telefonice, vești aduse de felurii emisari. Se semnalau atacuri rusești, de la Odessa până la Piatra Neamț, începuse iarna și aprovizionarea trupelor și a populației civile era periclitată.

La sfârșitul anului 1917, nesiguranța și starea tensionată atinseseră cote maxime. În aceste condiții, guvernul I.I.C. Brătianu a fost constrâns să recurgă la măsuri forte pentru păstrarea ordinii, apărarea țării și asigurarea aprovizionării trupelor și a populației civile. Multe dintre rezervele de alimente se aflau în depozitele de dincolo de Prut, atacate de soldații ruși. La solicitarea guvernului de la Chișinău, Consiliul de Miniștri român a luat hotărârea de a trimite, în primele zile ale lui ianuarie 1918, câteva unități pentru a curma starea de anarhie creată de bolșevici și rezistența opusă de Front-Otdel, secția frontului bolșevic stabilită la Chișinău.

La sfârșitul lui decembrie 1917, reprezentantul României la Petrograd, C. Diamandi, a fost arestat împreună cu toți membrii Legației. Înainte de aceasta, Lenin, președintele Sovietului Comisarilor Poporului, adresase un ultimatum guvernului român, cerând eliberarea unor agitatori bolșevici și amenințând cu luarea „celor mai severe măsuri militare“.

Trădată și amenințată de noii cârmuitori ai Rusiei, România era împinsă spre încheierea păcii cu inamicul. Emisari ai Puterilor Centrale agitau în Iași condițiile care urma să fie impuse, vehiculând și propuneri pentru un nou cabinet ministerial.

Într-o astfel de conjunctură, I.I.C. Brătianu a depus mandatul, gest prin care lăsa să se înțeleagă explicit că nu renunță la obiectivul pentru care România intrase în război: reîntregirea țării.

Să urmărim, așadar, notațiile acestui prieten și colaborator apropiat al primului ministru de atunci. Nu am mai marcat întreruperile din text. Precizările, când s-au impus, au fost date în paranteze drepte. Datele sunt pe stil vechi.

Ioan LĂCUSTĂ

- Arestarea ministrului român la Petrograd ● Bolșevicii jefuiesc banii pentru aprovizionarea armatei române ● Averescu, pacifist, se pregătește de guvernare ● La Petrograd se ordonă arestarea regelui Ferdinand ● Olga Sturdza și soarta orfanilor ● Take Ionescu se îmbolnăvește diplomatic

1918

5 ianuarie. La 11, Consiliul la Brătianu.

După relațiunile ziarelor ruse (*Odesski Listok*), Diamandy a fost arestat în seara de 31 decembrie, pe când sta la masă cu prietenii. Nu i s-a admis să termine masa și a fost închis în fortăreața Petru și Pavel, împreună cu membrii Legațiunei românești.

Miniștrii Aliați și neutri s-au prezentat la Smolnii și au protestat lui Lenin împotriva acestei arestări, care calcă garanția extraterritorialității și toate regulile dreptului internațional public. Chiar în caz de război între două țări, arestarea reprezentanților lor nu este admisă.

Lenin declară că prin arestarea lui Diamandy a voit să împiedice războiul cu România.

Ziarele rusești afirmă faptul inexact că arestarea lui Diamandy s-a produs pentru că România n-a răspuns în 24 ore la ultimatumul Rusiei.

După manifestarea miniștrilor străini, Diamandy, la 2 ianuarie, a fost pus în libertate.

Brătianu citește protestul adresat de el tuturor Puterilor Aliate și Neutre, după ce s-a pus de acord cu reprezentanții Aliaților de aci.

Brătianu mai trimite o notă Puterilor Aliate arătându-le situația clar. Conservatorii o primesc cu răceală. Nu știu ce au; adică știu prea bine că voiesc să ascundă Aliaților situația reală.

S-a dat ordin de intrare a trupelor în Basarabia, după cererea directorilor [miniștrilor] Republicii Moldovenești [solicitată prin telegramă în 22 decembrie 1917].

15 români care plecaseră spre Odessa, printre care deputații Hartular, Rădulescu, colonelul Traulescu și dr. Ilie Cantacuzino, au fost opriți la Chișinău, percheziționați și curățiți de parale rusești, aproape 10.000 ruble. Li s-a lăsat câte 5 ruble de fiecare pentru mâncare.

[D.] Greceanu [ministrul Lucrărilor Publice] și cu mine suntem rugați să cazăm parlamentarii veniți din Odessa, ceea ce-i imposibil, toate casele fiind pline.

Luăm, toți miniștrii, membrii misiunilor militare și toți reprezentanții Aliaților, dejunul la Cercul Militar. Dejunul e dat de Aliați în onoarea Misiunii americane. Nu se ține nici un toast.

Stau între generalul Berthelot și Titulescu, având vis-à-vis pe colonelul american Ietz și generalul Iancovescu.

Berthelot spune că după război se retrage pentru a-și recâștiga libertatea și să nu mai aibă la spate Minister de Război. Același lucru îl spune și [generalul Constantin] Prezan [șeful Marelui Cartier General]. Vorbesc apoi cu N. Titulescu [ministrul Finanțelor] asupra situației și el admite modul meu de a vedea.

7 ianuarie – Sf. Ioan. La Consiliu, felicit pe Brătianu și

Manifestație bolșevică la Odessa

pe Duca. Doamna Brătianu mă roagă să cazez în atelierele Zoei [soția lui Gh. Gh. Mărzescu] o refugiată de a ei.

Se vorbește vag de începutul operațiunilor în Basarabia.

La 2 ½ merg la Regina cu Mitropolitul [Pimen], doamna [Olga] Sturdza, Zoe și doamna Perticari. Îi expun statutele pentru ocrotirea orfanilor.

Doamna Sturdza citește petiția ce am redactat, prin care cere ca Regina să primească patronajul Societății și să trimită un delegat.

[Olga Sturdza, născută Mavrocardat, soția lui Mihai Sturdza, sculptoriță. A făcut multe opere caritabile, între care a pus bazele unei societăți pentru ocrotirea orfanilor de război. Prietenă a lui Gh. Gh. Mărzescu, prietenie care, scria C. Argetoianu, „a fost pentru ea o nevoie sufletească, iar pentru dânsul un refugiu, ca să scape de sărăcia căsniciei sale. Legăturile lor au ținut până la tragica și prematura lui moarte”. *Magazin istoric*, nr. 4/1993.]

8 ianuarie. La 11 ½, Consiliul la Brătianu.

1) Se comunică că eșalonul 4 și 5, trimis în Basarabia, a fost oprit, la Comești, și atacat de bolșevii, ucrainenii și cazaci. Un soldat din partea căpitanului basarabean Țigănușu previne trupele române că nu poate conta pe oamenii săi.

Toți suntem unanimi a critica procedarea Marelui Cartier General. Ocupând Unghenii

Ferdinand, Maria și principele Nicolae

ruși și trimițând trupe la Chișinău, n-a tăiat firele telefonice și n-a ocupat cu trupe române gările intermediare.

Generalul Iancovescu [ministru de Război] ia apărarea și spune că e operație militară și s-au luat toate măsurile de îndreptare.

Prima impresiune e proastă și cu toții suntem îngrijiți.

Vintilă [Brătianu] propune să vină generalul Prezan în Consiliu.

2) Al. Constantinescu [ministru de Interne] comunică telegrafic lui Al. Gussi, prefect de Covurlui, și Brătianu telegrama lui Cămărășescu, comisarul Guvernului de pe lângă armatele ruse, care vorbește de bombardarea Galațiului de către Divizia 9 rusă, bolșevistă, care nu vrea să dezarmeze. La Barboși, un comisar de poliție și doi locuitori au fost uciși.

3) Un bolșevist, Christoforov, de la armata rusă din Bucovina, printr-o telegramă în rusește, repetă lui Brătianu cele cuprinse în ultimatumul lui Lenin. I se răspunde printr-un

colonel român de pe front că faptul arestărilor comitetelor [sovietelor de soldați bolșevici] de către armata română nu este exact, arestarea neputând fi făcută decât de Comandamentul rus. Că Guvernul român nu admite conflictele armate pe teritoriul său. Că măsurile de poliție au fost luate pentru a împiedica jafurile și devastările, iminente mai cu seamă de când comitetele [bolșevice]

din Basarabia au oprit transportele de aprovizionare.

La 4, ne primește Regele, pe Mitropolit, doamna Olga Sturdza, Zoe, doamna Perticari și pe mine. Doamna Sturdza îi înmânează Statutele, iar eu îi expun cuprinsul lor.

De la Rege mă duc la generalul Iancovescu, îi dau decretul privitoare la orfani, pentru a le supune semnării Regelui mâine.

Cu această ocazie îmi arată protestul lui [P.] Erhan, șeful Guvernului basarabean [Consiliul Directorilor], împotriva trimerii trupelor române în Basarabia. [Siliți de șeful statului major bolșevic din Chișinău, P. Erhan și I. Inculeț, președintele Sfatului Țării, au trimis la 6 ianuarie o scrisoare la Iași prin care solicitau rechemarea trupelor române.]

9 ianuarie. La Consiliu ora 11 ½, tot la Brătianu:

1) La Galați am restabilit ordinea. Divizia 9 rusă a atacat în masă trupele române care, apărându-se cu mitralierele, au făcut un adevărat măcel printre ruși. S-au luat 6 tunuri.

2) Primele eșaloane ale trupelor române au sosit în jurul Chișinăului cam la 12 km, eșaloanele 4 și 5 cu muniții, pe care rușii din Iași le întârziase cu 24 ore la plecare, au fost atacate de bolșevii, ucrainenii și cazaci, în stația Cornești. A fost distrusă linia ferată înainte și în urma lor, așa că nu a mai putut înainta. Divizia comandată de generalul Broșteanu a plecat ieri dimineață. Comisia românească de aprovizionare cu Grindescu și Lucasievici a fost arestată de bolșevii și li s-a luat 1.900.000 ruble ce aveau asupra lor pentru aprovizionare. O știre spune că toată Comisia interaliată a fost restituită, deci și francezii și englezii. O ultimă știre venită Ministerului de Război spune că, apropiindu-se trupele de Chișinău, bolșevii ar fi eliberat Comisia, începând să restituie și banii. Populația din Basarabia pare ostilă trupelor române; ea este îmbibată de propaganda bolșevistă, că vrem să le luăm pământul.

La Odessa, astăzi dimineață, a plecat un aeroplan, cu

înștiințare pentru românii noștri, și în special deputații, să nu plece până nu vor fi încredințați de reluarea comunicației.

3) Galip [delegat al Radei de la Kiev] comunică cu regret lui Brătianu că Ucraina face pace. Brătianu a convocat pe miniștrii Puterilor Aliate și le-a comunicat știrea, care ne face inutile toate pregătirile pentru ucrainizarea frontului.

Mișu Cantacuzino [ministru Justiției] crede că Aliații ar putea obține de la ucrainenii, chiar după pace, refugiul Regelui, Guvernului, Parlamentului, precum și aprovizionarea armatei.

Brătianu crede că se poate obține primul punct, dar nu și cel de-al doilea.

Take Ionescu crede că ucrainenii fac pacea pentru că se tem să nu fie cedați polonezilor.

Brătianu crede că ceea ce i-a determinat pe ucrainenii să facă pace este pentru a dovedi rușilor că o pot face mai degrabă decât Lenin.

Duca îmi spune că Take Ionescu vorbește cu toți aviatorii pentru a-l trece în aeroplan la Salonic.

4) Constantinescu comunică că la Bacău, la ieșirea unei reprezentatii de cinematograf, dată sub patronajul lui [general Al.] Averescu [comandantul Armatei a II-a], publicul a ieșit conducând pe Averescu cu torțe până acasă și strigând: „Trăiască șeful Guvernului de mâine“.

Se întărește în public credința că Averescu e pacifist. Credem că manifestațiunea e organizată de Grigore Filipescu, fiul lui Nicu Filipescu, care în tot timpul războiului a fost aghiotant al lui Averescu și a uneltit la formarea unui Guvern militar.

10 ianuarie. Consiliu la 11½ la Brătianu.

Înainte de Consiliu, colonelul Pétin [Magazin istoric, nr. 8/1997] ne comunică că ofițerii români au fost arestați la Chișinău ca prizonieri de război și că generalul Voullemin a sosit acolo. Arestații sunt *sain et sauf* [nevătămați].

Demonstrație germană pentru încheierea păcii

De la Odessa, Constantinescu a primit de la Georgescu o telegramă că senatorii Cantili, Stavri Brătianu [vărul lui I.I.C. Brătianu], comandor Pantazi și căpitanul Mihăiță Rosetti au fost arestați de bolșeviști, sub cuvânt că România e în război cu Rusia, și au fost duși pe un vapor, pentru a fi judecați de Tribunalul revoluționar. După intervenția corpului consular din Odessa, Cantili, comandor Pantazi și Stavri Brătianu au fost eliberați pe cautiuni foarte mari. Mihăiță Rosetti a fost reținut însă ca spion.

Rosetti a fost trimis la Odessa de Marele Cartier General și în ziua plecării întâlnindu-mă cu el pe str. Carol, în dreptul lui Archiropol, mi-a spus de misiune, observând râzând că: „Marele Cartier vrea să mă curețe.”

Consulul [la Odessa] Grecianu telegrafiază că în seara de 8 ianuarie o bandă de derbedei de vreo 200, români, probabil de la atelierele Fernic, din cei lucrați de [Cristian] Racovski și [M.Gh.] Bujor au încercat să-l aresteze, dar a scăpat având luate măsuri de mai înainte cu gardă ucraineană. Arată că situația românilor e foarte critică și că la 9 ianuarie vor mai încerca o lovitură.

De la Bolgrad [Cetatea Albă] se comunică că trupa noastră de acolo (100 de oameni) a fost dezarmată și arestată de bolșeviști, că toți ofițerii cu familiile lor au fost arestați. Un telegrafist impresionat telegrafiază lui Brătianu că la Văcăreni,

Autorul cu tatăl său, Gh. Mărzescu (1834-1911)

infanteria și cavaleria română ar fi fost nimicite.

De la Chișinău se confirmă arestarea ofițerilor români însărcinați cu aprovizionarea.

[Pan] Halippa telegrafiază să nu se țină seamă de protestul lui Erhan. Guvernul basarabean s-a împărțit. Românii au fugit. [I.] Pelivan se găsește la Leova și este așteptat pe diseară la Iași.

Se telegrafiază și lui [general Const.] Coandă [trimisul Guvernului] la Kiev și se cere lui Galip ca să comunice Guvernului [naționalist] ucrainean ca să ia măsuri de apărare a românilor, Odessa fiind în Ucraina.

Diamandy telegrafiază că bolșevii din Petrograd au ordonat arestarea Regelui Ferdinand.

S-a hotărât ca Prezan să facă un ordin de zi către trupe, în

care după cererea lui [I.] Pelivan se trece că armatele române au intrat în Basarabia, după cererea comandamentului rus [de pe frontul din Moldova] și conform cu dorința Sfatului Țării. Se garantează că oștile române nu vin cu vrăjmășie și cu spirit de cucerire, ci pentru restabilirea ordinii, fără a lovi în drepturile și libertățile câștigate prin revoluție, fără nici o pornire împotriva vreunei naționalități sau religii. Ele se vor retrage de îndată ce ordinea va fi restabilită și Republica Moldovenească va putea să o mențină.

Proprietarii de pe Prut (basarabeni), precum Ciutu-reanu, fost judecător, Pretcu, Stavri și alții cer apărarea proprietăților lor cu trupe române. La Bălți, bolșevii au arestat pe păzitorii depozitelor noastre.

12 ianuarie. Consiliu la 11 1/2 la Brătianu.

Brătianu e bolnav în pat, din nou răcit. Take Ionescu, de asemenea, este absent. I se atribuie o boală simulată, fiind nemulțumit că Duca a lăsat să se comunice miniștrilor [Puterilor Aliate] telegrama maxi-maliștilor [bolșevicilor] din Petrograd că prin hârțile ministrului de Afaceri Străine s-a găsit o notă de cerere de bani din partea lui Poklewski [ministrul Rusiei în România], după intervenția lui Take Ionescu, pentru subvenționarea unor gazete române, printre care *Universul*, *Dimineața* și altele.

La Chișinău azi se concentrează trupele române, pentru ca mâine să înceapă operația de ocupare. ■

(Va urma)

Inedit • Inedit • Inedit

ZIUA SOSIRII ARMATEI ROMÂNE

Pr. G. DOBROVOLSCHI

„Născut în comuna Mărcăuți, jud. Orhei în anul 1912, luna aprilie, ziua 8, din părinții Ana și Ermil Dobrovolschi.

Școala primară am urmat-o în satul natal. În anul 1922 m-am înscris la Școala Spirituală din Chișinău, iar în anul 1926 am intrat la Seminarul Teologic, din același oraș, pe care l-am absolvit în anul 1930. În anul 1932, m-am înscris la Facultatea de Teologie din Chișinău, pe care am absolvit-o în 1937. În anul 1935 am fost hirotonit ca preot pe seama parohiei Biești, jud. Orhei, unde sunt și astăzi.

Cu prilejul terminării acestei Facultăți, țin să mulțumesc d.d. profesori pentru învățăturile date, care-mi vor servi drept călăuză în viață.“

Astfel își introducea, în 1938, la terminarea studiilor universitare, preotul G. Dobrovolschi teza de licență. Subiectul ales – Unirea Basarabiei, cercetată la două decenii de la împlinirea ei.

Lucrarea se păstrează la Secția de Manuscrise a Bibliotecii Academiei Române. Ea încearcă o sinteză a faptelor derulate în primăvara anului 1918, când amintirea lor era încă proaspătă.

Am ales un fragment care se referă la cele întâmplate în Chișinău la sfârșitul anului 1917 și începutul lui 1918. El prezintă aceleași fapte consemnate și în însemnările lui Gh.Gh. Mârzescu, văzute însă de la Chișinău.

(I. L.)

Îndată ce Consiliul Directorilor Generali [guvernul Republicii Democratice Moldovenești numit la 2 decembrie 1917 de Sfatul Țării] a fost alcătuit, a și pornit la lucru. Vremurile erau foarte tulburi. Anarhia din Rusia venea în valuri mari și spre provincia noastră. Chișinăul devine un lagăr înarmat de la mic până

la mare, pe străzi soldații trag focuri de armă. Dezordinele din această provincie au fost în mare parte opera soldaților ruși aflați în Basarabia.

Ele au început cu devastarea depozitelor de băuturi la orașe, de unde se întind și la sate. De când a început revoluția rusească și până la venirea armatei moldovenești, Basarabia este invadată de diferiți dezertori și de bande întregi de soldați, de o mulțime de

Primăria Chișinăului

Gospodărie țărănească din Basarabia (începutul secolului XX)

bolșevici, care produceau mari dezordini. Cele mai multe din omoruri care au fost săvârșite în Basarabia, cum au fost acelea ale lui S. Murafa, C. Hodorogea, M. Razu, precum pogromurile din orașele basarabene, au fost făcute de către soldații ruși.

Însă nu este mai puțin adevărat că în afară de soldații ruși bolșevizați erau și o mulțime de localnici care produceau dezordini și devastau îndeosebi conacurile boierești. Nu e nevoie ca să dovedim toate acestea cu citate din diferite cărți. Ele sunt prea proaspete în memoria noastră pentru ca să mai aibă nevoie și de o altă documentare. Ceea ce a contribuit în mare măsură la diferite dezordini a fost propaganda revoluționară în chestiunea agrară, făcută de către diferite partide extremiste și îndeosebi telegrama oficială a guvernului bolșevic [de la Petrograd], în care se spunea că tot pământul, cu toate dobitoacele, averea mișcătoare și toate acarelele de pe pământul boieresc, trece în folosul norodului.

În această lună, adică în luna decembrie, anarhia creștea din ce în ce. În toate zilele se prezentau Sfatului Țării delegați

din diferite puncte ale Basarabiei cu plângeri împotriva bandelor de soldați ruși. Astfel, în luna decembrie 1917, după cum ne spune d. I. Pelivan, un grup de proprietari și fermieri au fost asasinați (Razu, Bontaș, Anuș și alții); aproape toate casele, fermele și construcțiile aparținând boierilor au fost incendiate, în districtele Hotin, Bălți, Ismail etc.: diferite depozite de cereale devastate, astfel că pivnițele de vin, turnele de oi, de boi etc. [au fost distruse].

Consiliul Directorilor s-a adresat de mai multe ori generalului șef al armatei rusești de pe frontul român, cerând să se trimită în Basarabia trupe disciplinate pentru a garanta viața și binele populației. Însă aceste trupe nu existau. Generalul Șerbacev, împreună cu Marele Cartier General, era păzit de soldați români împotriva atentatelor bolșeviste.

Guvernul român era zilnic bombardat de telegramele diferitelor asociații ale populației basarabene, precum și de diferite delegații din Basarabia care cereau ajutorul armat. Către sfârșitul lui decembrie, boierii, proprietarii, fermierii,

preoții, negustorii și chiar țărani bogăți părăseau cu sutele orașele și fermele și treceau Prutul în România, pentru a pune viața lor la adăpost de sălbăticiile bolșeviste.

Bolșevicii alungați de la Iași, de pe frontul românesc, încep să se instaleze la Chișinău. Ei au început să îndemne pe soldați să părăsească frontul și soldații mergând spre casele lor au prins a prăda munca și averile locuitorilor. O mulțime de sate din Basarabia au fost date focului și prădate. Prădătorii însă nu se mulțumeau numai cu atâtea, ci căutau să pună mâna pe stăpânire. Din Socola ei s-au mutat la Ungheni, apoi la Chișinău, unde au arestat pe toți ofițerii străini, bătându-și joc de ei, prădând chiar comisia care cumpara pâine pentru oastea de pe front. La Chișinău, ei și-au așezat stabul lor (statul major), care întrebuița toate mijloacele pentru a împiedica îndestularea frontului și a strica drumurile de fier.

Sfatul Țării și fruntașii naționaliști sunt în mare fierbere. Unele elemente dubioase din Sfatul Țării încep să încline spre bolșevism. În înseși regimamentele moldovenesti din Basarabia pătrunseser într-un grad însemnat sământa bolnavă a comunismului. Directorul general de Război și Marină, condus la început de căpitanul T. Cojocaru, iar de la 13 decembrie de Gherman Pântea, n-a putut lua toate măsurile necesare menținerii ordinii.

Parada militară a armatei Republicii Moldovenești din ziua de Crăciun [1917] a contribuit intrucâtva la dezvoltarea spiritului de ordine în sufletul soldaților moldoveni. La 1 ianuarie 1918, se instalează în Chișinău cuibul de anarhie și bolșevism, cunoscut sub denumirea de Front-Otdel [secția frontului bolșevic stabilită la Chișinău]. Acesta s-a instalat în localul d. Dadiani și ignora autoritatea Sfatului Țării.

Datorită activității cuibului comunist, mișcarea națională

moldovenească este socotită contrarevoluționară și trădată de norod ca dușmană a ei.

In ziua de 6 ianuarie, dimineața, a sosit în gara Chișinău un eșalon de soldați transilvăneni [voluntari de la Iași]. Bolșevicii, care s-au adunat în număr mare la gară, au ordonat ostașilor transilvăneni să predea armele. Întrucât ordinul nu a fost executat, bolșevicii au deschis focul și s-au început împușcăturile. Întrucât ardelenii erau mai puțini la număr, au fost nevoiți să se predea, după ce câțiva bravi ofițeri au căzut în luptă. Bolșevicii căutau ca să aresteze pe toți deputații Sfatului Țării. De la 6-13 ianuarie 1918, data venirii armatei române în ajutor, directorii generali, deputații moldoveni separatiști (acei presupuși că vor unirea cu România), comandanți de unități moldovenești, boierimea, preoțimea și toți intelectualii regimului vechi, erau urmăriți de organizația Front-Odel, pentru a fi arestați și făcuți inofensivi.

În acest timp s-a constituit în Chișinău un tribunal revoluționar, alcătuit din reprezentanții Front-Odelului și ai „Sovietului deputaților soldați și lucrători”, precum și ai altor organizațiuni revoluționare. Tribunalul avea misiunea de a judeca de îndată pe membrii guvernului republican, recunoscuți sau bănuiați ca separatiști și în special pe președintele Sfatului Țării și pe președintele Consiliului Directorilor Generali pentru vina de a fi intervenit la Iași ca să obțină venirea armatelor române pe teritoriul Basarabiei.

În fața acestor împrejurări, când anarhia domnea pretutindeni, când Sfatul Țării era în mare primejdie, desigur că altă scăpare decât chemarea în ajutor a unei armate străine de Basarabia nu exista. Deputații moldoveni încă din luna decembrie discutau această

Ion Inculeț

problemă, astfel la 22 decembrie, conform hotărârii Consiliului Directorilor Generali ai Republicii Moldovenești, se trimite o cerere către Ministerul de Război al României în care se solicită trimiterea în Chișinău a unui regiment ardelenesc, cu posibilă urgență.

Consiliul de Miniștri a aprobat această cerere, dând ordin ca o mie de ardeleni cu arme și mitraliere ce vin din Kiev să se oprească la gara cea mai apropiată de Chișinău, de unde se vor trimite pentru paza depozitelor de subzistență.

Probabil că regimentul ardelenesc sosit la 6 ianuarie în gara Chișinău a venit în urma deciziei Consiliului de Miniștri de mai sus. Câteva zile după aceasta, comitetul moldovenesc din Kiev a trimis către I.I.C. Brătianu următoarea telegramă: „Fiind informați de către reprezentantul Sfatului Țării despre situația critică a

Basarabiei, creată prin retragerea armatei ruse, rugăm trimiteți imediat în Basarabia armata română pentru salvarea țării.”

Bolșevicii, aflând că armata română se pregătește să vină în Basarabia, au invitat pe d.d. I. Inculeț și P. Erhan în ziua de 6 ianuarie la Palatul Libertății, cărora le-au impus să ceară demisiile membrilor separatiști din guvern, ceea ce cei doi demnitari au afirmat că s-au și dat și publicat deja. Tot în aceeași zi s-a expediat și s-a primit la Iași de către guvernul român o telegramă semnată de I. Inculeț și P. Erhan, prin care protestează împotriva introducerii armatelor române pe teritoriul Republicii Moldovenești, cerând oprirea imediată a trimerii armatelor și rechemarea neîntârziată a acelor armate, care deja sunt introduse. „Introducerea armatelor române în Basarabia, spune telegrama, amenință cu grozăviile războiului civil, care deja s-a început.”

Nu se știe bine dacă această telegramă este trimisă de d.d. Inculeț și Erhan.

D.G. Andronachi, în lucrarea sa *Albumul Basarabiei*, ne spune că, în aceeași zi, pe la orele 6 jumătate seara, s-a întâlnit cu lt. col. Cricopol, din armata Republicii, care i-a comunicat că i s-a încredințat un plic confidențial din partea d. Erhan pentru d. general de

Bolgrad (Cetatea Albă) 1917, întrunire revoluționară...

...și 1924, orfelinatul „Principesa Elisabeta“

corp de armată Prezan, la Iași. Întrebându-l ce conține plicul, col. Cricopol a răspuns că se cere grabnic ajutor din partea armatei române. Deci ar reieși că în aceeași zi s-a trimis o telegramă împotriva introducerii armatei române în Basarabia, pe de o parte, iar pe de altă parte s-a cerut ajutor din partea ei.

Care să fie adevărul nu se știe bine. Directorii „Blocului moldovenesc“ hotărâsc să trimită o altă telegramă guvernului român, prin care să ceară ajutor armatei. Însă n-au reușit să facă acest lucru, din pricină că au fost urmăriți de soldații bolșevici. Văzând că nu pot trimite telegrama, în noaptea de 7 spre 8 ianuarie, d. I. Pelivan, însoțit de d. N. Suruceanu, I. Buzdugan și marinarul Getenoco pleacă spre Iași, unde au intervenit către guvernul român pentru trimiterea armatei. „Intervenția unei delegații a Blocului Moldovenesc în frunte cu d. Pelivan, spune d. prof. Ștefan Ciobanu, a determinat guvernul român să trimită armata în Basarabia. La aceste motive se adaugă și considerațiunile de ordin militar ca: apărarea depozitelor și căilor ferate, considerațiuni de ordin secundar pentru revoluția națională din Basarabia.“

După trimiterea delegației de mai sus la Iași, în Sfatul

Țării era o mare fierbere. Pe străzi se auzea numai numele Sfatului Țării, ai cărui membri trebuia să fie spânzurați. Pe străzi circula și o listă neagră de trădători, iar în ziare se publica o înștiințare a președintelui Consiliului Directorilor Generali, Erhan, că directorii Cristi, Pelivan, Secară și Codreanu sunt înlăturați din guvern. Se crede că înlăturarea lor se datorește faptului că au cerut introducerea armatei române în Basarabia.

Armata română era bănuită că vine în Basarabia pentru a se pune în slujba boierilor, să ia pământul de la țărani și să încătușeze libertățile câpătate prin revoluție. Desigur că aceasta era o insinuire bolșevică, care trebuia spulberată. În ziua de 12 ianuarie, d. I. Inceleț, însoțit de mai mulți delegați ai comitetelor revoluționare, pleacă la gara Călărași, unde a avut o întrevedere cu d. general Broșteanu, comandantul Diviziei 11.

Din istoricul Diviziei 11 reiese că delegația în frunte cu d. Inceleț a cerut generalului Broșteanu să le explice cauza venirii trupelor române în Basarabia, scopul ce-l urmăresc și dacă este inevitabilă intrarea în Chișinău. La aceasta, s-a

răspuns că intrarea în Chișinău este inevitabilă și dacă trupele bolșevice vor opune rezistență, Chișinăul nu va fi cruțat de ororile războiului din cauza bombardamentului și a împușcăturilor. Li s-a fixat termen până în ziua de 13 ianuarie 1918, ora 12.00, ca să aducă răspunsul.

Delegația s-a întors la Chișinău și a comunicat că generalul Broșteanu le-a declarat categoric că armata nu se va amesteca în chestiunile interne ale Republicii Moldovenești.

În seara zilei de 12 ianuarie, s-a ținut o consfătuire, în care s-a hotărât ca trupele române venite în Chișinău să nu se amestece în viața internă a Republicii și să nu fie tribunale de război.

La 13 ianuarie, d.d. P. Erhan și G. Pântea au plecat la Strășeni ca să comunice acest lucru generalului Broșteanu, care le-a comunicat că, neprimind răspuns până la ora 12, a dat ordin ca Chișinăul să fie bombardat. În urma insistenței delegației, ca să nu bombardeze Chișinăul, comandantul Diviziei 11 a dat un ordin scris, către colonelul Anastasiu, care se afla la Cojușna. Acest ordin a fost dat colonelului de către d. Gherman Pântea și astfel Chișinăul a fost scutit de bombardament.

În seara aceleiași zile, la ora 6 jumătate, pe bariera Sculeni a intrat în Chișinău armata română. Ea a fost întâmpinată și salutată de câteva escadroane moldovenești cu steaguri naționale, iar în fruntea lor era primul director Erhan și directorul de război G. Pântea. Armata română a fost primită cu bucurie de populația orașului.

În fruntea armatei, a intrat șeful de stat major, colonelul Rădulescu, iar generalul Broșteanu a venit în ziua de 14 ianuarie, când a avut loc o mare paradă a armatei române și a acelei moldovenești. ■

Povestea unor acte mici

VREMURI DE BEJENIE

SIMION CÂLȚIA

Vreau să vă prezint un act foarte scurt și sec. Sub austeritatea lui administrativă, ascunde multă frământare și îngrijorare. Este emis de Ministerul Afacerilor Străine, al cărui antet se regăsește în colțul din stânga sus al hârtiei: localitatea – București –, un loc pentru dată și mențiunea „Nr.” pentru numărul de înregistrare. Data și numărul de înregistrare ale actului nu au fost completate. Textul, foarte scurt de altfel, îl reproducem în întregime: „Ministerul Afacerilor Străine adevărește că d-l Ion Grama interpret este dintre funcționarii lăsați în București pentru a îngriji de expedierea afacerilor curente. București 14 noiembrie 1916. Directorul Personalului C.M. Mitileneu.” Este un text de mână, cu o caligrafie îngrijită, specifică de altfel funcționarilor antebelici. Numele și funcția lui Ion Grama, ca și ziua, sunt în mod evident scrise de o altă mână decât restul actului, iar semnătura este a unei a treia persoane. În josul paginii – ștampila ministerului, cu cernăla albastră.

Puține momente din istoria noastră au fost atât de întunecate și disperate ca luna noiembrie 1916. Până în octombrie, cu tot cursul îngrijorător pe care războiul îl luase (înfrângerea de la Turtucaia, oprirea ofensivei în Transilvania și pierderea teritoriilor cucerite, puternica presiune a Triplei Alianțe pe toate fronturile, dar mai ales atacurile continue de pe linia Carpaților), mai existau încă motive de speranță. Luna noiembrie le-a spulberat unul câte unul. Încă în 29 octombrie (toate datele sunt pe stil vechi, pentru o mai ușoară situare a documentului în context), frontul din Carpați a cedat în Valea Jiului, principala linie de apărare naturală a României fiind astfel străpunsă. Speranțele unei refaceri a frontului pe Olt au fost și ele anihilate, prin fortarea Dunării la Zimnicea la 10 noiembrie, de trupele germano-bulgare și, o zi mai târziu, de fortarea Oltului la Stoenesti.

Situația gravă a României era evidentă și, la 12 noiembrie, autoritățile decid

evacuarea administrației din Capitală spre Iași. În chiar ziua redactării actului, armata română a mai făcut o ultimă încercare de a opri valul inamic, însă bătălia de pe Neajlov și Argeș (cunoscută și ca „Bătălia pentru București”), în ciuda începutului promițător, s-a încheiat la 20 noiembrie cu o nouă înfrângere. În aceeași zi și guvernul ia calea pribegiei către Iași. Trei zile mai târziu, trupele germane și austro-ungare ocupă Capitala.

Acesta este contextul dramatic în care este redactat actul. Faptul că numele destinatarului este scris de o altă mână, într-un loc lăsat special liber, ne demonstrează că avem de-a face cu formulare completate ulterior cu numele necesare. Totuși, aceste formulare nu pot fi mai vechi de patru zile, căci abia la 12 noiembrie a fost decisă evacuarea administrației.

Comparându-l cu alte acte, anterioare războiului, în aparență nimic nu trădează îngrijorarea vremurilor: aceeași caligrafie îngrijită, punerea în pagină specifică epocii, cu spațiu larg în stânga pentru eventuale însemnări marginale ale superiorilor. Este produsul unui funcționar învățat să-și facă bine treaba, chiar și în momente ca acesta. Totuși, lipsa datei din antetul documentului și mai ales lipsa unui număr de înregistrare (de neconceput pentru un act în epocă) lasă să se întrevadă

presiunea evenimentelor. Dar cel mai grăitor este însuși conținutul documentului, foarte vag, cu o misiune extrem de generală (ce „afaceri curente” mai putea „expedia” Ministerul Afacerilor Străine în Bucureștiul devenit teritoriu inamic?).

Ne-ar fi plăcut să vă putem spune ce s-a întâmplat cu eroul nostru (meseria de interpret l-a pus, foarte probabil, în contact cu autoritățile de ocupație), cum a trecut prin anii grei, de lipsuri, de frig și penurie alimentară, de rechiziții abuzive. Dar nu știm. Luminația o clipă de valvătaia conflictului, viața lui a intrat din nou în anonimat. ■

MINISTERUL
AFACERILOR STRĂINE

067

București

Ministerul Afacerilor
Străine adevărește că d-l
Ion Grama Interpret
este dintre funcționarii lăsați
în București pentru a îngriji
de expedierea afacerilor
curente.

București 14 noiembrie 1916.

Directorul Personalului

C. M. Mitileneu

Istorie trăită

Cu Toma Caragiu în *Pygmalion* de G.B. Shaw

În 1966, la examenul de bacalaureat, la proba de istorie, mi-a revenit un subiect privind participarea României la primul război mondial. Din manual învățasem că fusese o acțiune „imperialistă”. Într-o recentă cuvântare a lui N. Ceaușescu, se menționase caracterul drept al războiului românesc, pentru dezrobirea fraților transilvăneni.

În răspunsul meu la examen au prevalat însă cele ce văzusem în filmul *Pădurea spânzuraților*, realizat cu un an înainte de Liviu Ciulei, după romanul lui Liviu Rebreanu. Mă impresionase drama celui Apostol Bologa creat de Victor Rebengiuc, mult mai viu, mai convingător decât o pagină de istorie. Așa m-am întâlnit atunci cu un mare actor al scenei și ecranului românesc, pe

VIATA ÎNTRE DOUĂ SPECTACOLE

VICTOR REBENGIUC

M-am născut în București. Ai mei locuiau atunci pe strada G. Dem Teodorescu. Astăzi clădirea nu mai există, s-a construit un bloc. Era undeva în zona Călărași-Delea Veche. Un cartier de comercianți, oameni liniștiți, așezați. Casa era a bunicii, care venea dintr-o familie de negustori. Bunicul, soțul ei, ar fi vrut să devină și el comerciant, numai că n-a avut noroc. A dat faliment și a pierdut și casa.

Am străbătut Bucureștii de la un capăt la altul, mutându-ne din loc în loc. Am stat în Militari, apoi la Chirigiu, în-

tr-o casă foarte frumoasă, cu o curte care dădea în Rahova și ieșea în partea cealaltă, în Tudor Vladimirescu. O curte mare, cu mai multe case în ea. Acolo ne-a apucat cutremurul din 1940. Țin minte zgomotul înspăimântător. Era prima dată când dădeam față cu furia naturii. Bunicul ne-a așezat în spatele lui și ne-a apărut cu mâinile ridicate către blocul din față. Dacă se dăra cumva, să-l țină el și să ne salveze.

Am locuit mai multă vreme pe Mihai Vodă. Mai înainte stătusem și pe Schitu Măgu-

reanu, la numărul 59. Acum nu mai există clădirea. A fost bombardată de americani, la 4 aprilie 1944. Vizuau probabil Marele Stat Major. Casa noastră era doar la 100 de metri de localul de pe Știrbei Vodă. Bomba a căzut chiar pe casă.

Prima clasă am făcut-o la Școala 55, lângă Chirigiu. Nu mai există acum. Apoi am trecut la „Cuibul cu barză”.

– Cum erau Bucureștii copilăriei?

– Nu țin minte prea multe din acea perioadă. Am trăit

care l-am revăzut în alte și alte filme, piese de teatru: O scrisoare pierdută, Azilul de noapte, Furtuna, Elisabeta I sau filme, precum Moromeții, Tănase Scatiu, De ce trag clopotele, Mitică? și multe altele.

O fișă de dicționar consemnează sec câteva date biografice: născut la 10 februarie 1933, a absolvit Institutul de Artă Teatrală și Cinematografică din București în 1956. A fost actor la Craiova (1956-1957), la Teatrul „Lucia Sturdza Bulandra” din Capitală (1957-1965), la Teatrul Mic (1965-1971), după care a revenit la „Bulandra”. Între 1990 și 1996 a fost rectorul Academiei de Teatru și Film (în prezent Universitatea Națională de Artă Teatrală și Cinematografică). A jucat în nenumărate piese pe scenă, la radio sau TV și în peste 50 de filme. Laureat al mai multor premii UNITER și UCIN, precum și al celui de interpretare masculină pentru rolul din Moromeții, la Festivalul internațional de film de la San Remo (1988).

Iată că acum mă aflu față în față cu cel care i-a dat viață lui Apostol Bologa, în apartamentul dintr-un bloc de lângă Cîșmigiu. Din timpul foarte drămuț (a doua zi urma să plece la Londra, pentru premiera unui nou film de Lucian Pintilie, Niki Ardelean, colonel în rezervă) ne-a acordat câteva ceasuri.

Apostol Bologa, eroul lui Liviu Rebreanu, din Pădurea spânzuraților (regia Liviu Ciulei)

totuși fericit. Îmi amintesc din vremea dictaturii legionare. În capătul curții noastre de la Chirigiu, în casa de alături, era o mercerie a unor evrei. La rebeliune, legionarii au tras în ea. Nu știu dacă au omorât pe cineva, dar au fost clipe de teroare. Mai țin minte, tot de pe atunci, momentul când a fost reurcat pe tron regele Mihai. Era tânăr, avea o carismă deosebită, care pe noi copii, tinerii, ne atrăgea în mod deosebit. Aveam o simpatie deosebită pentru el, așa cum o am și acum.

Școala primară am terminat-o la „Cuibul cu barză”. Locuiam pe Mihai Vodă la nr. 30. Casa nu mai există acum. A fost demolată, alături de altele, pentru a se construi Casa Poporului. Era sub dealul unde se aflau Arhivele Statului și biserica Mihai Vodă, cea translată. Casa noastră era la

poalele dealului, sub cupola clopotniței. Era acolo un maidan, unde ne jucam noi, copii.

La 4 aprilie 1944 am fost la școală, dar nu s-au ținut cursuri, ne-au trimis acasă. Eram împreună cu fratele meu care, deși mai mic cu un an, învăța în aceeași clasă. Am trecut prin Cîșmigiu și am luat o barcă să ne plimbăm pe lac. Atunci a început alarma antiacriană. Am plecat degrabă acasă.

Bunicul avea un debit de tutun, lângă Arsenal. Era și un telefon public în debit. Fiul lui, unchiul meu, care lucra într-un minister, i-a dat telefon: „Închide debitul, trage obloanele, că vin americanii.” Am trăit atunci o experiență teribilă. Peste câteva minute au apărut avioanele, într-un vuiet asurzitor. Au început să cadă bombe și să tragă antiacriana

noastră. Bunicul ne striga să ne culcăm sub ferestre, să nu ne atingă schije, cum știa el din războiul trecut. În vacarmul acela a observat niște cearșafuri pe care o vecină le înținsese la uscat pe frânghie. A început să strige: „Strângeți cearșafurile că ne vād americanii și lasă bombe peste noi!”

Au fost momente de mare panică. La alarme mergeam să ne adăpostim în subsolul de la blocul ziarului *Curentul*, ridicat de Pamfil Șeicaru, pe Domnița Anastasia. La subsol erau două adăposturi în care ne înghețuam. Fiecare își lua câte ceva. Eu aveam o valioară mică, cu două sifoane. În timpul bombardamentelor nocturne, americanii începuseră să arunce cu parașute luminoase. Făceau o lumină mai puternică decât ziua. Te cuprindea atunci disperarea, pentru că știai că nu

mai ai unde să te ascunzi, unde să fugi. Întinericul era o pavăză, dar când nici aceasta nu mai era?

Taică-meu a murit la Stalingrad. Așa am căpătat statutul de orfan de război. Mi s-a permis astfel să dau examen de admitere la Liceul Militar „Nicolae Filipescu” de la mănăstirea Dealu, mutat la Predeal, după cutremurul din 1940. Am urmat liceul acela până în 1948, când a avut loc prima reformă comunistă a învățământului. Liceul a fost desființat, pentru că era socotit „cui de burghezi”. Când eram eu elev, urma cursurile acolo și principele Ștefan, fiul principesei Ileana. Îi spunea atunci Ștefan Bran, ca să poată fi trecut în catalog.

În 1948, eram în clasa a treia. N-am mai terminat liceul, dar contez și acum ca fost elev al lui, din ultimele promoții. Sunt invitat la întâlnirile periodice ale mănăstirilor, foști elevi. Din ce în ce mai puțini în viață. Liceul m-a format, m-a disciplinat. Am rămas un om corect și punctual,

Vârstele actorului: la un an...

ca urmare a educației primite acolo.

După desființarea liceului am venit acasă. Ai mei nu prea știau ce să facă cu mine. Se înființaseră atunci școlile medii tehnice, care asigurau absolvenților locuri de muncă. M-am înscris la o școală medie electrotehnică, în spatele Liceului „Șincai”. Aș fi putut să ies un tehnician specialist în transformatoare. După terminarea acestei școli ar fi trebuit să mă duc la Craiova, la „Electroputere”.

– Nu doreai să urmași Politehnica?

– Nu puteam să mă înscriu. Erau primiți cei cu origine socială sănătoasă, doar copiii de muncitori și țărani. Eu eram fiu de „mic-burghezi” și nu aveam dreptul să dau la Politehnică.

– Și ai ales teatrul...

– Teatrul l-am descoperit absolut întâmplător, în școală. Un elev mai mare decât mine a venit într-o recreație și mi-a spus: „Uite, ai să joci cu mine într-o piesă”. De ce a venit tocmăi la mine, nici el n-a știut. L-am întrebat peste ani și n-a putut să-mi răspundă. Am jucat în piesa aceea. Apoi un coleg de clasă, care era într-o echipă de teatru la un Ateneu popular, m-a luat să joc la ei. Aveau o piesă în care le lipsea cineva care să facă un rol de chiabur. M-au luat pe mine. Instructorul de acolo m-a luat și în alte spectacole, pe la diferite atenee. Jucam așa, din plăcere. Cum alții joacă fotbal. Nu m-am gândit niciodată că voi ajunge să fac din teatru o profesiune, o meserie.

Totul a mers așa până în preajma absolvirii școlii. Atunci directorul m-a văzut

într-un spectacol și mi-a spus: „Tu ar trebui să dai la teatru, să te faci artist.” Așa a încolțit ideea în mine. Directorul acela mi-a deschis drumul. M-a mai împins spre Institutul de teatru și faptul că în ultimul an de studii la profesională nu am primit note de trecere la proba practică. Nu alcătuisem caietul de sarcini care ni se ceruse. Eram în prag de a rămâne repetent. Cei de la liceu încercau să mă convingă să fac

...elev la Liceul militar...

ceva, să termin școala, chiar dacă nu dădeam bacalaureatul. Îmi aranjaseră să fiu repartizat la Craiova. Am hotărât atunci să dau la teatru.

M-am dus la Institut și m-am interesat dacă mă pot primi la concursul de admitere doar cu trei clase medii. Se putea. Și așa m-am înscris la facultate, fără a fi terminat școala tehnică, cu studiile medii neîncheiate. Aș fi putut să obțin ulterior un certificat de absolvire, de la Școala medie de muzică, unde se primeau înscrieri la fără frecvență. Dar ce rost ar mai fi avut? Mai ales că nici ureche muzicală nu am.

Neavând examenul de bacalaureat sau de absolvire a școlii medii nu puteam însă să-mi susțin examenul de diplomă la facultate.

- Care era atmosfera din Institut în anii de început?

- Nu cunoșteam prea mult lumea teatrală, culturală pe atunci. Fiind dintr-o familie săracă, nu am avut educație culturală propriu-zisă. Până la a intra în Institut, nici nu fusesem de fapt la un teatru adevărat. Văzusem doar două spectacole la o sală pe Uranus, un teatru mai mult de amatori, „Muncă și voie bună“.

La Institut am luat contact dintr-o dată cu altă lume. Chiar de la admitere, am întâlnit în comisie mari actori: Aura Buzescu, N. Bălțățeanu, G. Timică, Costache Antoniu, G. Storin, Radu Beligan, Beate Fredanov, Irina Răchițeanu, Al. Finți, Moni Ghelerter, monștri sacri.

Eram copleșit de emoție la examen. Am fost admis printre ultimii. Nu știu de ce, am încercat să-l imit pe Radu Beligan. Am intrat și am fost repartizat la clasa doamnei Aura Buzescu. Făceam comedie. Colegii mai mari mă speriau că dumneaei nu știe comedie și avea să-mi facă zile fripte. Să mă mut mai bine la clasa lui Bălțățeanu. Cum să mă mut? Mi-era rușine.

În primul semestru, doamna Buzescu pur și simplu a urlat tot timpul la mine: „Cine te-a învățat să faci astfel de lucruri?“ Nu mă învățase nimeni. Cum prinsesem și eu de la instructorii de teatru cu care lucrasem. Apoi am început să mă obișnuiesc cu felul dumneaei de a lucra.

- Simțeați aume presiuni politice?

- Nu în mod deosebit. Aveam ore de materialism

...și la primele mari roluri

dialectic, de estetică, de economie politică, la care cei mai mulți studenți lipseam. Dar ne scădeau nota cu un punct la măiestrie, la arta actorului dacă n-aveam frecvență la lecțiile acelea. Era și U.T.M.-ul, era și sindicatul. Nu se întâmplau însă lucruri deosebite. Se țineau și niște ședințe publice. O colegă fusese discutată pentru că-și cumpărase o pereche de pantofi de import din Austria. Dar ce putea să-i facă, să-i ia pantofii? Era un șef de cadre, un invalid de război, un om foarte cumsecade. A ajutat-o pe colegă, a cărei mamă fusese arestată și băgată la pușcărie. El i-a mușamalizat dosarul și a lăsat-o să urmeze școala.

- Știați pe atunci de cele ce se petreceau prin închisori, de cei de la canal, de dramele prigoșniților?

- Habar n-aveam. Din familia mea n-am avut pe nimeni arestat, pentru că eram oameni simpli. N-au fost nici politicieni, nici militari, nici bancheri. În mediul în care trăiam nu știam despre astfel de grozăvii. Abia de la colega

aceea, despre care am amintit, am aflat că mama ei, profesoară, fusese arestată pentru spionaj, băgată în închisoare fără a fi judecată. Era ceva cu ambasadele străine, cu acea franceză parcă, dar nu știu precis.

Am aflat mai târziu de Securitatea care aresta noaptea, ridica oamenii și îi băga în închisoare. Știu că și în facultate, înaintea mea, fuseseră niște ședințe în care câțiva studenți au fost acuzați de felurite unelții și duși în pușcărie. Am avut colegi închiși - Gh. Ghițulescu, Dinu Dumitrescu, Mitică Popescu, Matei Alexandru. Atunci însă nu știam. Eram pasionați de ceea ce făceam. Ne vedeam de carte și de tinerețea noastră. Școala era eliminatorie. Primii doi ani erau hotărâtori. Cei care nu aveau note de trecere erau eliminați.

- Profesorii cum traversau acești ani?

- Ei aveau treabă doar cu noi. Nu aveau sarcini politice. Era un Consiliu profesoral, dar nu știu ce făceau acolo. Era o atmosferă lejeră. Mergeam la manifestații, la mișinguri, cum erau pe atunci, cu bucurie, că ne plimbam. Dar nimeni nu credea. Nu erau comuniști convinși.

La estetică aveam un profesor, Nicolae Moraru, care fusese șef pe la *Scântea*, într-o vreme. Când am ajuns noi să avem cursuri cu el, în anii trei și patru, îi mai scăzuse puterea. Auzisem că scotea din sala de curs și sancționa studenții doar dacă îi surprindea că privesc pe fereastră. Pe mine m-a prins că la o oră de-a lui jucam „bilibo“, un fel de joc cu cerculețe, liniuțe. Mă aștep-

tam să mă dea afară, să mă sancționeze, dar m-a lăsat în pace. „Să nu mai faci altă dată“, mi-a zis. Îi trecuse din elanul revoluționar.

La fel și la învățământul politic. Noi ne făceam că învățăm, ei că ne ascultă.

La disciplinele de arta actorului, de măiestrie, am avut norocul de profesori minunați. De altfel, promoția noastră a fost una de excepție, care a dat mari actori. Școala era școală și talentul talent.

– Cum traversau profesorii acei ani?

– Iată, de exemplu, Teatrul Municipal, Teatrul „Bulandra“. În 1947, când s-a înființat, doamna Lucia Sturdza-Bulandra era directoarea unei companii particulare. Toate teatrele particulare fuseseră desființate prin lege. Partidul comunist avea o politică bine stabilită de atragere a intelectualilor. Și, printre alții, a luat-o și pe doamna Bulandra, care avea pe atunci aproape 75 de ani. Se confruntase cu multe necazuri financiare și, dintr-o dată, a devenit directoarea unui mare teatru, cu un buget generos. Și-a permis atunci să facă mari montări, fastuoase. Cortina de la Sala Izvor era impresionantă, brodată. A costat peste 100.000 de lei, o sumă imensă pe vremea aceea. Existau bani pentru teatre și oamenii înțelegeau să-i folosească. Nu cred că doamna Bulandra trebuia să facă prea mari compromisuri, ca actriță. Era neîntrecută ca organizator, manager, cum se spune acum. De dimineață până seara era în teatru. Nu se mișca nimic fără știrea ei.

Existau nemulțumiri. Întotdeauna vor fi actori

Împreună cu fratele, Aurel, și cu tatăl

nemulțumiți, care vor crede că n-au fost distribuiți după cât merită. Doamna Bulandra știa cum să-i țină în frâu. Știa cum să-și aleagă echipa. Își urmărea din timp posibilități colaboratori.

– Repertoriile cum se stabileau?

– Era obligatoriu un procentaj de piese comandate. Multe piese, cam 60%, trebuia să fie sovietice sau ruse. Apoi se mai putea monta din clasicii universali – dar nu orice text al lor. Pe ici pe colo mai intrau și piese ale unor dramaturgi occidentali, socotiți democrați.

Există cenzura, care aproba repertoriul, dar mai ales valida spectacolele în sine. Se făceau zeci de vizionări până să se dea drumul unui spectacol. Cenzorii nu se pricepeau la artă, la montare. Urmăreau spectacolul doar din punct de vedere ideologic. Eu puteam la zece vizionări să joc de fiecare dată altfel același rol, cu același text. Habar n-aveau de artă. Ei vegheau doar dacă nu se spune

ceva dăunător despre clasa muncitoare, dacă nu este denigrată țărâtimea, dacă nu apare ceva rău despre partid, să nu fie aluzii la cei din conducere și altele de felul acesta.

– Vă amintiți astfel de spectacole?

– Au fost multe care, de-a lungul timpului, au suferit modificări, care s-au născut greu. *Interviu*, de Ecaterina Oproiu, a avut vreo 20 de vizionări. Mereu cenzorilor li se părea că mai este ceva în neregulă, că apar fel de fel de aluzii.

Într-un plan mai general, în orice text pot fi găsite referiri care să nu placă cenzurii. Într-un text shakespearian sunt multe aluzii la adresa dictaturii, a imposturii. Rostindu-le de pe scenă, intri într-un fel de complicitate cu spectatorii, pentru că eu, actorul, știu ce trăiesc, ce simt oamenii din fața mea, din sală.

Un text iarăși vizionat de zeci de ori a fost *Mormântul călărețului avar*, de D.R. Popescu. Veneau să-și dea verdictul Tamara Dobrin, Suzana Gâdea, o activistă de la C.C., Emilia Sonea. Câte tăieturi nu s-au făcut în textul acela! În general, se intervenea masiv în textele românești, care trebuia să nu conțină referiri interpretabile la actualitate. În cele din urmă, dacă textul scăpa de toată nebunia asta, spectacolul putea ieși în lume. Spectatorii cunoșteau mai puțin istoria lui, dar îi simțeam alături de noi.

(Va urma)

A consemnat
Ioan LĂCUSTĂ

Eveniment

COLABORARE SOLIDĂ
ȘI DE DURATĂ

Înainte de decembrie 1989, colaborarea între instituțiile militare aparținând țărilor membre NATO și cele din țările participante la Tratatul de la Varșovia era sporadică și se realiza cu infinite precauții și o mare suspiciune.

Dr. ALEXANDRU OȘCA

Cel puțin din acest motiv, îndelungata colaborare între arhivele militare din R.F. Germania și arhivele militare din România, începută din 1982 și menținută la un nivel remarcabil pe tot parcursul timpului, se înfățișează ca o excepție de la regula nescrisă a raporturilor între cele două blocuri militare din Europa de până în 1989. Între specialiștii celor două instituții militare s-au menținut raporturi profesionale neîntrerupte, caracterizate prin profunzimea, franchețea și deschiderea lor, încă de la început. Opiniile schimbate între șefii instituțiilor și colaboratorii lor pe timpul vizitelor reciproce la București, Pitești, Freiburg, Koblenz și Berlin ne-au permis accesul la un model organizatoric german, extrem de riguros și eficient, care a modelat – cu discreție până în 1989 și fără restricții ulterior – sistemul actual al arhivelor militare române, fapt ce a permis o adaptare rapidă și fără disfuncțiuni la exigențele și standardele de performanță existente în țările membre NATO. Greutăți și cauze de altă natură – materiale, în special, dar și de mentalitate – au făcut ca, în câteva situații, cercetătorii, beneficiarii muncii arhiviștilor, să nu fie mulțumiți de nivelul de acces la informații recente și să pună pe seama „secretomaniei”, ținând de vremuri apuse, un fapt datorat lipsei

Colonel Manfred Kehrig (dreapta) și colonel Alexandru Oșca, la München, cu ocazia schimbului de dosare

timpului necesar procesării și introducerii în circuitul public a documentelor create în perioada comunistă.

Nu insist pe câștigurile și acumulările în planul experienței profesionale pe care cei trei șefi ai arhivelor militare din intervalul menționat – colonel Anton Marinescu, colonel Aure-

lian Miriță și semnatarul acestor rânduri – le-am avut din excelențele relații cu responsabili germani. Germania este țara cu cea mai dezvoltată rețea de învățământ în domeniu – de la liceul de profil, la facultate și învățământ postuniversitar –, unde există un adevărat cult pentru documentul istoric și unde se fac cheltuieli enorme pentru protecția suportului fizic al informației. Doresc, mai degrabă, să informez cititorii revistei despre un rezultat concret al acestei colaborări, care îi poate privi și ajuta direct, dacă intenționează să studieze în arhivele militare.

Din acest punct de vedere, cel mai important rezultat este schimbul de documente realizat între cele două arhive. Între documentele obținute, la schimb, din arhivele militare germane, unul dintre fondurile cele mai importante îl constituie cel al Misiunii Militare Germane (cu cele patru componente ale sale:

trupele de uscat, aer, marină și misiunea economică), aflate în România în perioada 1940-1944. În prezent, un cercetător din România, interesat de relațiile de comandament româno-germane din acea epocă, poate studia la București sau la Pitești întregul fond creat de Misiunea Militară Germană (320 dosare), fără nici o restricție. Avantajele sunt evidente, având în vedere costul unei deplasări la Freiburg. Dosarele primite din acest fond nu le dublează pe cele existente în fotocopie (parțială) în diferite arhive din România. Identificarea și copierea lor s-au făcut în prezența unor profesioniști români și cu disponibilitatea totală a domnului Manfred Kehrig, directorul Arhivelor Militare Germane.

Fondul primit de la Freiburg nu a fost un „cadou”; el se află acum în România în baza unui Protocol de colaborare pe termen nelimitat, aprobat de cele mai înalte autorități din România și, respectiv, din Germania. În cadrul lui, în anul 2002, Arhivele Militare Române au oferit partenerilor germani 126 de dosare din fondul creat de Grupul de Armate comandat de feldmareșalul Mackensen, care, în retragerea precipitată din România, în noiembrie 1918, le-a abandonat pe parcurs. Aceste dosare pot fi, în continuare, consultate la Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice de la Pitești, în fotocopie.

În mod simbolic, primele patru dosare din acest fond au fost înmânate ministrului german al Apărării de ministrul Apărării Naționale, domnul Ioan Mircea Pașcu. Ca unul care cunoște sensibilitatea germană față de astfel de gesturi, sunt convins că oficialii germani l-au apreciat în mod deosebit, mai ales că, la vremea respectivă, eram printre puținele state de unde arhivele germane nu putuseră încă să-și preia documentele proprii pentru a-și reîntregi fondurile.

Valoarea fondului arhivistice creat de Misiunea Militară Germană, existent acum la Arhivele Militare Române, este excepțională. Studiul acestuia permite înțelegerea multor evenimente petrecute în România și pe frontul de Est. Practic, după cum am putut constata, nu a fost eveniment major – politic, militar,

diplomatic sau economic – petrecut în spațiul românesc și la est de acesta, care să nu fie reflectat, într-un fel sau altul, în documentele fondului respectiv. Regăsim inclusiv câteva documente românești (în limba română sau germană), cu un conținut extrem de interesant, cu semnături și sigilii originale.

Multe informații inedite se referă la împrejurările în care Misiunea a venit în România și la măsura în care aceasta a fost implicată în rebeliunea legionară din ianuarie 1941. Dar cele mai semnificative informații privesc relațiile de colaborare între comandamentele militare române și germane, începând cu 22 iunie 1941. Sunt numeroase documente care vorbesc despre solidaritatea și camaraderia dintre ostașii români și cei germani, precum și date despre disfuncționalitățile apărute în colaborarea la nivel înalt între București și Berlin, atunci când dinamica și sensul acțiunilor de luptă puneau în pericol obiectivul comun.

În numerele viitoare ale revistei *Magazin istoric* vom începe o prezentare a celor mai semnificative documente din acest important fond. ■

Editurile ALL vă recomandă

**Primul război mondial
1914-1918**
Vyvyan Brendon
Preț 139.000 lei

Petrul cel Mare
John Swift
Preț 139.000 lei

10% reducere/titlu și taxe postale gratuite
Comenzi - bd. Timișoara nr.58, sector 6, cod 061317,
București sau C.P. 12 - 107, București; tel. 021/402 26 00;
fax 021/402 26 10; e-mail: comenzi@all.ro; www.all.ro
Conform noului Cod Fiscal începând cu 1 ianuarie
2004 la prețurile de listă se aplică TVA 9%.

Microarhiva Magazin istoric

SCRISOARE

DIN INSTITUTUL „PARHON“

C. MORARU

La 1 aprilie 1956, Constantin Titel-Petrescu (1888-1956), fostul lider al Partidului Social-Democrat din România, care refuzase, alături de mulți dintre membrii partidului, „topirea“ acestuia cu forța în partidul comunist, trimitea o scrisoare lui Chivu Stoica, președintele Consiliului de Miniștri. După Congresul din 1948, în urma căruia rezultase Partidul Muncitoresc Român (P.M.R.), prin „unificarea“ P.C.R. cu P.S.D., Titel-Petrescu și cei care-i rămăseseră fideli au avut de înfruntat represiunea. La sfârșitul anului 1955, Constantin Titel-Petrescu fusese șantajat să semneze o declarație publică, prin care să renege idealurile sale politice, promițându-i-se că în schimbul ei avea să fie eliberat, împreună cu tovarășii săi.

Acum, în aprilie 1956, și pe fondul evenimentelor care aveau loc în Ungaria și care se vor încheia cu intervenția trupelor U.R.S.S. (Magazin istoric, nr. 7-11/1996), Titel-Petrescu trimitea, din Institutul de endocrinologie „Prof. Dr. C.I. Parhon“, unde era internat, scrisoarea pe care o reproducem în continuare. În stadiul actual, nu putem preciza altceva în legătură cu efectele pe care le-a putut avea, decât că forma dactilografiată poartă două notații. În colțul din stânga sus al foi apare mențiunea: „Pentru tov. Gheorghiu“; și tot în partea de sus se poate citi și următoarea însemnare de mână: „Ar fi trebuit mai de mult să discute cineva cu Titel. În cele de mai jos, el exprimă unele păreri evident și poate voit eronate – și în contradicție cu declarația cunoscută“.

Care erau acele păreri?

Din ziare am luat cunoștință de hotărârile luate în ultima sesiune a Marii Adunări Naționale de a modifica unele legiuri penale prin restabilirea principiilor clasice cu privire la libertatea individuală și inviolabilitatea persoanelor și a domiciliului.

Tot din ziare am luat cunoștință că în Ungaria, toți foștii deținuți politici social-democrați au fost eliberați, revizuirea proceselor lor fiind în curs de procedură în vederea reabilitării lor, a unora din ei chiar *post mortem*.

Îmi place să cred că pe linia noilor directive și legiuri, și în țara noastră, deținuții politici vor fi eliberați.

Mă interesează în primul rând soarta prietenilor mei politici, social-democrați.

Când în decembrie anul trecut – deținut

fiind – mi s-a cerut să semnez o declarație, mi s-a spus că „eu îi țin închiși“, eliberarea lor fiind condiționată de semnătura prealabilă a declarației care a apărut în presa din țară.

Până azi, social-democrații n-au fost încă eliberați.

Nădăjduiesc, Domnule Prim-Ministru, că pe temeiul noilor legiuri și a [1] noilor orientări politice, prietenii mei politici, vinovați doar de un „delict de opinie“ – acela de a fi rămas

credincioși idealului socialist-democrat –, „delict“ necodificat în legislația penală a țării noastre, vor fi redați cât mai curând libertății.

Const.[antin]
Titel-Petrescu
internat în
Institutul de
endocrinologie
„Prof. Dr. C.I.
Parhon“ ■

Titel-Petrescu (primul din stânga), vorbind la ANEF

După căsătorie, tânăra pereche s-a stabilit la Budapesta, unde Eugen Barbul ocupa postul de prim-bibliotecar la Biblioteca Universitară. În anii premergători primului război mondial, aici trăia o numeroasă colonie de români, a căror viață gravita în jurul Societății studențești „Petru Maior” și al Fundației „Emanoil Gojdu”. Să pătrundem în interiorul ei, călăuziți de Lucreția Barbul (Magazin istoric, nr. 1, 2/2004).

București, Gara de Nord la începutul secolului XX

Clădirea ASTREI din Sibiu, în care funcționau Muzeul și Biblioteca, inaugurată în 1905

CÂT DE UNITI ERAM NOI, ROMÂNII!

LUCREȚIA BARBUL

În 15 august 1910, în ziua de Sfântă Măria Mare, am sosit cu tata și sora mea Melania la Budapesta, unde a venit și familia lui Eugen de la Satu Mare (sora și frații) și ne-am logodit.

N-am uitat de promisiunea ce mi-a făcut Octavian Goga și i-am scris la Sibiu – i-a scris și tatăl meu –, invitându-l cu d-na Goga să ne fie nași. Răspunsul a sosit cu întârziere, venind din Anglia, unde Goga și soția sa Hortensia, născută Cosma, erau pentru vreme mai îndelungată oaspeții lui Scotus

Viator (Seton Watson) [istoricul britanic, Robert William Seton-Watson (1879-1951), bun cunoscător al istoriei românilor și susținător al luptei lor de emancipare națională]: „Întrucât [dacă] ați amâna cununia cu 2-3 luni – scria Goga –, am veni cu plăcere la nuntă, dar știind că inimile care se iubesc sunt nerăbdătoare, o să fim numai sufletește alături de d-voastră în 16 octombrie, ziua cununii.”

Familia Barbul se trage din comuna Pomi, jud. Satu Mare,

și are titlul de nobil din sec. XIV, primit de la regele Carol Robert D'Anjou. Chiriac Barbul, bunicul lui Eugen, a fost protopop și vicar episcop la Careii Mari, căsătorit cu Ana Vaida-Voevod (de aici legătura de rudenie cu Alexandru Vaida-Voevod). Singurul lor fiu, Augustin, a fost moșier și căsătorit cu Wilhemina, fiica colonelului Rolbusersky, refugiat din Polonia la începutul secolului XIX, din motive politice, și este urmaș al unei familii de nobili.

Și acum iată-mă măritată și instalată în Budapesta, str. Baross 11, într-o casă mare și pompoasă, în apartamentul nostru de la etajul I.

Nu vreau să omit voiajul meu de nuntă. Am sosit la Viena, la Hotel Sacher, după-amiaza la orele 7, unde la portar ne-a așteptat un plic cu loja la Operă și o cutie cu o bijuterie, venite din partea lui Szemere (el locuia permanent în acest hotel) [N. Szemere de Huba, mare bogătaş, om politic, pasionat de cursele de cai; Eugen Barbul era secretarul său particular]. La ora 8 am fost la Operă (era vizavi de hotel), în loja la parter. Se juca *Mignon* cu Zelmă Kurtz și basul Mayer. Atunci am fost pentru întâia oară la operă; am rămas atât de impresionată de muzică, de cântăreți (nu-mi dădeam seama ce celebrități am auzit), de decoruri, de teatru în sine, de publicul elegant etc., încât mi s-a părut că sunt în lumea basmelor.

În ziua următoare, după-amiază, ne-am dus la cursele de cai. Acolo am stăt în loja lui Szemere, în tribuna rezervată Jokey-Clubului, unde în lojele învecinate erau aristocrația austriacă și bogătașii Vienei. Cel mai mult mi-a plăcut o

doamnă tânără, blondă, îmbrăcată în taior verde închis de catifea, cu eșetă albă la pălărie (atunci se purtau eșeta și pleureuze – pene de struț –, ambele scumpe); am aflat că

Hotel Central de pe strada Șelari era adesea preferat de oaspeții capitalei românești

era prințesa Elisabeta Windischgrätz, fiica lui Rudolf, moștenitorul tronului.

Dar toate fiind trecătoare, au zburat în aceste trei săptămâni, lăsându-ne ca amintire o Viena frumoasă, prietenoasă și dragă pentru totdeauna. Ne-am întors la Budapesta și a început viața de toate zilele. Eram foarte derutată în acest oraș mare și străin de sufletul meu. N-aveam cunoștințe, nici prieteni și, dacă ieșeam singură, mă rătăceam. Era firesc deci să mă atașez de mătușa mea Gabriela Ionescu, de iubita mea Gabineiu, la care am ținut cu sinceră dragoste până când a plecat dintre cei vii. Lazăr Ionescu, unchiul tatălui meu, împreună cu frații Mocioni, Partenie Cosma și alții, este întemeietorul Partidului Național Român din Ardeal; a fost unul din cei mai culți și mai distinși ardeleni români. În tinerețea sa a fost și educatorul fraților Mocioni.

În Budapesta erau mulți români, care, împreună cu ti-

neretul universitar, ne întâlneam duminică în capela ortodoxă română a Fundației „Emanoil Gojdu”, din Kiraly utca, la slujba părintelui Bogoevici. Fundația consta din numeroase imobile mari care formau un tot ce cuprindea 4 străzi, într-un cartier comercial, cu numeroase prăvălii și apartamente, producând un venit considerabil. Ne întorceam mulțumiți suflaște de la slujbă, de la această oază a românilor ruși și îndepărtați de acasă, unde ne astămpăram dorul și nostalgia, precum și înveseliți de păhărelul de țuică oferit după slujbă de părințele.

Mulți dintre studenții români au fost întreținuți la Universitatea din Budapesta cu bursa Fundației „Gojdu”; întemeiată în acest

scop de marele român; studenții bursieri, din pietate sau din simț de datorie, erau nelipsiți la liturghie.

Ne-am împrietenit cu familiile Gheorghe Ploplu – magistrat la Casație, Victor Pop și Costea – magistrați la Tribunal, dr. Cosmuța – proprietar de sanator la Buda etc. Se putea duce și aici viață românească, studențimea grupată în Societatea „Petrul Maior” improspăta în fiecare an rândurile noastre, iar la concertele și balurile ce dădea ne transporta pe plaiurile copilăriei. Ardeleana, sârba și hora se dansau aici mai cu foc ca acasă, iar ca nota să fie mai națională, în loc de „Quadrille” se dansa „Romana”.

Am legat prietenii și cu unele familii maghiare, ca Szabo Odón, directorul Teatrului Urania, Messléni Adrienne, societara Teatrului Național, femeie extrem de bogată, Zimmermann Lajos, avocatul lui Szemere etc.

Amintesc numai familiile despre care voi mai vorbi mai târziu.

În toamna anului 1911, sora mea Melania s-a îmbolnăvit de meningită și în răstimp de 8 zile s-a prăpădit. Sărmana mea mamă, din șase copii frumoși, s-a ales cu mine și sora mea Marioara.

Într-un concediu de studii în străinătate al soțului meu, mi s-a realizat în sfârșit dorul de a merge la București – poreclit micul Paris –, unde am sosit în ianuarie 1913. Îmi făcusem fel și fel de închipuiri despre Calea Victoriei și abia așteptam s-o văd. De la gară, trecând pe Calea Griviței de atunci, care făcea impresie penibilă cu tramvaiul tras de niște călușei mizerabili și cu marfa prăvăliilor atârnată în stradă, eu întrebam vizitiul de Calea Victoriei. Îmi răspunde că de mult eram pe strada atât de dorită și decepția mi-a pricinuit o adevărată durere fizică. Așa se întâmplă când idealizezi ceva prea mult.

Am tras la Hotel Regal din strada Academiei. Orașul visurilor mele – și al tuturor ardelenilor – nu se asemena cu alte orașe văzute de mine. Din punct de vedere arhitectonic să nu vorbim, intenția mea nu este să critic un oraș care îmi este drag și cu care m-am identificat, țin însă să relev unele ciudățenii – care de-atunci s-au atenuat mult – și care băteau la ochi.

Oamenii gălăgioși, în special vorba pițigăiată a femeilor, atrăgeau atenția. Bărba-

ții păreau a avea mult timp liber, fiindcă tocmai dimineața, în orele de muncă, pe Calea Victoriei, între Palat și B-dul Elisabeta, ei staționau și se delectau privind femeile fru-

cu bețivi, nu ne mai șoca nici mirosul sau fumul grătarului din stradă sau vederea unui hoit de cal sau căine în drum etc., îndrăgisem oamenii care – auzind că suntem ardeleni – erau foarte atenți și ospitalieri în cazul nostru. Belșugul și bogăția de atunci a Vechiului Regat au dispărut după întâiul război mondial.

În hotelul nostru locuiau părintele Lucaciu, Constantin Stere și Octavian Goga. Măncam adesea cu părintele Lucaciu la Enescu sau Iepurescu, restaurante de cl. I dispărute astăzi, și la fiica lui Tuelia, soția profesorului Meruțiu. Stere ne-a făcut o vizită, era complet schimbat față de Stere întâlnit de mine la Sibiu; și-a ras barba, era sever și întunecat și atât de protocolar că m-a înghețat și pe mine. Spunea că și-a pierdut soția la care ținea foarte mult.

Odată, la masă la Iepurescu, cu Octavian Goga, l-am revăzut pe [Ștefan] O. Iosif. Și acesta era parcă un alt om, se uita fix într-o direcție, se vedea că e greu bolnav, s-a și prăpădit sărmanul în scurtă vreme.

Am fost poștiți, împreună cu părintele Lucaciu, la Alexandru Florescu, președintele Ligii Culturale [Magazin istoric, nr. 12/2003 și 1/2004] (stătea pe Calea Victoriei, între Biserica Albă și Ministerul de Finanțe) [actualul Muzeu al Colecțiilor], am revăzut-o pe Marilina la sora ei în str. Minotaurului etc.

Războiul din Balcani era atunci în toi, am văzut în fața Palatului

Acum 100 de ani, Bucureștiul, încă Micul Paris, era o decepție pentru ardeleanca venită de la Budapesta și Viena

moase și foarte fardate. Lumea nu se plimba pe jos, femeile se așezau cât se poate de „chic” în trăsurile muscalilor și defilau pe Calea Victoriei sau la Șosea și primeau salutul domnilor. Populația de jos era inferioară celei din Transilvania, iar oltenii cu cobilițele pe umeri erau o noutate pentru noi. Și totuși, ce simpatice erau oltenii care ne vindea zilnic la hotel portocale de Jaffa (noi nu cunoșteam portocale de Jaffa, noi aveam portocale din Italia și Fiume), câte 7 bucăți de 1 leu.

Am început să ne deprindem să vedem lângă o casă boierească un maidan, lângă un restaurant elegant o cârciumă

Demonstrație de simpatie pentru armata română, participantă la al doilea război balcanic, organizată la Iași

Regal o manifestație, edițiile speciale anunțau atentatul de la Salonic, în care Constantin, regele Greciei, și-a pierdut viața; toată lumea vorbea de marele război care va să vină și de eliberarea Ardealului. Nouă ni se părea că regătenii sunt oameni naivi, totuși ne-am molsipit și noi de la elanul și insuflețirea lor.

Fiind apropiată nașterea fiului nostru mijlociu, am plecat spre casă, întrerupând [pentru o] călătorie la Sinaia; am vizitat castelul Regal și cel princiar și, astfel, ultima zi în România Mică,

ziua de Bunăvestire, în 25 martie 1913, a fost cât se poate de frumoasă (d-na Manolescu ne-a ospătat cu pește la grătar). Am plecat mulțumiți și încântați de frații noștri din Regat.

Acasă la ai mei, toți erau dornici să le istorisesc totul amănunțit. Părintele Joldea, care m-a botezat, ținea postul Paștilor. L-am întrebat de ce postește așa mult, mi-a răspuns: „Postesc să mă învrednicească Dumnezeu să avem banii să-i înșirăm pe apă.” N-am înțeles și mi-a explicat că banii din Regat sunt găuriți la mijloc și pot fi înșirați pe apă, așa spunea el în mod deghizat că postește pentru înfăptuirea României Mari. De când a sărutat mâna reginei Carmen Sylva la Expoziția jubiliară din 1906 la București, spunea el, ține toate posturile în scopul acesta.

Cât eram de uniți sufletește noi românii și cât de unison bătea inima românilor, fie că locuiau la

București sau în Țara Moților!

[În iulie 1914 s-a produs atentatul de la Sarajevo.]

Era zi de duminică și nu mi s-a dat să mai văd atâta lume pe stradă, parcă toți locuitorii

*În orele dimineții, adică în timpul când
în alte părți se muncea,
bucureștenii se preumblau pe străzi*

din Budapesta au ieșit să afle vești.

A izbucnit apoi războiul mondial, cu toate restricțiile, lipsurile și jalea războaielor. Neavând frate, tremuram pentru viața vărului meu Eugen Costina (a stat ca băiat tânăr ani de-a rândul la părinții mei, deci aș putea spune c-am crescut împreună), care, împreună cu soldații români din Ardeal, era trimis în foc în locurile cele mai expuse. Își riscau viața și mureau sărmanii români pentru scopuri străine de sufletul lor. O astfel de moarte e mai tristă decât moartea pentru țara ta. A te jertfi fără rost, fără ideal, e tot ce poate fi mai dureros. Și

doi ani în șir au sângerat românii pe toate fronturile.

În 15 august 1916, în seara de Sfânta Maria, eram invitați la prietenul de școală al soțului meu, la Odón Szabo; soția lui își serba ziua numelui. Un oaspete întârziat aduse vestea, o bombă: „România, aliata noastră, ne-a atacat în mod josnic, pe la spate, și a intrat în Ardeal”, scria ediția specială.

Lumea a rămas uluită, comenta cu ură acest eveniment, zburau invectivele veninoase la adresa României, iar când amfitrioana a zis:

„În fond, ce vor valahii, ei sunt doar niște țigani?“, în acel moment ochii soțului meu întâlniră pe ai mei, am simțit că locul nostru nu-i acolo și, pretextând o durere mare de dinți, am plecat.

La început, armata română a avut succes, înaintând până la Sibiu. Funcționarii unguri se refugiau din Ardeal, se evacau arhive, tezaur, muzee, biblioteci, dar mai ales moșierii formau caravane fără sfârșit de trăsuri particulare, care se scurgeau pe drumul de țară din fața casei noastre din Vărfurile, unde noi petreceam vara.

Tata, privind cu satisfacție acest convoi, își răsucea mustața cântând un cântec haiducesc: „Horea bea la crășmă-n deal/ Fug ungurii din Ardeal”...

Stăpânirea pierzând încrederea în românii ardeleni, a înființat la-găre la Pozsony (Pressburg), unde au fost târați fruntașii din Ardeal: d-na Aurelia Goga, mama poetului, Ioan Lupăș, Elie

Corespondenți de presă din diferite țări sosiți la București, cu ocazia unui banchet oferit de colegii lor români

Dăianu, Ioan Suciu, Valeriu Braniște, Alexandru și Nicolae Birăescu, protopop Vasile Saftu, dr. Nicolae Stinghe, preotul Smigelsky (fratele picturului), Dionisie Roman, Ioan Vidu, dr. Romul Boiu.

O nouă nenorocire s-a abătut asupra omenirii [de fapt, epidemia a avut loc în 1918]: gripa spaniolă. Această epidemie a îndoliat multe familii, victimele erau în special femei tinere, parcă soarta ar fi vrut să egaleze numărul mare al văduvelor de război cu numărul bărbaților căzuți pe câmpul de onoare.

Spaniola m-a doborât și pe mine. Am dorit să fiu tratată de o româncă, de doctorița Buteanu – fiica directorului de liceu Buteanu din Beiuș, internă la clinica de lângă noi – și m-am supărat că n-a venit. Când am trecut de primejdie, am aflat că d-șoara dr. Buteanu a murit la datorie, de gripa spaniolă.

A urmat moartea împăratului Franz Joseph [la 21 noiembrie 1916] – idolul Vienei – și suirea pe tron a nepotului său Carol și a împărătesei Zita. Încoronarea lor la Budapesta s-a făcut cu un fast demn de orgoliul unguresc. Străzile ticsite, cortegiul impunător, trebuie să recunosc că ungurii se pricep să aranjeze serbări. Szemere, ca deputat, a luat parte la încoronare, însă cu trenul de după-amiază s-a întors la Viena, cedându-ne nouă loja sa la reprezentarea de gală de la Opera Maghiară.

Am invitat-o pe Gabineiu și pe soții Zimmermann – avocatul lui Szemere –, loja fiind pentru cinci

persoane. Atunci am văzut aristocrația maghiară în plină gală, dantele veritabile, bijuterii de familie, costumele bărbaților din brocart și fieturi,

***Părintele Joldea postea
ca să-i ajute Dumnezeu să înșire banii pe ață.
Peste cinci ani, visul i se împlinea***

cu egrete la pălărie etc. Publicul a fost o feerie: stând în lojă, se vedea puțin din rochiile cucoanelor, în schimb decolteul lor strălucea de pandantivele și bijuteriile scumpe, iar diademe de preț ornau coafurile. Era un public elegant, tăcut, liniștit (nu vreau să zic blazat), parcă zilnic ar fi luat parte la încoronări.

În fața scenei era loja regală, tapisată cu purpură și hermină. La parter, la cele patru intrări, împietriți ca statuile, muzicanți în uniforme militare, prin

sunete de trâmbițe anunțau plecarea Maiestăților Lor de la Palat, sosirea în clădirea Operei, iar intrarea în sală a fost salutăată de trompetele soldaților de pe scenă. Războiul fiind în toi, nota serbării a fost militară. Publicul aplaudat prelung, s-ar putea spune chiar cu căldură (nu se pot compara cu aplau-

zele auzite de mine în România Mare pentru regele Ferdinand și regina Maria, la deschiderea primului Parlament).

Perechea regală multumea și surădea. Erau tineri, frumoși, i-am putut observa bine. Regina Zita mi-a plăcut mai mult decât soțul ei, ținuta ei era de doamnă, deși era însărcinată cu al treilea copil (Otto, moștenitorul tronului, a luat și el parte la ceremonia încoronării, îmbrăcat în costum unguresc și avea cam patru ani). Regele, de statură mijlocie și cam firav, n-avea nimic „regal”.

Aristocrația maghiară – care întotdeauna a fost patriotă – încorona pe rege și o regină necunoscută, care n-avea nimic comun cu sufletul și năzuințele poporului maghiar, care locuiau în țară străină; era deci firesc să fie reținută și fără entuziasm. Tronul acestui rege și împărat se clătina de la începutul domniei, o știau prea bine și nu în zadar prințul Sixt de Bourbon-Parma – fratele împărătesei Zita – căuta să medieze o pace separată. ■

(Va urma)

Selecția textului:
Georghe
NEACȘU
Marian ȘTEFAN

Carol IV, împăratul Austro-Ungariei, cu împărăteasa Zita și fiul Otto

Eveniment

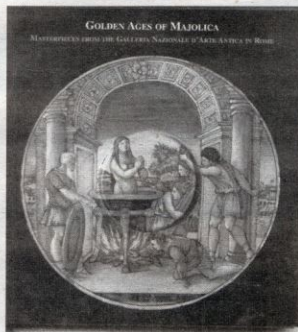
CERAMICĂ ITALIANĂ
LA BUCUREȘTI

MARISA ZACCAGNINI (Roma)

Remarcabila colecție de ceramică a Muzeului Artistic Industrial din Italia se regăsește în mai multe instituții și muzee din Roma: Primăria, Muzeul Civilizației Romane, Muzeul Castel Sant'Angelo, Muzeul Palazzo Venetia și Galeria Națională de Artă Veche. Cea din urmă a permis, în 1955, mare parte dintre obiecte. Ulterior, Muzeul Artistic Industrial și-a îmbogățit colecția, achiziționând, cu sprijinul Ministerului Instrucțiunii Publice, un întreg pavaj, iar din propriile-fonduri, plăci ceramice de Pesaro și alte piese, de proveniență turcă.

Colecția deține și rarități absolute, precum o cărămidă semnată Titus Pompeius, datată 1516, și o farfurie smălțuită creată de maestrul Giorgio da Gubbio, în 1527. Toate acestea sunt obiecte realizate manual, necunoscute publicului și specialiștilor, pentru că nu au mai fost expuse nici măcar temporar. Galeria Națională de Artă Veche (Palatul Barberini din Roma), de pildă, nu ar fi dispus de spațiul expozițional necesar.

Cele aproximativ 700 obiecte acoperă producția Toscanei din secolul XV, ceramică de Faenza, din prima jumătate a secolului XVI, ca reprezentările istorice de la Pesaro și Urbino, ceramică de Deruta și Montelupo, opere produse de centre ceramice importante din regiunea Marche, realizate în a doua jumătate a secolului XVI, ceramică albă de Faenza, exemplare siciliene și toscane din secolele XVII și XVIII, precum și o colecție de „faianță” turcească de Iznik (cu bogate decorațiuni florale policrome pe fond alb), plus câteva obiecte de fabricație islamică, hispano-arabă (obiecte ceramice cu smalt metalic produse în Spania, în secolele XV-XVIII, în centre catalane și aragoneze de ceramiciști musulmani) și persană. Pentru Faenza,

predominant este albastrul închis, regăsit în desenul figurilor, și proporțiile perfecte ale producțiilor.

Pieseile colecției prezintă o tipologie formală și cromatică distinctivă, de o mare valoare documentară, dat fiind că majoritatea are aplicate sigle, motive heraldice și iconografice unice. Motivele decorative ilustrează animale, frunze, combinate cu inscripții în nuanțe ce variază de la culoarea mierii la brun-auriu.

Porțelanul de la Muzeul Artistic Industrial poate fi

comparat – raportat la nivel național, italian –, doar cu cel din colecția Cini de la Muzelele Capitoline. Fabricile italiene de porțelan, precum cele de la Venetia (Cozzi), Florența, Ginori de la Doccia, Este, Napoli și Roma produc o calitate superioară celei de dincolo de Alpi.

Secolul XVIII italian este reprezentat de porțelanuri pictate în centrul toscan de la Ginori de la Doccia, cu două farfurii ornate cu lalele și frunze, motivul lalelei fiind unul dintre cele mai uzitate în acest centru. Platurile decorative („piatti da pompa”), farfuriile cu margine ondulată („piatti da crespine”) și farfuriile decorative de masă („centritavola”), ale căror decorațiuni reproduc mai ales scene alegorice și de luptă, amorași și scuturi heraldice, aparțin ceramicii ligurice de Genova, Savona și Albisola, din secolele XVII și XVIII.

La sfârșitul anului 2003, în calitate de curator și organizator, am avut bucuria să prezint la București, la Muzeul Național de Istorie a României, cu sprijinul Institutului Italian de Cultură, sub sigla *Secolele de aur ale ceramicii*, o expoziție de asemenea frumoase obiecte ceramice. ■

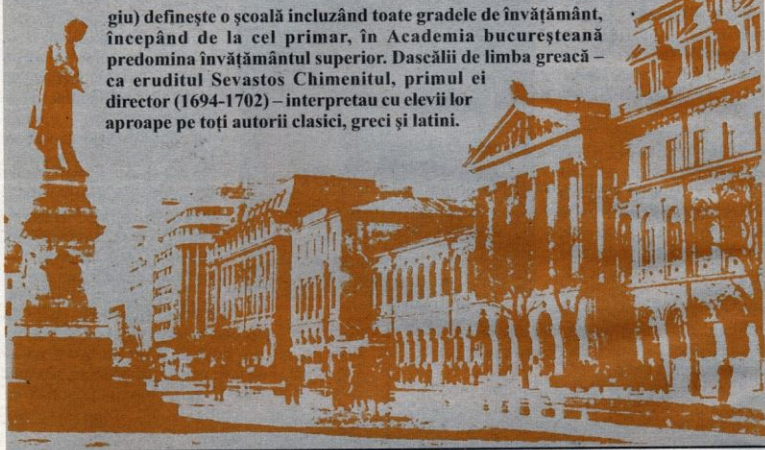
În românește de
Gabriela PETRE

UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI LA 140 ANI

Universitatea bucureșteană își are originea în vechea Academie domnească de la mănăstirea Sfântul Sava, întemeiată cu trei secole în urmă, de către domnitorul Constantin Brâncoveanu, la îndemnul învățatului stolnic Constantin Cantacuzino, care studiasse la vestita universitate din Padova.

Deși conceptul de Academie (mai târziu Cole-

giu) definește o școală incluzând toate gradele de învățământ, începând de la cel primar, în Academia bucureșteană predomină învățământul superior. Dascălii de limba greacă – ca eruditul Sevastos Chimenitul, primul ei director (1694-1702) – interpretau cu elevii lor aproape pe toți autorii clasici, greci și latini.

IONEL ZĂNESCU

La mai bine de un deceniu de la fondare, Brâncoveanu dispune rezidirea atât a bisericii, cât și a clădirii în care funcționa Academia domnească. Totodată, în vara anului 1707, domnitorul fixează împreună cu învățatul patriarh Hrisant Notara al Ierusalimului (1707-1731), de care depindea mănăstirea Sf. Sava, programul de studii al Academiei bucureștene.

Pentru ca manuscrisele și cărțile să fie ordonat așezate

și folosite de profesori și „ucenici“, Brâncoveanu a poruncit să se zidească o „casă de piatră pentru tipografie și o bibliotecă“, în apropierea localului de școală de la Sf. Sava.

La insistențele lui Iordache Golescu, Constantin Bălăceanu și Ioan Văcărescu, domnitorul Ioan Caragea aprobă organizarea școlii românești, urmând să fie găsite cadrele necesare. Totodată, cei trei propun ca școala „să se așeze în mănăs-

tirea Sf. Sava..., unde a fost mai înainte școala elinească“. La noua școală de la Sf. Sava, înființată în 1818, figura impunătoare a fost Gheorghe Lazăr, activitatea lui marcând trecerea la învățământul în limba națională. Cei mai mulți dintre participanții la evenimentele de la 1848 și 1859 i-au urmat cursurile.

La 10 septembrie 1857, caimacamul Alexandru D. Ghica (1856-1858) aprobă proiectul și devizul pentru

„înființarea unei Academii“, diriginte de șantier fiind numit profesorul Al. Orăscu. În scurtă vreme, acesta primește fondurile necesare pentru dărămarea vechiului local de la Sf. Sava. Peste exact o lună au avut loc festivitățile punerii pietrei fundamentale a palatului viitoarei universități, cu care prilej s-a bătut și o medalie comemorativă, având legenda „Academia română din București“ și „Triumful științelor“. Clădirea Universității a fost dată în folosință totală, la 14 decembrie 1869.

Apoi, caimacamul l-a însărcinat pe profesorul de drept Gh. Costa-Foru, care era și directorul Eforiei școlilor, să efectueze o călătorie de șase luni pentru cercetarea învățământului de toate gradele în principalele țări din centrul și apusul Europei. Pe baza cercetărilor făcute, Costa-Foru publică lucrarea *Studii asupra instrucțiunii publice în unele din statele cele mai înaintate ale Europei*.

După Unirea Principatelor, grație lui Cuza, învățământul superior se dezvoltă alert. La

Al. Orăscu
Pe muntele din București, pe vârfurile muntelui
Domn. Răzvan, la Muntele Răzvan

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.
La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

La baza de fabrica și vârfurile muntelui.

**Decretul din 4 iulie 1864,
 privind înființarea Universității
 din București**

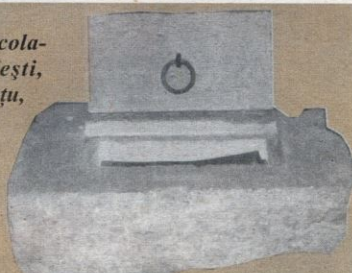
25 noiembrie 1859, prin decret domnesc, Facultatea de științe juridice și politice se desprinde de grupul școlar de la Sf. Sava, care cuprindea toate gradele de învățământ, și devine instituție de sine stătătoare, „cu dreptul de a conferi grade academice“. Este condusă de un decan, numit de domnul Unirii, în persoana profesorului C. Bozianu. Acesta va deveni în 1863 prim-ministru, iar Boerescu și Costa-Foru, ceilalți doi profesori de la drept, vor fi în câteva rânduri miniștri, toți devotați politiciii promovate de Cuza.

La 31 august 1863, pornind de la marea lipsă de profesori gimnaziali, Consiliul Superior al Instrucțiunii Publice, care înlocuise în 1862 Eforia școlilor, propune înființarea facultăților de litere și științe, iar la 12 octombrie, prin decret domnesc, se hotărăște înființarea „Școlii Superioare de Științe“ pentru pregătirea profesorilor de matematică, fizică și științe naturale din gimnazii. Un alt decret, din 2 noiembrie 1863, înființează „Școala Superioară de Litere“ pentru profesorii de limbi clasice și moderne, de literatură și filosofie, istorie și geografie. Facultatea de Drept, împreună cu aceste două școli superioare, transformate în facultăți de științe și litere, vor fi întrunite la un loc prin decretul lui Cuza, contrasemnat de Dimitrie Bolintineanu, la 4/16 iulie 1864, și publicat în *Monitorul jurnal oficial* din 7/19 iulie, constituindu-se astfel Universitatea din București.

Universitatea din București, ca și Universitatea din Iași, creată tot de Cuza în 1860, s-a dezvoltat potrivit prevederilor

Muzeul Municipiului București, în colaborare cu Universitatea din București, organizează, în sediul său din Palatul Suțu, în perioada martie-aprilie, o expoziție temporară intitulată „140 de ani – Universitatea din București (1864-2004)“.

Sunt expuse peste 150 de piese, reprezentând: documente, stampe, fotografii, pictură, sculptură, mobilier, carte rară, medalii, plachete, textile și accesorii.

Lăcașul în care a fost așezată piatra de temelie a Universității bucureștene

legii instrucțiunii din 25 noiembrie 1864, elaborată cu contribuția profesorilor V. Boerescu și Gh. Costa-Foru de la Facultatea de drept din București.

Legea instrucțiunii publice din 1864, cea dintâi legiuire școlară a statului național, avea un caracter unitar, reglementând organizarea și desfășurarea învățământului de toate gradele din țara noastră. Ea dispunea desființarea sistemului colegial, separarea definitivă a învățământului mediu de cel superior prin înființarea Universității, cea mai înaltă instituție de învățământ a țării.

Această lege a fixat norme de administrație în învățământul superior, a stabilit organele de conducere (rector la Universitate, decan la facultate), recrutarea cadrelor didactice prin concurs, ierarhia, drepturile și obligațiile lor, înscriind principiul inamovibilității printre profesorii titulari. Prin lege s-a instituit un

consiliu de facultate și un consiliu general de universitate, prezidat de rector.

Prin legea din martie 1898, inițiată de Spiru Haret, s-a instituit Senatul universitar, format din rector, decani și câte un reprezentant al fiecărei facultăți, în a cărui sarcină a trecut rezolvarea problemelor privind procesul de învățământ și administrarea universității.

In 1912, prin proiectul lui C.C. Arion, legea învățământului superior era din nou modificată, pe baza principiilor elaborate de o comisie formată din Victor Babeș, Emil Pangrati, Ioan Bogdan, D. Voinov ș.a. Ea prevedea înființarea a șapte catedre la Universitatea din București, lărgia autonomia universitară, extinzând dreptul universităților de a recomanda numirea profesorilor atât pe baza lucrărilor științifice, cât și a concursului.

După primul război mondial, Universitatea din București a evoluat greu: exista o criză de spațiu, necesar procesului de învățământ, datorită sporului accentuat de populație școlară. Prin înființarea Facultății de medicină veterinară, în 1921, și a celei de farmacie, în 1923, singurele din țară în acel moment, problema spațiului devenea și mai acută. Lucrările, începute încă din 1912, pentru mărirea localului Universității se desfășurau prea lent, fiind încheiate abia în anul 1928, fără însă a rezolva problema. Dacă în 1918-1919 existau 166 de cadre universitare, în 1933-1934, numărul lor creștea la 270, iar în 1937-1938 la 434.

După 1948, și Universitatea din București a fost afectată de valul de schimbări. Foarte mulți dintre iluștrii săi profesori au fost îndepărtați sau au ajuns în închisori. Cursurile universitare – mai ales cele de la litere, filosofie, istorie – au suferit joncțiunea ideologicului.

Acum, la aniversarea a 140 ani de existență a Universității din București, să ne amintim de câteva dintre numele marilor săi dascăli: Emanoil Bacaloglu, Carol Davila, Victor Babeș, Spiru Haret, Gh. Țițeica, Simion Stoilov, Dimitrie Brândză, Tr. Săvulescu, G. Vâlsan, S. Mehedinți, Dimitrie Onciul, Grigore Tocilescu, Al. Odobescu, Bogdan Petriceicu Hasdeu, I. Bogdan, Vasile Pârvan, N. Iorga, N. Cartojan, N. Titulescu ș.a. ■

Defilarea carelor de luptă în fața Universității, la 10 Mai 1927, în prezența regelui Ferdinand

ALBUM ISTORIC

Clădirea Universității văzută din Turnul Colței

Imagine surprinsă în timpul lucrărilor de construire, în 1864

*Corpul nou al Universității, unde este adăpostită
Facultatea de Drept (desen în creion)*

Universitatea la 1900

Statuia lui I.C. Brătianu de la Universitate

Vedere aeriană a zonei Universității, spre Romană – 1925

*Dascăli ai Universității:
Gheorghe Lazăr..*

... și Nicolae Iorga

*Diploma de Doctor
Honoris Causa acordată
marelui istoric
de Universitatea din
Oxford*

Universitas Oxoniensis

Ego Universitatis Oeconomus Registrarius
per praesentes litteras
Nicolae Lejda
Universitatis in Universitate Studiorum
Silesiae regiae Silesiae Praepositi
die 17mo mensis Martii A.D. 1800
in domo Convocationis admittam fuisse
ad gradum
Doctoris in Legibus
honoris causa.

22. $\frac{1}{2} \ln 2$
 23. $\frac{1}{2} \ln 2$
 24. $\frac{1}{2} \ln 2$

*Mesaj din partea
Universității din Atena
cu prilejul înființării
Universității București*

TYPE AGAIN

Ο ΔΡΥΤΑΝΣ ΚΑΙ Η ΕΝΤΕΚΑΝΤΟΕ
ΤΟΥ ΑΒΗΝΤΕΡΝ ΕΘΝΟΥ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΕΤΗΡΟΥ

BANCORP

ΤΟ ΠΡΩΤΑΝΕ ΚΑΙ ΤΗ ΣΥΓΚΑΤΟ
ΤΟΥ ΕΝ ΔΟΥΚΟΥΡΕΤΟ ΔΙΑΠΕΛΕΤΗΝΟΥ
ΕΥ ΠΑΤΕΙΝ

[illegible]

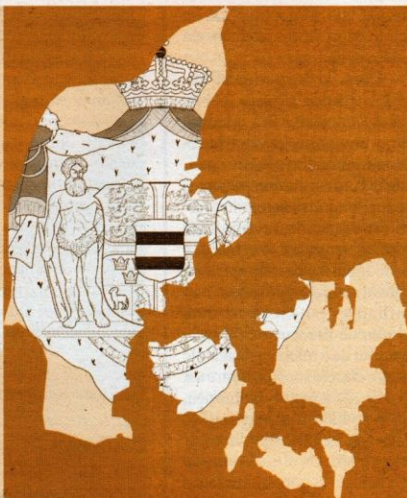
"Eigenschaften und Eigenschaften
 Von den Eigenschaften des "Athena"
 (Eigenschaften)
 Eigenschaften

1. *What is the purpose of the study?*
 2. *What are the research objectives?*
 3. *What is the research design?*
 4. *What are the variables?*
 5. *What is the sample size?*
 6. *What are the data sources?*
 7. *What are the data collection methods?*
 8. *What are the data analysis methods?*
 9. *What are the results?*
 10. *What are the conclusions?*
 11. *What are the limitations?*
 12. *What are the recommendations?*

„Miracolul nordic“ despre care s-a vorbit intens în anii '60-'70 ai secolului trecut viza transformarea unor țări precum Danemarca, Suedia, Norvegia – într-o perioadă relativ scurtă după sfârșitul celui de al doilea război mondial – din țări cu serioase probleme economice și sociale, cu succesive și importante valuri de emigrare până în anii '35, în țări care au urcat spectaculos în topurile economice europene și mondiale. Norvegia, de exemplu, are un venit pe cap de locuitor mai mare decât cel din Uniunea Europeană.

S-au avansat diferite explicații pentru „schimbarea la față a Scandinaviei“. Dar nu e mai puțin adevărat că și investiția pe termen lung în factorul uman a avut un cuvânt greu de spus. În cele ce urmează vom aminti două aspecte din ceea ce constituie, pentru Danemarca, o altfel de bogăție.

DANEMARCA O ALTFEL DE BOGĂȚIE

MĂDĂLINA NICOLAU

La început a fost legea...

Încă înainte de a lua naștere statul, în Scandinavia au existat legi, legi pe care *Ting*-urile, adunările oamenilor liberi, le formulau ca reguli de conduită obligatorii pentru comunitatea respectivă. Ele judecau cazurile de crimă și acționau ca o curte de conciliere și arbitraj. În Islanda, vikingii norvegieni au creat în anul 930 un *Alting*, un parlament, cel mai vechi din lume.

Cu timpul, au apărut coduri de legi regionale și chiar profesionale. În Norvegia, de pildă, în 1270, cele patru

coduri existente s-au unificat într-unul singur, valabil pentru întreaga țară. Și în Danemarca au existat astfel de coduri regionale, care reglementau drepturile la moștenirea pământului, relațiile între proprietari și arendași, specificând obligațiile fiecărei părți contractante, stipulând amenzi ce trebuia plătite pentru nerespectarea înțelegerilor sau pentru accidente de muncă. La fel de precise și clare erau și legile privind activitatea meseriașilor, a comercianților sau marinarilor. Femeile care lucrau în micul comerț, slujnicele de la hanuri și servitoarele din casă aveau sarcini

precise și li se făceau recomandări în privința comportării.

Cetățenii se simțeau apărați de lege, toți se bucurau de același tratament, erau evitate abuzul, spolierea celor săraci, ridicarea bunului plac al celor avuți la rang de lege. De aceea, oamenii simpli nu priveau statul și instituțiile sale ca pe ceva străin și ostil, ci ca pe un instrument ce putea să le garanteze drepturile. Demnitatea umană nu era lezată și fiecare membru al comunității, știindu-și drepturile, și le putea revendica la rigoare. În acest context înțelegem de ce se afirmă că, alături de Biblie,

cartea cea mai obișnuită în căminul oricărui scandinav era codexul de legi.

Chiar și în perioada absolutismului (1660-1849), când Danemarca era condusă de o birocrație, au fost întreprinse numeroase măsuri pentru ocrotirea claselor defavorizate, mai ales a micilor fermieri, agricultura fiind, pe atunci, ramura de bază a economiei daneze. Enumerând câteva dintre organisme nou înființate, putem să ne dăm seama de preocuparea guvernanților de a micșora distanțele dintre clasele sociale, dintre sat și oraș, de a instrui țărânimea, de a reduce din privilegiile orașelor, negustorilor, marilor proprietari. Cu alte cuvinte, de a conduce un popor luminat, și nu analfabeți abrutizați de muncă, ușor de manipulat.

În 1803 este promulgată o lege a săracilor, prin care li se acorda acestora dreptul la ajutor din partea autorităților. Hotărârea o luau comisiile pentru săraci în aproape toate comunele țării. În 1809 încep să se înființeze tribunalele locale, cu personal cu studii juridice, numit de administrația statală. În 1814 a avut loc reforma de democratizare a învățământului, renunțându-se la programele vechi, închistate, de tip scolastic.

Constituția din 1849, abolind absolutismul și instaurând monarhia constituțională, a fost un pas spre reala democratizare a societății. Cetățeanului i se asigura libertatea cuvântului, dreptul de a munci și *habeas corpus* (adică nu putea fi arestat fără să i se precizeze acuzația care i se aducea), privilegiile nobilimii au fost abolite; puterile în stat (executivă, legislativă și juridică) au fost separate și definite.

După 1850 s-au înființat o serie de instituții pentru sprijinirea celor săraci și au fost elaborate numeroase legi care, practic, se străduiau să reglementeze, în orice domeniu, relațiile dintre oameni, dintre oameni și societate, dintre oameni și mediul înconjurător. Vom cita doar câteva dintre ele. În 1856 s-a introdus așa-zisa „lege din iunie”, care prevedea libertatea țăranilor de a face comerț în orașe (lucru interzis până atunci). Și tot atunci s-au pus temeliile Casei de economii a

***Statul organizează,
reglementează, asigură
cadrul normal,
iar cetățeanul
responsabil
își îndeplinește
în mod corect obligațiile.
Într-o țară
ca Danemarca,
I.L. Caragiale
nu și-ar fi găsit subiecte
de inspirație***

țăranilor din Seeland, curând, în toată țara, funcționând peste 50 de astfel de instituții. În 1859, Legea construcțiilor, între altele, reglementa cu rigurozitate înălțimea edificiilor în orașe (nu mai mari de șase etaje) și prevedea o lățime a străzilor de 13 m.

Odată cu cea de a doua jumătate a secolului XIX, s-au pus bazele industrializării Danemarcei, iar fluxul populației spre orașe a impus administrației măsuri urgente. Nimic — după cum se vede — nu era lăsat la voia întâmplării! În Copenhaga au fost construite două cartiere de locuințe muncitorești. Din 1880, toate

locuințele din oraș aveau apă curentă și grupuri sanitare. O îmbunătățire adusă în 1889 vechii legi a construcțiilor prevedea obligatoriu scări de serviciu la fiecare locuință cu etaj și măsura lățimea străzii la 15 m.

Alte legi se refereau la condițiile de muncă specifice oricărei profesii, la protecția la locul de muncă și la amenziile ce se dădeau pentru injuriile proferate la locul de muncă. 1891 a fost anul legilor privitoare la copiii nelegitimi și la întreținerea bătrânilor săraci. În ambele cazuri se detaliază responsabilitățile parohiilor, numărul de ani cât aceștia pot rămâne în îngrijirea lor, condițiile de întreținere etc. În 1892 statul își asumă răspunderea de a furniza fondurile pentru ajutorul de boală.

Secolul XX desăvârșește această cascadă legislativă și face, și pe această cale, din Danemarca, un pământ al fagăduinței. Obișnuit de secole cu acest sistem de responsabilități reciproce, cetățeanul danez nu și-ar putea imagina viețuirea altfel decât sub dominația legii. Statul organizează, arbitrează, reglează, ocrotește și garantează, iar cetățeanul, liber dar responsabil, își îndeplinește corect, la timp, obligațiile. Adică execută o muncă de calitate. Nu face rebuturi. Calitatea sporește bogăția națiunii, rebuturile o diminuează. Învățat de mic cu ordinea și corectitudinea, danezul va acționa în această direcție toată viața.

...apoi educația

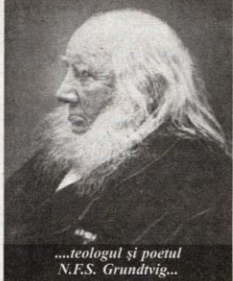
O spune clar și Morten Pedersen, coordonator al programelor pentru România

la Ministerul Mediului și Energiei din Danemarca. Danezii au fost primii din lume care, în 1972, au avut o lege a mediului, pentru a rezolva complexe probleme ale poluării. Dar ea nu era suficientă fără acțiunea factorului uman. „Există o educație în familie, în școli, în toate domeniile, în sensul asumării responsabilității și a grijii față de mediul înconjurător... Din primele zile îi învățăm pe cei mici să adune și să colecteze gunoiul, să-l pună la locul potrivit. Dacă nu facem noi acest lucru, un profesor îl va face pentru noi. Este vorba de o responsabilitate comună, pe care o educăm pentru a realiza acest efort comun al nostru, ca țară, ca națiune, nu numai la nivelul individului. Ne purtăm și acționăm ca o țară, în acest sens, față de mediu.“

Rolul educației, ca factor de progres, în viața Danemarcei, a fost pus în evidență în numeroase ocazii. În istoriile mai recente ale țării – fie că autorii sunt W. Glyn Jones, Benito Scocozza și Grethe Jensen sau alții –, în prezentarea sintetică a sistemului educațional danez se amintește că una dintre cele mai mari bogății ale Danemarcei este educația. Preocupări în acest domeniu au avut toți marii oameni de cultură danezi, ca să nu mai amintim de seriile remarcabile de pedagogi care, încă din secolul XVII ori cu deosebire în secolele XVIII și XIX, și-au făcut publice principiile și au acționat pentru schimbarea profilului școlastic, achilozat al școlilor tradiționale. Fără îndoială, figura proeminentă în acest domeniu rămâne N.F.S. Grundtvig (1783-1872), pastor, teolog, poet, vizionar și

*Scriitorul
Hans Christian Andersen...*

*...teologul și poetul
N.F.S. Grundtvig...*

*...și filosoful Søren Kierkegaard,
cei trei contemporani
care au influențat decisiv
cultura daneză*

educator. Contemporan cu scriitorul H.C. Andersen și cu filosoful Søren Kierkegaard, el a influențat în mai mare măsură decât ceilalți doi cultura daneză. Fără activitatea lui Grundtvig (*Magazin istoric*, nr. 2/2001), „viața în Danemarca, tot ambientul nostru cultural, viața religioasă, sistemul educațional, politica culturală, atmosfera și mentalitatea culturală n-ar mai fi fost aceleași“, afirmă cercetătorul Jorgen Carlsen.

Cele trei călătorii de studii în Anglia (1829-1831), care i-au prilejuit studierea unor vechi scrieri nordice, dar și experiența traiului în comunitatea studențească din Cambridge, i-au deschis lui Grundtvig noi orizonturi și i-au modificat în mod esențial atitudinea față de existența umană și față de creștinism. Uimit de atmosfera de camaraderie dintre profesori și studenți, aflați alături nu doar la cursuri, ci și pe terenurile de sport, la masă, la o ceașcă de ceai, seara, de respectul reciproc dintre educatori și studenți, el a început să conceapă principiile pedagogice de bază care au stat la baza creării Școlii populare superioare daneze, „Folkehojskole“.

„Omul e întâi om și apoi creștin“, fiecare dintre noi reprezentăm „o experiență divină unică“ și avem datoria să ne cunoaștem bine potențialul uman, pentru ca apoi să putem intra în comunicare și comuniune cu ceilalți semeni. Cunoaștere, acțiune, bucurie de a trăi și a realiza ceva – sunt idei des întâlnite în opera lui Grundtvig, considerat a fi scriitorul cel mai prolific din istoria Danemarcei. Pentru el, comunicarea orală, „cuvântul viu“ au un rol decisiv în

formarea tinerilor. Până azi această comunicare orală, directă, colocvială constituie o tradiție în Folkehojskole.

La formarea mentalității civice a danezilor, a realei democrații sociale ce guvernează relațiile dintre oameni, o contribuție importantă au avut-o rețelele de „folkehojskole” ce-au împânzit țara începând cu anul 1844. Termenul s-ar putea traduce, așa cum am făcut-o, prin „școală populară superioară”, dar traducerea este departe de a acoperi sensul danez. Putem să recurgem la explicația pe care forurile culturale și de învățământ o pun la dispoziția străinilor. O „folkehojskole” este o școală destinată populației daneze adulte și care acordă o importanță deosebită învățământului general. Ea este privită ca fiind contribuția cea mai originală a Danemarcei pe plan internațional, în ceea ce privește instrucția publică.

Azi în Danemarca sunt aproximativ 100 de astfel de școli, majoritatea amplasate în mediul rural, școli vechi sau recent construite, unele mari, încât pot găzdui sute de elevi,

***Existau legi până
și pentru slujnicele
din hanuri și pentru
servitoarele din casă,
sarcini precise
și recomandări
de comportament***

alte, de dimensiuni reduse, cu până la maximum 30 de elevi. Aproape toate sunt și pensionate, astfel încât constituie o adevărată familie, unde elevii și personalul duc o viață cotidiană comună în timpul perioadei de școlarizare. Aceasta variază de la școală la școală, putând merge de la sesiuni lungi, de 4-8 săptămâni, până la cele scurte, de una sau două săptămâni. Pot participa elevi de toate vârstele, trei dintre școli sunt rezervate pensionarilor, ceea ce nu înseamnă însă restricționarea participării persoanelor vârstnice la vreuna din celelalte „folkehojskole”.

Deși din 1851 guvernul subvenționează această formă de învățământ public, nici statul, nici o altă instanță pu-

blică nu poate impune ce și cum să se predea. Concepția fundamentală a libertății omului, a drepturilor sale stă la baza profilului și programului alcătuit de fiecare școală în parte. Toate școlile oferă o gamă variată de cursuri la materii (aceleași, de altfel, ca și în alte ramuri din sistemul educațional danez) precum: literatură, istorie, ecologie, astronomie, pedagogie, muzică, teatru, educație fizică, textile, design, artă culinară, navigație etc., dar își focalizează interesul pe un domeniu sau altul: artizanat, protecția mediului, artă cinematografică, prin predarea unor discipline de profil.

Conform statutului lor, școlile trebuie să promoveze cultura generală și nu pot fi asimilate instituțiilor educaționale tradiționale. De aceea, elevii nu primesc note și nu sunt pregătiți pentru o anume, precisă ocupație. Sarcina unei „folkehojskole” este să-i îndrume pe elevi să cunoască viața, să abordeze teme de interes fundamental pentru societatea contemporană, să se raporteze continuu, pe plan individual și social, la viața de azi din Danemarca. Cum spunea cu umor un profesor danez „există în Danemarca mai multe școli numite libere, care sunt confortabil subvenționate de stat, cu condiția de a nu-i învăța nimic pe elevi, în afară de a fi oameni!” Calificarea tehnică nu-și găsește sensul și importanța decât atunci când e pusă în legătură cu sensul și calitatea vieții umane.

Unicul material obligatoriu este culegerea de cântece editată în 1894 de Asociația Folkehojskoler și Școlile de

Școala populară superioară („Folkehojskole”) din Brenderup

**Biblia și codexul
de legi –
cele două cărți
de căpătâi
ale scandinavului**

agricultură! De atunci, această culegere a cunoscut 17 reeditări, cu un tiraj total de două milioane de exemplare, și este considerată cartea de cântece cea mai folosită în Danemarca. Ultima reeditare, din anul 1989, conține 572 de cântece cu profil divers; numeroase se referă la viața în colectivitate (cântece de dimineață, de seară, de primăvară sau de iarnă), apoi sunt cântece istorice, despre peisajele daneze, cântece patriotice și populare, cântece de luptă și de dragoste. Directorul unei astfel de școli afirmă că „ele toate conțin o declarație de dragoste: pentru natură, pentru limbă, pentru țară... pentru viață”.

La 7 noiembrie 1844 s-a înființat prima școală de acest tip, într-un orășel din Jutlanda. De cursurile acestei „folkehojskole” au beneficiat 18 tineri țărani, reuniți în ferma din Rodding. În scurt timp au apărut și alte școli răspândite pe teritoriul danez și exemplul lor a fost urmat și de alte țări ale Scandinaviei: în 1864 de Norvegia, în 1868 de Suedia, în 1889 de Finlanda. Mai mult chiar, danezii emigrați în Statele Unite au inaugurat (în 1878), la Elk Horn, în Iowa, o astfel de „folkehojskole”.

În Danemarca, mai întâi lunar, apoi săptămânal, din anul 1876, a apărut *Hojkskelebladet* (Jurnalul școlii superioare), cu subtitlul *Buletin al învățământului popular*, iar din 1891 s-a creat Asociația Școlilor populare superioare și a Școlilor de agricultură. Datorită genului de învățământ practicat în „folkehojskole”, țărani danezi au atins gradul de maturizare și de încredere

în sine care le-a permis să profite de drepturile democratice înscrise în Constituția din 1849.

După înfrângerea Danemarcei de către germani în 1864, când s-a pierdut aproape 40% din suprafața țării prin cedarea ducatului Schleswig și Holstein, s-au înființat peste 50 de școli libere, practic în toate regiunile rămase în regatul danez. Eferescența spiritului național a făcut ca prelegerile profesorilor să se axeze preponderent asupra istoriei Danemarcei, a culturii, limbii, naturii ei, asupra prezentului, dar și a perspectivelor pe care i le poate oferi viitorul.

Legată direct de dezvoltarea de școli populare superioare este mișcarea pentru crearea de cooperative. Țărani au organizat numeroase tipuri de cooperative (de produse lactate, măcelării, achiziție de măruri), societăți de asigurare,

case de economii. La baza constituirii lor stă conceptul profund democratic conform căruia fiecare membru se bucură de aceleași drepturi în luarea deciziilor. Voturile nu erau proporționale cu partea de bunuri asociate, suveran fiind principiul „un om-un vot”. Ideile vehiculate de pedagogii școlilor libere, puse în practică de lumea satelor, au dus la constituirea unei clase puternic motivate social și economic, cu sentimentul demnității personale și cu responsabilitate pentru comunitatea din care face parte. Dacă sfârșitul secolului XIX a constituit perioada când „folkehojskole” a acționat ca un motor cultural, care a permis punerea bazelor bunăstării de azi, începutul secolului XX aduce înființarea de școli superioare pentru tinerii comercianți și mai ales pentru muncitori.

În concluzie, toate aceste școli libere au creat o nouă mentalitate culturală și lor li se datoresc cizelarea gustului omului de rând, trezirea interesului pentru cultură, artă, meserii, design, atât de prezent în preocupările danezilor de azi. ■

Teatru danez, la 1838

Exclusivitate

Pe parcursul mai multor numere (7-12/1991, 1-3/1992), revista Magazin istoric a prezentat, sub semnătura lui Cristian Popișteanu, în premieră în istoriografia română, documentele inedite ale cazului Pătrășcanu. S-au adăugat apoi alte contribuții.

Revenim acum, la 50 ani de la moartea lui Pătrășcanu; cu documente din arhivele sovietice, încredințate de o colaboratoare statornică a noastră, de la Institutul de slavistică al Academiei de Științe a Federației Ruse.

L. PĂTRĂȘCANU: SOARTA UNUI LIDER

TATIANA V. VOLOKITINA (Moscova)

Pentru politologie – care studiază, între altele, puterea și pe deținătorii ei – problema liderului politic este una dintre cele mai importante. În politologia contemporană definiția „liderului politic” este destul de clară; el este șeful, conducătorul. Evident că nu orice șef este un lider. Liderul politic este cel capabil să conducă mase, să le mobilizeze, să le încoloneze în spatele lui și să le conducă într-o direcție, dispunând de mijloacele și metodele necesare pentru a-și atinge scopul propus.

Problema liderului prezintă o și mai mare importanță în perioadele de tranziție ale istoriei, când liderii sunt considerați factori de stabilitate, de armonizare a unor grupări diferite de interese și sunt ei înșiși inițiatorii respectivelor transformări. În asemenea situații, liderii personifică cursul politic, conferă structură strategiei dezvoltării societății la momentul dat și definesc mijloacele de realizare a acesteia.

Activitatea liderului comunist român L. Pătrășcanu este asociată unei asemenea etape complicate de tranziție. El însuși își spunea, și pe bună dreptate, „comunist legal”. Fiind un jurist de înaltă ținută, a apărut adesea în perioada interbelică în procese politice, în calitate de apărător, procese organizate de autorități împo-

triva comuniștilor. De asemenea, a lucrat în Parlament. Biografia lui politică are și o pagină interesantă: colaborarea cu regele Mihai, pentru răsturnarea dictaturii lui Antonescu, la 23 august 1944. Toată această activitate i-a atras o mare popularitate.

În perioada interbelică, Partidul Comunist din România

era o organizație ilegală, cu o conducere controlată de Komintern. Este unanim acceptat faptul că în toamna lui 1944 au ieșit din ilegalitate aproximativ 1.000 de membri de partid. După 23 august s-au întors de la Moscova V. Luca, A. Pauker, L. Răutu, V. Roman și alți comuniști. Luca și Pauker au intrat imediat în

conducerea „restrânsă” a partidului comunist. Rămași sub influența rigorilor Kominternului, ei s-au manifestat în favoarea principiilor de clasă, socotind că pe această linie se înscriau staționarea în țară a armatei roșii și existența Comisiei Aliate de Control (C.A.C.), în cadrul căreia rolul decisiv aparținea reprezentanților sovietici. Comuniștii rămași în timpul războiului pe teritoriul țării au devenit oponenți ai „cadrelor de la Moscova”. Între aceștia: Gh. Gheorghiu-Dej, T. Georgescu, E. Bodnăraș, G. Apostol, M. Constantinescu, A. Moghioroș, L. Pătrășcanu. Ultimul era considerat un teoretician al partidului; el socotea posibilă coalizarea tuturor forțelor politice, cu participarea comuniștilor.

Există divergențe

Și-a expus aceste idei într-o lucrare publicată în 1944 și intitulată *Problemele de bază ale României*. Realismul lui politic, care recunoștea necesitatea unor compromisuri, i-a adus prieteni între reprezentanții altor forțe politice din țară. Nu întâmplător, în cursul anilor 1945-1947, conducătorii partidelor național-liberal și social-democrat și-au subliniat disponibilitatea de a colabora cu Pătrășcanu, pe care îl remarcaseră în rândurile elitei comuniste.

„Moscoviții” (Luca și Pauker, îndeosebi) au adus în partid un spirit moralizator, demonstrându-și ostentativ

superioritatea asupra celor „rămași” în planul teoretic al problemelor și încercând să-și impună punctele de vedere; subliniau chiar că, pentru mulți dintre tovarăși, ei trebuie să le fie considerați „profesori”.

Documentele arhivelor din Rusia probează caracterul contradictoriu al acestor relații, îndeosebi în timpul crizei guvernamentale din iarna lui 1944, când conducerea Consiliului de Miniștri a fost

alocuțiunile liderilor partidului comunist Luca și Pauker „angajează” și Uniunea Sovietică”. „Trebuie să fim de două ori precauți și de două ori prudenți. Trebuie să fim oameni politici”, a încheiat el. Kirsanov, pe baza discuției, a comunicat la Moscova: „În conducerea partidului comunist, între Pauker, pe de o parte, și Pătrășcanu, pe de alta, există unele neînțelegeri în probleme de tactică”.

Tot din această perioadă datează și aprecierea lui Luca în ce-l privește pe Pătrășcanu. Într-o discuție cu corespondentul TASS la București, V. Morav, la 27 decembrie 1944, Luca a făcut observația că declarațiile lui Pătrășcanu nu reflectă întotdeauna punctul de vedere al conducerii partidului comunist. „Pătrășcanu – a spus Luca – nu este nici măcar membru al C.C. al partidului comunist și a intrat întâmplător în istorie, nimerindu-se pe creasta evenimentelor. El nu este un comunist consecvent.”

Așadar – conform documentelor – Moscova reținea încă din iarna lui 1944 intenția unor camarazi de partid de a-l trimite în umbră pe Pătrășcanu, creionându-i o figură politică lipsită de autoritate. Pentru că Luca nu era singur. La fel acționa și A. Pauker. Dar foarte clar s-a conturat această tendință la începutul anului 1947, când Gheorghiu-Dej, într-o discuție cu adjunctul președintelui Comisiei Aliate de Control, generalul I.Z.

În primii ani ai instalării comunismului, Pătrășcanu (x) participa la toate reuniunile partidului, ca un tovarăș de încredere. În grup poate fi recunoscut Petru Groza...

preluată de generalul N. Rădescu. La 6 decembrie, într-o discuție cu adjunctul șefului Secției politice a Comisiei Aliate de Control în România, S.P. Kirsanov, Pătrășcanu a criticat foarte dur acțiunile partidului din timpul crizei. „Noi nu avem o politică, a spus el. Intervențiile noastre au elemente la întâmplare, inconsecvențe și pe alocuri sunt isterice. Am început atacul împotriva guvernului [Sănătescu] prematur, în condiții nefavorabile. Criza s-a rezolvat de o așa manieră, încât e nevoie chiar mâine să reîncepem atacul împotriva guvernului.” Pătrășcanu a mai subliniat și că

Susaikov, remarca faptul că, pentru semnarea Tratatului de pace, conducerea partidului comunist a hotărât să trimită la Paris, ca reprezentant al său, împreună cu ministrul Afacerilor Externe, G. Tătărescu, o „persoană de rang secund” – pe L. Pătrășcanu.

Partea sovietică a fost pusă într-o situație delicată. N-avea motiv să nu acorde credit „cadrelor de la Moscova”, dar, în același timp, poziția lui Pătrășcanu coincidea total cu directiva C.C. al Partidului Comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice privind colaborarea comunistilor din Europa de Răsărit cu alte partide, în cadrul unor coaliții patriotice și, în consecință, ea nu a constituit obiectul unor critici și cu atât mai mult nu a fost respinsă.

Kavtaradze intervine

În februarie 1947, în conducerea Partidului Comunist din România s-a formulat acuzația de naționalism împotriva lui Pătrășcanu. Pretextul l-a constituit cuvântarea sa de la Cluj, din 1946, în

problema Transilvaniei. La 2 februarie 1947, într-o convorbire cu I.V. Stalin, la Moscova, Gh. Gheorghiu-Dej a informat că intervenția lui Pătrășcanu i-a avut ca țintă pe ungurii din Transilvania și mustește de „spirit naționalist român”.

Stalin, pentru care prezența „cadrelor moscovite” în conducerea „restrânsă” a partidului comunist era foarte importantă, a întors în așa fel problema naționalismului, încât să-i scoată de sub o posibilă lovitură pe conducătorii de naționalitate „neromân” – Pauker și Luca. Din cele ce îi ajunseseră la urechi, remarca el, în partidul comunist român ar exista un curent care ar dori ca în partid să fie numai români, adică, concret, Ana Pauker și Luca, care nu sunt români ca naționalitate, să nu poată ocupa posturi de conducere în partid. Atunci a formulat Stalin cunoscuta cerință de a nu se accepta transformarea partidului comunist român din social, de clasă, în partid etnic, de rasă.

Figura „de naționalist” a lui Pătrășcanu, prezentată de Gheorghiu-Dej, nu interesa

deloc în acel moment Moscova, ceea ce, în opinia noastră, explică ambiguitatea situației lui Pătrășcanu la începutul anului 1948. Conducerea partidului nu știa practic ce să facă cu el. Deși în ianuarie 1948 ambasadorul U.R.S.S. în România, S.I. Kavtaradze, a primit de la ministrul Afacerilor Interne T. Georgescu o informație privind „activitatea antipartinică și antisovietică” a lui Pătrășcanu și legăturile sale cu „emigrația reacționară” română, acesta din urmă a fost propus să fie ales în C.C. al P.C.R. la congresul iminent al partidului. Convins că „conștiința lui [Pătrășcanu] nu este absolut curată”, Kavtaradze a socotit necesar să intervină și le-a propus lui Gh. Gheorghiu-Dej, A. Pauker și T. Georgescu să rezolve urgent această, după cuvintele lui, „afacere tenebroasă”.

Opinia ambasadorului sovietic a avut un rol fatal: Pătrășcanu a fost înlăturat din activitatea politică și, la 24 august 1948, pus sub arest la domiciliu. Escalada acuzațiilor s-a declanșat impulsivă și de o informație primită la secretariatul Kominformului, în septembrie 1949, privind pregătirea creării în România a „unei societăți sau partid al comunistilor-veterani, nemulțumiți de conducerea actuală și de situația din țară” și de asocierea la aceasta a numelui lui Pătrășcanu. Un rol extrem de negativ a jucat, în această etapă, un colaborator al secretariatului Kominformului, L.S. Baranov. Într-o convorbire cu Pauker și Georgescu, el a făcut o remarcă privind necesitatea de „a proteja partidul de Pătrășcanu”, pentru că în jurul lui ar fi putut să se coalezeze „dușmani ai clasei muncitoare din România”. Baranov a informat Moscova

... iar la această primă demonstrație de 7 noiembrie (1944), alături de el (x) stau Bodnăraș, Chișinevski, Ana Pauker, Gheorghiu-Dej, (de la stânga la dreapta)

că interlocutorii săi au fost de acord că, în situația actuală, era periculos ca Pătrășcanu să fie ținut sub arest la domiciliu și că „trebuia arestat”. El, Baranov, a mai propus să li se atragă atenția lui Dej și lui I. Chișinevski, membru al Biroului politic al C.C. al P.M.R., aflat la Moscova, că este necesar să se ia măsuri efective privind „o mai sigură izolare a lui Pătrășcanu și o accelerare a cercetărilor în cazul său”.

Informare la Moscova

Totuși, investigațiile au continuat încă multe luni. La 1 decembrie 1952, Chișinevski i-a comunicat noului ambasador, A.I. Lavrentiev, că „pe baza materialelor existente despre Pătrășcanu se poate afirma că el este un mare dușman”. La data aceea era acuzat de spionaj în favoarea S.U.A., pregătirea unei lovituri de stat și se făcea chiar o încercare de a-l asocia activității „aripii de dreapta”, dezamăgite, din partid, respectiv Pauker, Luca și Georgescu.

Cu alte cuvinte, prizonitorii se aflau pe același plan cu cei prizoniți. În februarie 1953 Moscova a aflat că ancheta în cazul Pătrășcanu este în stadiul final. Totuși, nici în vara, nici în toamna aceluia an, Biroul politic al C.C. al P.M.R. nu a formulat o poziție unitară referitoare la forma de desfășurare a procesului. În august, Gheorghiu-Dej a afirmat că trebuie un proces deschis, exemplificator și o mediatizare a lui în presă, subliniind într-o convorbire cu noul ambasador sovietic, L.G. Melnikov, că „ar fi astfel extrem de avantajos din punct de vedere politic pentru noi”. Dar, pe o altă poziție, se găsea Chișinevski,

care constata în septembrie 1953 că „procesul... va fi mai important pentru cei de peste graniță, decât pentru cei din țară. Pătrășcanu nu s-a bucurat niciodată de influență în țară, iar poporul se pare că l-a și uitat”. I.A. Korolev, un colaborator al Ambasadei sovietice cu care vorbise Chișinevski, i-a propus „să se consulte cu Moscova, să trimită acolo o notă cu prezentarea situației”. Chișinevski a fost de acord.

La 7 ianuarie 1954, Melnikov informa Moscova, printr-o telegramă secretă, despre discuția lui cu Chișinevski. Conducerea română cerea un sfat legat de cazul Pătrășcanu. La 15 ianuarie deja, Prezidiul C.C. al P.C.U.S. aproba un proiect de telegramă adresată ambasadorului sovietic la București, în care se afirma: „Întrucât nu se dispune de suficientă informație în cazul Pătrășcanu, nu poate fi dat un sfat sau altul tovarășilor români. Spuneți-i acest lucru lui Chișinevski, adăugând, ca din partea dumneavoastră, că tovarășii români ar putea să abordeze această problemă la Moscova, cu ocazia proximei vizite, comunicând însă în prealabil date în detaliu în ce

privește în esență cazul Pătrășcanu.”

Aflând de la ambasadorul Melnikov opinia conducerii sovietice, la 1 februarie 1954, în timpul întâlnirii membrilor Prezidiului C.C. al P.C.U.S. cu delegația reprezentativă sosită la Moscova, pentru dezbaterile unor probleme economice, partea română a ridicat problema Pătrășcanu.

M.V. Zimianin, membru al C.C. al P.C.U.S., care a întocmit protocolul ședinței, își însemna: „Tov. Dej [...] aduce în discuție cazul Pătrășcanu, pe care vor să-l judece pentru organizarea unui complot contra-revoluționar, în cadrul unui proces cu ușile închise și cu o scurtă menționare în presă. Tovarășii români au adus cu ei materiale și ar vrea să primească un sfat, o îndrumare. Tov. Malenkov a făcut propunerea să fie lăsate materialele cazului Pătrășcanu pentru a fi studiate, însărcinându-i cu pregătirea propunerilor pe tovarășii Suslov și Zorin.”

Sentință premeditată

Trecând la treabă, Suslov și Zorin au avut la dispoziție concluziile investigațiilor

23 august 1945. Cea dintâi sărbătorire a ceea ce, în istoria României, va purta felurite nume; pe ziduri, Atlee, regele Mihai, I.V.Stalin, președintele H.Truman domnesc absolut. Cortina de fier încă nu se trăsese

întreprinse de partea română, o informare privind rechizi- toriul, conform căruia membrii „grupului” Pătrășcanu (31 oameni) erau acuzați de „crime împotriva umanității și trădare” și o notă a consilierului sovietic pe lângă M.A.I. al României, S.M. Litvinov, care cunoștea rechizitoriul. Suslov și Zorin au pregătit deja, la 22 februarie 1954, un proiect de indicații către ambasadorul sovietic de la București, dar documentul nu a intrat la acel moment în circuit.

La 24 martie, ambasadorul Melnikov, la solicitarea lui Dej, a cerut din nou părerea Moscovei în legătură cu apro- piatul proces Pătrășcanu. Se ridică întrebarea ce anume

interesa partea română? Căci, la 18 martie 1954, Biroul poli- tic al C.C. al P.M.R., fără să aștepte răspuns de la Moscova, analizase problema închiderii cazului Pătrășcanu și hotărâse definitiv să aibă loc un proces închis, cu un comunicat lapidar în presă. Sentința aplicată celor vinovați – se afirma în hotărâre – trebuie stabilită în conformi- tate cu legea și gravitatea probelor“. Așadar, este evident că partea română conta pe obținerea unui sfat în ce privește măsurile de pedepsire. Ceea ce nu s-a întâmplat.

La 31 martie 1954, proiectul lui Suslov și Zorin a fost analizat și aprobat în ședința Prezidiului C.C. al P.C.U.S. Ambasadorul sovietic la București primea următorul

text: „Comunicați tovarășilor români că Moscova este de acord cu intenția lor de a organiza un proces cu ușile închise în cazul Pătrășcanu și complicitii săi și cu publicarea în presă a unui scurt comunicat. În ce privește pregătirea pro- cesului în cazul Vasile Luca și ceilalți, comunicați că asupra acestei probleme ar fi indicat să se revină după desfășurarea procesului Pătrășcanu. Tele- grafiati executarea.“

Câteva cuvinte despre nota consilierului Litvinov. Autorul ei nu se îndoaia câtuși de puțin de vinovăția lui Pătrășcanu, pe care îl considera „un intrigant politic și un trădător“. Tot- odată, materialele de urmărire penală i-au oferit consilierului

Eveniment

ISTORICI ROMÂNI LA MOSCOVA

VASILE BUGA

La sfârșitul lunii octombrie 2003, la Moscova s-au desfășurat lucrările celei de-a VIII-a sesiuni a Comisiei bilaterale a istoricilor din România și Rusia, organizată sub auspiciile Academiei de Științe din cele două țări, cu sprijinul Comitetului Național al Istoricilor de pe lângă Academia Rusă de Științe și al Institutului de Slavistică al Academiei Ruse.

În centrul dezbaterilor s-au aflat trei grupuri de probleme: Modernizarea societății în secolul XX. Rădăcini istorice și dezvoltare. Experiența rusă și română (aspecte politice, economice și socio-culturale). Probleme de informatizare; Rolul monarhiei în istoria României și Rusiei; Relațiile româno-sovietice în contextul evoluției comunității socialiste. 1953-1958.

Câteva titluri de comunicări vorbesc de la sine: Fondurile Arhivei de Stat a Federației Ruse și informatizarea acestora (dr. S.V.

Mironenko); Arhivele Naționale Istorice și informatizarea acestora (dr. Dan Ovidiu Pintilie); Modernizarea în stil balcanic: matricea dictează. Rădăcini istorice (dr. R.P. Grișina); Omul și societatea în România secolului XX în literatura memorialistică (dr. Florin Constantiniu); Doctrine ideologice ale autocrației ruse în secolele XVII-XIX (dr. V.I. Grosul); Dezvoltarea instituției monarhiei și rolul acesteia în modernizarea României (prof.univ.dr. Ioan Scurtu); Modernizarea structurii politice în România la mijlocul secolului XIX: A.I. Cuza (dr. A.M. Lotmențev); Dinastia Romanovilor și Hohenzollernii (dr. V.N. Vinogradov); Monarhia în dezbaterile ideologice din România la sfârșitul secolului XIX – începutul secolului XX (drd. Alexandru Mamina); Regele Mihai și societatea română în anii '40 ai secolului XX (dr. T.A. Pokivailova); Etapa inițială a stalinizării

motivele unor observații serioase. El sublinia în mod deosebit că actul de acuzare fusese întocmit de partea română pentru un proces public în cazul Pătrășcanu. Totuși, în cursul celor șase ani cât durase ancheta, nu se formulase nici măcar o acuzație pe baza unor dovezi directe, nici în ce privește faptul că Pătrășcanu era agent al Siguranței. După opinia consilierului, nu exista forță juridică și nu erau nici mărturii doveditoare pentru învinuirea lui Pătrășcanu de legături cu spionajul englez.

„Insuficient de convingătoare“, socotea Litvinov, erau și materialele

ce trebuia să dovedească cum, în decursul unui număr de ani, acuzatul a urmărit să „distrugă partidul“. Din nota lui Litvinov reieșea că din cei 11 acuzații în cazul Pătrășcanu, 8 „au fost supuși unor acțiuni fizice“,

M.A.Suslov, considerat creierul, eminența cenusie a ideologiei Kremlinului

Pătrășcanu însă nu. Consilierul sublinia că acești 8 oameni ar putea declara la proces cât de greu s-a desfășurat ancheta și ar putea refuza să facă declarații. De asemenea, Litvinov considera riscantă aducerea

într-un proces deschis a unor martori aparținând conducerii țării și partidului; or, fără ei, nu se putea. În concluzie, Litvinov constata că „indicat este ca acuzații Pătrășcanu și complicitii lui să fie judecați într-un proces cu ușile închise și cu publicarea unei știri în presă“.

Așadar, este evident că recomandările sovietice priveau numai formele de procedură ale procesului

României în contextul relațiilor sovieto-americane (dr. A.A. Iazko-); Relațiile politice româno-ruse în anii

1953-1958 (semnatarul rândurilor de față); Probleme ale conducerii politice în perioada de început a modernizării socialiste a societății române. În legătură cu cazul L. Pătrășcanu (dr. T.V. Volokitina); Instaurarea modelului sovietic în armata română (dr. Florin Șperlea); Unele probleme ale securității comunității socialiste în perioada inițială a formării blocurilor (dr. N.V. Vasileva); Formarea și organizarea Tratatului de la Varșovia (dr. A.V. Vahromeev); Pactul de la Varșovia. Percepții românești (prof. univ.dr. Ioan Chiper); Retragera trupelor sovietice din România (dr. Gavriil Preda); Blocul sovietic, Iugoslavia și revoluția ungară în anul 1956 (dr. L.I. Ghibianski); Destalinizarea în U.R.S.S. și impactul acesteia asupra României. 1956-1957 (drd. Dan Cătănuș); Rolul conducerii române în consolidarea regimului lui J. Kadar în Ungaria (dr. A.S. Stikalin); Procese de modernizare în a doua jumătate a secolului XX: experiența sovietică și est-europeană. Aspect antropologic (dr. N.V. Korovițina).

Atenția a fost reținută îndeosebi de comunicările care au adus în discuție

documente inedite, descoperite în arhivele românești și ruse. De pildă, expunerea cercetătoarei T.V. Vo-

lokitina, care a pus punct, în opinia noastră, diferitelor supoziții privind gradul de implicare a conducerii sovietice în luarea deciziei finale în procesul intentat liderului politic român Lucrețiu Pătrășcanu.

Întreaga atmosferă în care s-a desfășurat sesiunea, la care s-au adăugat căldura, ospitalitatea și atenția gazdelor, a pus în evidență dorința sinceră a istoricilor din cele două țări de a menține un dialog, de a aborda într-un spirit de obiectivitate, pe baza noilor documente de arhivă, teme de interes din istoria comună a popoarelor român și rus. Și aceasta într-un moment în care raporturile culturale și științifice dintre România și Rusia au nevoie de dovezi concrete și mai puțin de declarații frumoase de bune intenții. S-a convenit, totodată, publicarea, pe bază de reciprocitate, în revistele de profil din România și Federația Rusă a unor studii de interes, precum și editarea unei culegeri selective de comunicări prezentate pe parcursul existenței de zece ani a Comisiei istoricilor din România și Rusia. ■

penal în cazul Pătrășcanu. Problema pedepsei nu a fost dezbătută la Moscova, ea a fost lăsată exclusiv la latitudinea conducerii române.

O însemnare a unei convorbiri a ambasadorului Melnikov cu Gheorghiu-Dej, din 31 martie 1954, pune punct cazului Pătrășcanu. După ce l-a informat că procesul cu ușile închise al lui Pătrășcanu va începe la 6 aprilie 1954, că sunt deja confirmate componența completului de judecată și modul de desfășurare a ședințelor, Dej a declarat: „Nu există motiv să micșorăm pedeapsa nici unuia dintre cei 11 acuzați. Crimele lor sunt întrutotul probate. Merită cea mai dură pedeapsă. Dar noi, în Biroul politic, am cântărit situația politică internațională și am ajuns la concluzia să dăm numai la trei dintre ei, în frunte

cu Pătrășcanu, pedeapsa supremă, iar celorlalți temniță pe viață; definitiv însă vom hotărî problema când va începe procesul”. Așadar, soarta lui Pătrășcanu fusese stabilită de foștii lui tovarăși înainte de deschiderea procesului. Curtea n-a făcut decât să dea formă juridică deciziei luate „la vârf”.

Dramaticul deznodământ al soartei lui L. Pătrășcanu este oarecum în firea lucrurilor. În România, ca și în alte țări din Europa de Răsărit, în perioada transformărilor sociale de după război, în practica politică s-a afirmat o anume varietate de conducere. În condițiile aplicării în România a modelului sovietic și ale impunerii puterii absolute a unui clan îngust de partid, în frunte cu un conducător – secretarul general al C.C. al P.M.R. –, se îndepărtau

din calea sa toate piedicile, inclusiv liderii concurenți, reali sau potențiali.

L. Pătrășcanu, ca să operăm cu noțiunile politologiei contemporane, aparținea categoriei liderilor reformatori preocupați să introducă schimbări sociale și să prevadă consecințele hotărârilor adoptate. Programele unor asemenea lideri sunt calculate într-o perspectivă mai îndelungată. Experiența istorică dovedește că „statul partid”, în care leadershipul politic capătă inevitabil un caracter ego-centric, îi elimină pe liderii reformatori. Soarta comunistului român L. Pătrășcanu slujește drept confirmare unei asemenea afirmații. ■

În românește de
Florentina DOLGHIN

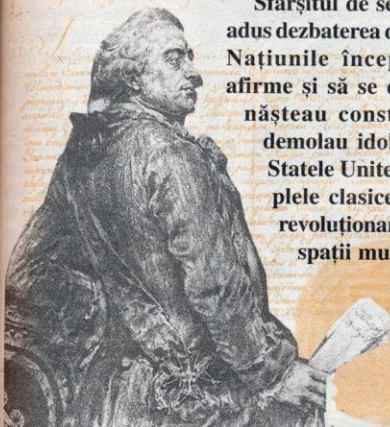
Radio România Cultural

	MHz	kHz		MHz	kHz
București	104,1	603	Oradea	96,1	
Arad	106,8		Pitești	104,1	
Bacău	103,1		Ploiești	104,1	603
Brașov	105		Rm. Vâlcea	102,5	
Călărași	66,92	1593	Satu Mare	96,1	
Constanța		1314	Sibiu	66,44	1404
Craiova	101,1		Suceava	101,6	
Deva	105		Tg. Jiu	89,5	
Focșani	102,8		Tulcea	103	1530
Iași	103,1		Zalău	105	

Sfârșitul de secol XVIII a adus dezbaterea democratică. Națiunile începeau să se afirme și să se dezvolte. Se nașteau constituții și se demolau idoli, Franța și Statele Unite fiind exemplele clasice. Dar valul revoluționar a cuprins și spații mult mai apropiate de

noi, impunând, chiar dacă pentru scurt timp, noile valori și repere de început de democrație. Polonia poate sta, în acest sens, mărturie.

Cel din urmă rege polonez, Stanisław August Poniatowski, spunea: „Noi, polonii, suntem o națiune de copilândri, prost educați, voluntariști, timizi și temerari prin ignoranță”.

POVESTEA UNEI CONSTITUȚII

FLORIN ANGHEL

Primăvara, de obicei, nu vine deloc repede pe malurile Vistulei, în zona nisipoasă și cu păduri rare de mesteacăn din jurul Varșoviei. Dimineața de 3 mai 1791 anunța o zi cețoasă, lipsită de ploaia molcomă și vântul tăios. Imediat după ivirea zorilor, Zamek Królewski (Palatul regal), situat pe faleza înaltă a Vistulei, a fost înconjurat, de o mulțime curioasă de orașeni, șleahitici, țărani, dar și de notabilitățile locale, oameni abia sosiți din toate colțurile Republicii (Rzeczpospolita), de pe malurile Dvinei și Niprului, din centrul Ucrainei și din Galiția, din Bielorusia, de pe litoralul baltic al Pomeraniei sau din Silezia.

Soldații comandați de Józef Poniatowski îi țineau la distanță pe curioșii prea insistenți, făcând loc senatorilor și deputaților. Aceștia din urmă, 190 la număr, se grăbeau spre gotica și deloc somptuoasă sală a Sejmului, cu bănci de lemn obișnuite, ordonate pe cele patru laturi, în jurul unei mese la care, de regulă, ședea doar mareșalul Adunării, după un protocol ce funcționa încă din secolul XVI. De atunci existau încă și anumite piese de mobilier, scăpate din numeroasele incendii din interiorul palatului, piese ce serviseră la exprimarea votului din 1596 referitor la unirea Poloniei cu Lituania.

Revoluția a devenit cosmopolită

Până la ora 11, în istorica sală se adunaseră toți deputații și senatorii și, ca invitați speciali, înalți funcționari regali, ofițeri superiori, nobili cu familiile, primari importanți sau reprezentanți ai corpului diplomatic acreditat la Varșovia. Cu puțin timp înainte, Józef Poniatowski îl informase pe regele Stanisław August Poniatowski că o mulțime nerăbdătoare de peste 12.000 de suflete aștepta să-și aclame suveranul. Unul dintre ultimii sosiți, ambasadorul Rusiei, Iakov Bulgakov, socotea – străbătând Piața palatului – că adunarea număra chiar 25.000

de persoane, „aproape toate înarmate“, după cum reiese din raportul său special către Înalta Curte de la Petersburg.

Apariția regelui, mai întâi în curtea interioară a Palatului, strâmtă și întunecoasă, apoi în fața mulțimii, a declanșat un moment de isterie generală; strigăte precum „Regele și poporul!“ sau „Înțelegere!“ fiind pe toate buzele.

Odată ajuns în deja aglomerata sală a Sejmului, regele a dat direct cuvântul mareșalului Camerei inferioare, Stanislaw Malachowski. Acesta, fără nici o ceremonie specială, a început să dea citire celui mai important document elaborat de-a lungul tumultuoasei istorii polone și, totodată, unuia dintre actele fundamentale ale istoriei moderne europene și mondiale, Constituția din 3 mai 1791.

Elaborată, practic, în același timp cu celelalte două documente care au marcat evoluția civilizației și a structurilor politice mondiale moderne – Constituția S.U.A. și Declarația Drepturilor Omului și Cetățeanului –, Constituția polonă a fost lipsită însă de șansa unui impact pe măsură. Pe de o parte, ea fusese elaborată și votată de către un stat care își trăia ultimele clipe (prăbușirea Poloniei producându-se în 1795), iar, pe de altă parte, lucru valabil pentru întreaga istorie a Europei Centrale și de Sud-Est, Constituția din 3 mai 1791 acoperea un spațiu național, lingvistic și istoric mult mai restrictiv decât

Iarina Ecaterina II, în al cărei angajament polonez și-au pus speranțe la un moment dat

lumea anglo-saxonă sau cea franceză.

Cu toate acestea, după cum mărturisea un martor ocular, filosoful și istoricul Jean Mallet du Pan, într-o scrisoare adresată regelui Stanislaw August Poniatowski: „fiecare european este astăzi parte a acestei ultime lupte a civilizației. Revoluția a devenit cosmopolită; ea a încetat, așadar, să fie exclusiv franceză“.

Regele luminat

Ca orice personalitate care reprezintă ultimul pas înaintea prăbușirii unui stat sau regim, Stanislaw August Poniatowski, cel din urmă rege al Poloniei, s-a bucurat de o atenție aparte, atât din partea contemporanilor, cât și a istoricilor.

Născut în 1732, a făcut parte – și prin intermediul rudelor pe

linie maternă – din cercurile cele mai influente și mai avute ale Republicii. Grupul magnaților, proveniți în special din regiunile răsăritene (Lituania istorică), și-a strâns rândurile în așa-numita „Familie“, organizație cu putere decizională nelimitată și importante averi personale, din rândul căreia făceau parte, în secolul XVIII, familiile Czartoryski, Poniatowski, Zamoyski și Lubomirski. Sub influența mamei sale, Konstancja, foarte apropiată de cultura franceză, tânărul August și-a început educația la gimnaziul luteran din Gdansk.

În 1739, familia Poniatowski își inaugura somptuosul și elegantul palat de la Varșovia (situat pe artera principală, Krakowskie Przedmiescie, astăzi reședința oficială a Președinției polone), ceea ce face ca August să-și continue studiile în cadrul unui colegiu nobiliar. Primul mentor spiritual (și, totodată, prieten) i-a fost ambasadorul Rusiei la Varșovia, estonianul Hermann Karol Keyserling.

Câțiva ani mai târziu, în 1749, sub directă influență a familiei Czartoryski, prințului Poniatowski i-a fost adus ca dascăl Louis de Toux de Salvarte, care îl va iniția în miezul concepției raționaliste (după ce mama sa îi deschisese gustul pentru Voltaire, Rousseau sau Diderot), dar și în arhitectură, limba ebraică sau chiar în ideile masonice engleze.

Dar familia avea mari gânduri pentru August. Astfel, la numai 20 de ani, el este trimis într-o amplă călătorie de studii, timp de doi ani, prin Austria, Saxonia, Olanda, Franța și Anglia. Imediat după întoarcere, în 1755, tânărul Poniatowski se îndreaptă spre Petersburg, unde începe studiul administrației publice și al politicii de la Curte, pe lângă influentul cancelar rus Aleksei Bestujev. Traectoria devenise clară și în 1758 este numit ambasadorul Poloniei în Rusia, poziție din care, cu importantul sprijin al Înaltei Curți și al Ecaterinei II – cu care întreținea relații de prietenie – este ales, în 1764, în detrimentul intențiilor austriece, prusace, suedeze sau franceze, rege al Poloniei.

Domnia sa de 31 de ani (1764-1795) s-a remarcat printr-o fecundă dezvoltare pe plan cultural, politic sau civic, putându-se chiar susține că această perioadă de prăbușire a statului polon a fost simultană cu un apogeu în adevărat spirit iluminist.

În 1765, imediat după obținerea tronului, noul rege patrona Teatrul Național din Varșovia și inspira chiar apariția a două noi gazete, importante în istoria publicisticii poloneze: *Monitor* și *Wiadomości Warszawskich* (Noutăți din Varșovia). Intenția capului încoronat era de a transforma Capitala într-unul dintre cele mai importante centre culturale ale țării, cel puțin pe picior de egalitate cu mult mai vestitele Cracovia, Poznań, Vilnius (Wilno) sau Lublin. Tot de numele său se leagă și înființarea școlii militare de ofițeri, a unor biblioteci publice, tipografii de mari dimensiuni (precum cele ale lui Jan Potocki și Piotr Zawadzki, între 1788-1789) sau reorganizarea renumitelor universități de la Cracovia ori Vilnius. Regele a fost și inspiratorul înființării, în 1785, a Școlii Medicale și Chirurgicale de la Varșovia, precum și a Companiei Comerciale poloneze a Mării Negre (din 1782), menită să readucă influența de altă dată

la malurile pontice și gurile Dunării. Perioada domniei sale se leagă totodată și de maxima ascensiune a literaturii enciclopedice naționale. A apărut acum și prima istorie a statului în spirit analitic modern, sub semnătura lui Adam Naruszewicz – *Historia narodu polskiego* (Istoria națiunii poloneze).

Una dintre cele mai importante realizări ale regelui a reprezentat-o construirea palatului Lazienki, poate cea mai frumoasă clădire a Capitalei, terminată cu numai doi ani înainte de căderea Republicii. Având destinația de reședință de vară – pentru rege și morganatica sa soție, Elżbieta Grabowska –, a fost ridicat după planurile a doi renumiți arhitecți (Domenico Merlini și Jan Christian Kamsetzer) și împodobit cu pânze aparținând unor nume celebre, ca: Rembrandt, Rubens, van Dyck sau Peter Bruegel.

Dacă, pe plan cultural, noul rege aducea multiple contribuții, pe planul politicului situația era de-a dreptul bulver-

Palatul Czartoryski, cu parcul adiacent, aparținând unei celebre familii de prinți, originari din Lituania

santă. Iluminist și raționalist prin formație, conștient de necesitatea adoptării unei reforme politice și administrative fără precedent, Poniatowski recunoștea, față de apropiații săi, că „noi, polonii, suntem o națiune de copilandri, prost educați, voluntariști, timizi și temerari prin ignoranță”. Deci, ce era de făcut?!

Între „revoluționarismul ateu și mason” și societatea tradițională

Condițiile erau vitrege pentru Polonia. În 1772, în urma înțelegerii secrete încheiate între cele trei mari imperii vecine, Austria, Prusia și Rusia, statul pierdea importante teritorii (peste 30%). Iar societatea era și ea profund divizată între cele două mari partide: gruparea patriotică-regalistă și, respectiv, cea a hatmanilor.

Inspirată chiar de August Poniatowski, prima grupare reunea mari nume ale vieții politice polone, precum influentul prinț Kazimierz Czartoryski, mareșalul Sejmului, Stanisław Malachowski sau Hugo Kollataj, președintele primului Minister al Culturii și Învățământului din Europa, Comisia Educației Naționale, înființată în 1773. Ideile promotorilor reformatori din jurul Palatului regal puneau în discuție, în primul rând, transformarea radicală a sistemului politic, prin trecerea la o monarhie constituțională, cu foruri executive și legislative cu puteri sporite. În plus, după cum îi mărturisise regelui K. Czartoryski, această transformare trebuia să fie urmată de o reformă financiară, care să garanteze mica și media

Prințul Kazimierz Czartoryski, cel cu o mare influență asupra regelui

proprietate, ca și de una militară, prin crearea unei armate naționale, sub autoritatea supremă a regelui.

La polul opus se situa așa-numita partidă a hatmanilor, cu reprezentanți din Polonia răsăriteană și Lituania (Franciszek Ksawery Branicki sau Seweryn Rzewuski), copios sprijinită de Curtea de la Sankt Petersburg. Respingând orice „aventuri politice”, promovate de către rege și apropiații săi, și susținând statutul politic al șleahței, unul dintre fondatorii partidei, membru al familiei Potocki, explica faptul că programele iluministe erau „himerice”, tocmai pentru că își propuneau, de la bun început, „un secol de securitate și de încredere”. În mod ironic, acesta solicita „un aranjament”, care să respecte „tradiția”, oferind „o perspectivă sigură pentru patru generații”.

Disputa dintre cele două grupări politice, la care s-a alăturat și Biserica catolică (al cărei rol era vizibil diminuat de programul reformator), dar și reprezentanți ai armatei și șleahței, s-a amplificat cu prilejul deschiderii sesiunii celui mai important Sejm din

istoria statului, cel dintre anii 1788-1792.

Fundalul extern era, la rândul său, destul de îngrijorător pentru curțile străine. În acele timpuri cu adevărat revoluționare, o înfrigurată corespondență, parcă mai intimă ca niciodată, avea loc între capetele încoronate de la Berlin și Sankt Petersburg. Era evident că, dincolo de ascunderea opoziției față de reformatorii de la Varșovia, Rusia și Prusia socoteau că Polonia „îmbolnăvea” cu „infecție revoluționară” întreaga Europă de Est.

În plus, deschiderea oficială a Sejmului a scos la iveală slăbiciunea Republicii, incapacitatea sa cronică de a elimina disputele interne, prin ajungerea la o înțelegere, fie chiar și provizorie. Situația a devenit de-a dreptul explozivă și chiar ingrată, pentru ambele tabere, în momentul în care reprezentanții Bisericii catolice au acuzat vehement alcătuirea bugetului pe anul 1789 și, mai ales, excluderea lor din jocul politic în dauna „revoluționarismului ateu și mason” sau a „protecției ortodoxilor” de la Curtea Rusiei.

Victoria taberei catolice a condus la o nouă ofensivă politică și ideologică a reprezentanților Curții de la Varșovia. La sugestia lui Hugo Kollataj (în spatele căruia stătea, evident, regele), primulul Capitalei, Jan Dekert, a patronat conferința celor 141 de orașe ale Poloniei, prilej cu care s-a adoptat documentul *Memoriul orașenilor* – inspirat de curente politice franceze, prezentat apoi, la 2 decembrie 1789, în mod oficial Guvernului și Sejmului. Era, în fond, prima formă a viitoarei Constituții. Iar, un an mai târziu, în 1790, în aceeași idee, Kollataj și-a publicat incendiarul program politic *Prawie*

politycznym narodu polskiego
(Drepturile politice ale
poporului polon).

„Grozăvile” constituționale

Și astfel, pe fundalul de aprige lupte interne, dar și de complicate interese externe, ziua de 3 mai 1791 a adus decretarea primei Constituții poloneze, sancționată două zile mai târziu, la 5 mai. Prin cele 11 articole, introducea principii novatoare, în total acord cu spiritul vremii: „liberul exercițiu al tuturor religiilor”, „toate imunitățile, libertățile și prerogativele” politice ale nobilimii, egalitatea între membrii acestei clase, indiferent de avere, titlu sau ocupații practice, „respectul securității personale și al proprietății legale a tuturor cetățenilor”, limitarea prerogativelor regale ș.a. Deloc mai puțin important s-a dovedit a

*Un susținător al monarhului, care
a ales calea exilului: Ignacy
Potocki*

fi și ultimul articol, cel referitor la statutul armatei naționale, apărând astfel, pentru prima dată la nivelul legislației mondiale, ideea conform căreia acesteia i se restricționează acțiunile în sensul excluderii unei intervenții în afara granițelor, indiferent de motivele care ar fi cerut operațiunile militare în cauză.

Opoziția față de noul regim constituțional de la Varșovia s-a dovedit a avea partizani nu numai în interior, ci, după cum era de așteptat, și în afara frontierelor. Astfel, schimbările de scrisori între Curțile de la Viena, Berlin și Sankt Petersburg solicitau luarea imediată de măsuri, căci, după cum arăta și ministrul Prusiei la Varșovia, o asemenea „constituție, mai bine organizată chiar decât cea engleză”, transformă Polonia într-un stat deosebit de periculos.

Și în interiorul țării nemulțumirea era prezentă, în special în mediile nobiliare din Polonia răsăriteană și Lituania. Căci ideea fundamentală a revenirii la o monarhie descentralizată și simbolică întărea autoritatea locală prin transformarea Uniunii într-o federație de republici nobiliare. Dar opoziții nu doreau nici pe departe distrugerea țării, mulți dintre ei cheltuindu-și averile pentru sprijinirea culturii sau

Universitatea jagellonă din Cracovia, datând din 1364

armatei naționale, ci numai, după cum mărturisea unul dintre aceștia, magnatul lituanian Feliks Potocki, o „restabilire a ordinii“.

Acțiunea comună a nemulțumiților contra „grozăviilor“ de la Varșovia s-a concretizat, la 14 mai 1792, prin înțelegerea de la Targowica (mică localitate din Ucraina, situată la 150 km depărtare de Kiev). Documentul, semnat concomitent cu intrarea trupelor rusești în Polonia, condamna vehement Constituția, considerând-o „o crimă obraznică“ față de „spiritul înaintașilor“. „Exemplele fatale ale Parisului nu trebuie urmate și de către Polonia“, continuau ei, angajându-se solemn „să distrugă“ documentul cu pricina, exprimându-și și „totala încredere“ în angajamentul țarinei Ecaterina II că Rusia va respecta libertatea statului lor, la fel ca și independența și integritatea sa teritorială.

Înaintarea trupelor ruse în estul Poloniei a întâmpinat o rezistență redusă. La 24 iulie 1792, regele Stanislaw August

Poniatowski a fost silit să ceară pace și să accepte înțelegerea de la Targowica. Gruparea nobiliară a obținut astfel controlul politic total, abrogând seria măsurilor „revoluționare“ adoptate în intervalul 1788-1791.

Suștinătorii regelui au ales calea exilului: Ignacy Potocki și Hugo Kollataj s-au retras la Dresda, Tadeusz Kosciuszko la Paris, un alt centru de emigranți stabilindu-se la Londra. Tot acum, autoritățile moldovene semnalau apariția primelor grupuri de refugiați politici poloni, îndeosebi în zonele Botoșani, Dorohoi, Iași.

Dar alianța secretă rusoprusacă a mers și mai departe, solicitând, din ianuarie 1793, eforturi sporite pentru „protejarea“ în fața „pericolului iminent și universal“ reprezentat de „progresul și extensia Revoluției franceze“. O cale sigură în îndeplinirea acestui ambițios plan o reprezenta împărțirea Poloniei, ceea ce s-a și întâmplat doar câteva luni mai târziu. Statul prusac obținea, fără vreo

rezistență armată, întreaga Polonie occidentală (cu orașele Poznań, Kalisz și Plock), în vreme ce Rusia își legaliza ocuparea zonelor răsăritene, înglobând orașele ucrainene și bielorusse Minsk, Pinsk, Kamenet, Podolsk și Bar.

În noul context, „alegerile“ pentru adunările locale, desfășurate în același an, 1793, în Polonia, nu mai puteau aduce surprize. „Grupul de la Targowica“ a refuzat Varșoviei dreptul de a organiza ședințele noului Sejm și, ca urmare, lucrările s-au desfășurat la Grodno (astăzi, oraș în Republica Belarus), de unde Polonia a primit și o nouă Constituție, ce restabilea situația anului 1772.

Pentru statul și națiunea poloneză drumul Golgotei era însă abia la începuturi. Prăbușirea din 1795 și experiența mutilatoare a secolului XIX au marcat, chiar până și în zilele noastre, conținutul mesajului istoric și politic al liderilor Republicii. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 10 aprilie 2004, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**. Concursul nu are talon.

– La ce dată a avut loc audiența pe care primul ministru Armand Călinescu i-a acordat-o av. ing. Gheorghe Negrescu?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna ianuarie 2004 este:

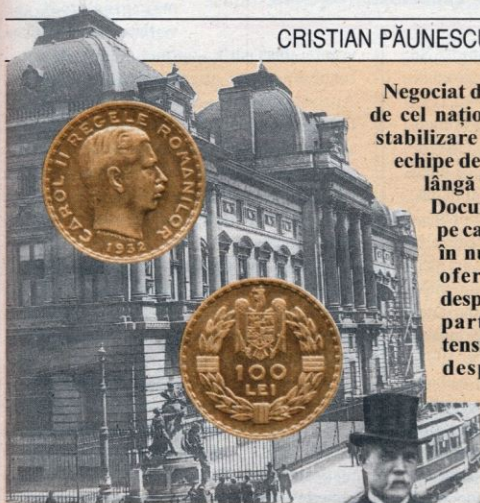
9 mai

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de **Arcuș Dănuț-Mihail, din Tecuci**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2004.

1929-1935 BANCA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI STABILIZEAZĂ LEUL

CRISTIAN PĂUNESCU

Negociat de guvernul liberal, contractat de cel național-tărănist, împrumutul de stabilizare a implicat și prezența unei echipe de experți financiari francezi pe lângă Banca Națională a României.

Documente din arhivele franceze – pe care am început să le prezentăm în numărul trecut al revistei – ne oferă informații necunoscute despre raporturile dintre aceștia și partea română, dar și despre tensiunile dintre B.N.R. și guvern, despre ineficiența măsurilor adoptate de acesta din urmă pentru a asigura succesul programului convenit la contractarea împrumutului.

In rapoartele trimise în tot cursul anului 1931, Roger Auboin, pe lângă câteva aprecieri privind lupta electorală (la 18 aprilie guvernul Mironescu era înlocuit cu un guvern de „tehnicieni”, avându-l ca prim-ministru pe Nicolae Iorga, C. Argetoianu girând Ministerul Finanțelor și pe cel de Interne), marca evoluția de la situația relativ favorabilă a finanțelor românești, la conturarea unei perspective sumbre.

Astfel, la 5 mai 1931 aprecia că eșecul formării unui Cabinet în frunte cu N. Titulescu se datora lipsei acestuia de curaj; n-a vrut să-și asume funcția decât cu acordul tuturor grupurilor parlamentare. Auboin atrăgea atenția, încă de atunci, asupra pericolului

Charles Rist a venit la București, unde a întocmit un raport foarte critic

ca statul român să piardă o parte a încasărilor cuvenite din monopolul alcoolului, datorită unor manevre interne și externe.

La 7 iunie împărțeasea preocuparea pentru ecurile pe care le-au putut avea la Paris polemicile declanșate la București de predarea-primirea „dezastruoasei moșteniri” între guvernul Mironescu și cel condus de Iorga. „Confirmând o tradiție a predecesorilor – îi scria Auboin unui subdirector din Ministerul de Finanțe francez – ministrul de Finanțe a prezentat în lumina cea mai neagră situația care i-a fost lăsată moștenire.” În continuare, îl lăuda pe Argetoianu pentru măsurile energice luate în vederea reducerii cheltuielilor bugetare și

pentru creșterea încasărilor la bugetul statului. „Este deci posibil – spunea Auboin – ca, dacă guvernul rezistă tentației unor proiecte grandioase, să reușească

într-adevăr să pună ordine în finanțe.” Se plânga însă că la Paris fuseseră reproduse foarte inexact declarațiile lui Argetoianu, ceea ce stârnise îngrijorare la Banque de France. Revenea, de altfel, asupra acestui aspect în scrisoarea din 7 martie 1932, când arăta că după instituirea de către Ungaria a moratoriului plății datoriei externe, s-a vehiculat în străinătate ideea că și Bucureștiul avea să procedeze la fel. În general, atrăgea atenția Auboin, în Occident erau prea puțin cunoscute și apreciate eforturile românilor de a-și achita la timp datoria, lansându-se cele mai incorecte zvonuri.

Și în scrisoarea din 21 noiembrie 1931, adresată ministrului de Finanțe, Roger Auboin vorbea de o situație în general bună a finanțelor românești, de noi economii bugetare. „Sunt absolut convins că este posibil să se facă față acestei situații [provocată de renunțarea lirei sterline la etalonul aur] și să

se salveze integral moneda română și datoria publică a statului român, în interesul comun al României și al capitalurilor străine care au fost plasate în această țară; dar un asemenea rezultat nu poate fi atins decât dacă, după un examen de ansamblu al situației, vor fi luate măsuri practice, într-un interval de timp scurt...” Auboin scria și despre sarcina foarte grea pe care o reprezentau cheltuielile militare: peste un miliard de lei pe an. Să nu uităm că în aceeași perioadă avea să se deruleze „afacerea Skoda” (*Magazin istoric*, nr. 5/1968).

În Occident circulau cele mai incorecte zvonuri despre situația din România, ignorându-se eforturile făcute pentru îndeplinirea angajamentelor asumate

Deja însă, în scrisoarea expediată la 7 martie 1932, tot ministrului francez de Finanțe, tonul era mult mai preocupat. Se vorbea de slăbirea

voinței unei părți a opiniei publice de a mai respecta toate angajamentele asumate. Auboin arăta cât s-a străduit să lămurească faptul că o depreciere monetară nu putea fi o soluție într-o țară care are o datorie externă importantă în aur. Privat de sprijinul pe care i-l acorda Planul de stabilizare, leul era o pradă sigură pentru o inflație care ar fi izolat România pe piețele financiare internaționale. Măsurile luate pentru rezolvarea problemei datoriei agricole – chiar dacă justificate, într-un fel, prin situația grea a țăranilor – generau riscul ca aceștia să nu-și mai achite deloc obligațiile.

Auboin insista asupra faptului că echilibrul bugetar nu fusese atins decât în 1929. O stabilitate financiară putea fi realizată în condițiile în care bugetul presupunea o sarcină fiscală pe cap de locuitor infe-

rioară celei de dinainte de război. Dar veniturile obținute la începutul anului 1932 erau sub nivelul necesar. Frauda în domeniul taxelor pe alcool rămânea la cote foarte înalte.

Potrivit aprecierilor lui Roger Auboin, Banca Națională a României dusesse, pe ansamblu, o politică rațională. Dar guvernul se amestecase în mai multe rânduri, provocând schimbarea guvernatorului B.N.R., schimbări care „n-au fost întotdeauna comandate de grija pentru o mai bună gestiune și, de fapt, competența tehnică a direcțiunii n-a fost

Guvernul G.G. Mironescu (în imagine, primul ministru la castelul Foișor din Sinaia)...

întărită, cum ar fi trebuit". Și adăuga: „Subzistă o anumită opoziție între stat și Bancă, guvernul având tendința de a-i cere măsuri în favoarea economiei

sau a statului care nu sunt justificate din punct de vedere monetar, iar Banca având tendința de a-și apăra poziția [...] În ciuda teoriilor imprudente vehiculate adesea în opinia publică și prin presă, publicul consideră că Banca Națională, secondată de consilierii străini, a făcut dovada unei prudențe pe care există tendința mai curând de a o supraestima, decât de a o crede insuficientă. El [publicul] constată că România a scăpat de restricțiile și măsurile vexatorii luate în alte țări vecine și manifestă o anume mândrie pentru stabilitatea monetei sale. Tezaurizarea se făcea în lei, iar ieșirile de deize erau sensibil inferioare față de cele din anii precedenți, fără să se fi introdus restricții. Situația Băncii Naționale a României era favorabilă față de cea a băncilor de emisiune din țările vecine.

Condiția pentru a menține și eventual a îmbunătăți situația era execuția

fermă a bugetului pentru anul 1932. Era nevoie de o reformă profundă a administrației financiare și amânarea plății comenzilor militare, cel puțin până la sfârșitul anului.

Roger Auboin arăta și că, prin nereînnoirea grupării temporare a băncilor care acordaseră împrumutul de stabilizare, nu mai exista autoritatea morală care să ceară statului român să-și respecte toate angajamentele asumate prin Planul de stabilizare a leului, care nu făcuse obiectul unor protocoale internaționale.

La 4 martie 1932, în cadrul Ministerului de

La începutul anului 1932, Roger Auboin vorbea deja despre slăbirea voinței guvernului român de a continua reformele pentru stabilizarea pe termen lung a leului

Finanțe al Franței se discuta despre pericolul ca guvernul român „să se lase sedus, din nou, de politica minimalului efort sau de anumite proiecte fantasma-

gorice". Se punea problema găsirii unor alte modalități de presiune pentru a menține România pe calea executării angajamentelor sale. „Dacă se înlătură posibilitatea punerii României sub tutela Societății Națiunilor, rămân două posibilități, la care, de altfel, se pare că trebuie să se recurgă simultan." Una era să i se atragă atenția lui Constantin Argetoianu că se înșela atunci când își închipuia că, în schimbul unor comenzi făcute la Paris, își putea asigura liniștea în interior. Guvernul francez era foarte interesat de soarta deținătorilor de titluri românești și dorea ca aceștia să își primească la timp drepturile. A doua modalitate era ca Charles Rist să se deplaseze cât mai curând la București, pentru a realiza o anchetă asupra situației României, mai ales că perioada celor 3 ani prevăzuți prin Planul de stabilizare se încheiase. Rist a sosit la București și ancheta sa a fost foarte critică.

Guvernul național-tărănist a început noi negocieri cu creditorii străini și a obținut, în decembrie 1932, o suspendare a plății cuponului datoriei externe până la 1 martie 1933, cu condiția ca în intervalul respectiv să accepte „planul" de la Geneva. La începutul lunii, guvernul îl însărcinase pe Roger Auboin să trateze cu Comitetul financiar al Societății Națiunilor. Economistul Mihail Maiorescu nota: „Planul de refacere economică a țării alcătuit de guvernul român era respins de Consiliul S.D.N. [So-

...a fost înlocuit de un guvern N. Iorga (savantul în iunie 1932)

cietății Națiunilor] și guvernul era silit să declare că «n-a putut stabili un plan de restaurație econo-

mică», între altele fiindcă studiul unui asemenea plan cerea «experți specializați». Ce rușinoasă mărturisire de incompetență! Și ce inutilă dărâmare a ultimului rest de prestigiu rămas unei țări cu circa 20% minorități și cu dușmani la toate grănițele...

La 28 ianuarie 1933, ministrul Industrii și Comerțului, Ion Lugoșianu, a semnat acordul de colaborare tehnică cu Societatea Națiunilor. Ratificarea lui a fost amânată până la 12 aprilie. Dar chiar și după aceea dată el nu a fost practic aplicat.

In aceste condiții, colaborarea cu Roger Auboin și echipa sa de experți a continuat, dar în condiții din ce în ce mai tensionate.

Într-o scrisoare adresată Ministerului de Finanțe de la Paris, la 18 iulie 1933, Auboin atrăgea atenția asupra necesității exercitării de presiuni asupra guvernului român, pentru a-l determina să ia măsurile necesare asigurării stabilității monetei. „Dacă partizanii unei politici de aventură monetară nu reușesc să își impună punctul de vedere, există un alt pericol, poate mai grav: acela ca, afirmând în continuare voința lor de a menține stabilitatea monetară, autoritățile responsabile să nu ia, de fapt, măsuri facile, care să facă acest lucru imposibil.“ Guvernul făcea presiuni asupra

B.N.R., la fel ca și cercurile agricole. În fața dublei presiuni, rezistența B.N.R. pare să fi slăbit, având impresia că va putea menține artificial stabilitatea monetei, renunțând la disciplina atât de necesară. „Consider deci – scria Auboin – că ar fi

În ciuda teoriilor vehiculate în presă, Banca Națională a României se bucura de încrederea publicului

imprudent să contăm doar pe rezistența Băncii Naționale.“ El atrăgea atenția și asupra infiltrării în România a

intereselor economice germane, relația pe această direcție desfășurându-se însă prin *clearing* și alte modalități de plată compensatorii, ceea ce excludea intrarea de devalua în România, atât de necesare pentru plata datoriei externe.

În noiembrie 1933, Partidul Național-Liberal revenea la putere. La 13 decembrie același an, Constantin Brătianu semna la Paris un protocol prin care se angaja să respecte angajamentele asumate de guvernele precedente. Colaborarea cu Societatea Națiunilor, fără a fi refuzată direct, era amânată până la evaluarea de către noul guvern a situației țării. Până la aceea dată se menținea colaborarea cu consilierul tehnic ce funcționa pe lângă B.N.R. Guvernul a încercat să îl transforme în consilier nerezident și să nu mai fie obligat să-i publice rapoartele, dar a trebuit să cedeze.

Activitatea experților străini era mult îngreunată de dese modificări legislative din domeniul fiscal. Și situația comerțului exterior se agravase, prin extinderea sistemului de *clearing* și a altor forme de compensare în natură, reducându-se foarte mult intrările de devalua. Banca Națională protesta față de prezența în continuare a consilierului tehnic, arătând că ea își îndeplinise sarcinile și „guvernul este cel care se pune în situația de a i se impune un control străin, fapt pentru care nu are decât să suporte consecințele“. Totuși, așa cum recu-

noaște Auboin, până la sfârșitul mandatului lui, B.N.R. i-a acordat toată asistența tehnică necesară pentru a-și elabora rapoartele.

În septembrie 1934, în preziua vizitei ministrului român de Finanțe la Paris, Auboin arăta că deficitul

V. Antonescu, noul ministru de Finanțe, este obligat să reacționeze

zilnic al bugetului României era de 269 milioane lei, ceea ce însemna un deficit anual de peste 3 miliarde lei, superior celui din anul anterior.

Rapoartele lui Roger Auboin erau folosite de opoziție pentru a lovi în guvern; apoi rolurile se inversau, când opoziția ajungea la putere

Trezoreria română epuizase toate expedientele posibile care să-i permită să evite devalorizarea monetei. „Guvernul român pare să fi renunțat la orice efort serios, proiectele de reformă aflate pe ordinea de zi privind toate situația economică și comercială, și nu problema monetară, complet neglijată.”

Anul 1935 avea să aducă sfârșitul misiunii lui Roger Auboin, odată cu publicarea ultimului raport, în februarie 1935. În presa română s-a scris chiar că a plecat trântind ușa. I se reproșa că tocmai la sfârșitul mandatului făcuse cel mai critic raport, era acuzat de lipsă de sinceritate. În fapt, raportul lui reflecta situația finanțelor românești. Mai greu, dar și autoritățile recunoșteau, indirect, acest lucru, noul ministru de Finanțe, Victor Antonescu, anunțând o serie de măsuri.

Roger Auboin făcea un scurt rezumat al perioadei 1932-1935. El arăta că, dacă din punct de vedere tehnic stabilizarea leului fusese corect realizată, guvernul era restanțier la îndeplinirea obligațiilor asumate în domeniul reformării bugetului și mecanismelor financiare. Toate rapoartele și anchetele internaționale dăduseră guvernului român aceleași sfaturi. Din păcate, ele fuseseră aplicate doar vreme de șase luni (octombrie 1932-aprilie 1933). În perioada următoare, măsurile luate au fost chiar opuse celor recomandate. Cheltuielile au crescut, iar veniturile s-au redus. Situația a devenit atât de gravă, încât fostul ministru de Finanțe, Victor Slăvescu, s-a văzut nevoit să sporească, de urgență,

cantitatea de monedă divizionară aflată în circulație cu un miliard de lei. Dificultățile proveneau mai puțin din condițiile neprielnice

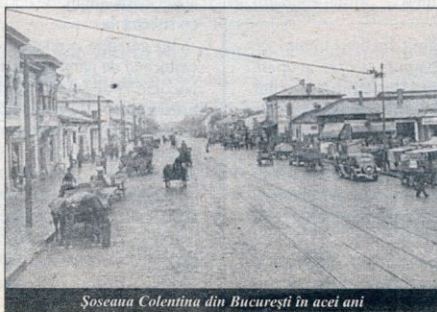
în care se desfășura comerțul extern, cât din proasta gestiune externă.

Reforme tehnice întreprinse la Banca Națională a României și la Ministerul de Finanțe erau un succes, dar ele nu erau suficiente fără voința politică de a le utiliza în interesul stabilizării situației.

Criticile lui Roger Auboin au provocat puternice reacții în presă. Așa cum informa ministrul Franței la București, cenzura a împiedicat publicarea unor pasaje, dar consilierul tehnic distribuise deja copii ale raportului său. Ziarele guvernamentale au încercat să-i replice, calificând unele dintre interpretările lui drept „false” sau „cronate”. Evident, presa de opoziție a folosit raportul pentru a ataca dur guvernul. Ziarul *Argus* pune, poate, punctul pe i. „Ceea ce trebuie subliniat în momentul plecării lui [a lui Roger Auboin], este inutilitatea unui consilier tehnic financiar, demonstrată de experiența celor cinci ani. Și aceasta nu pentru că sfaturile expertului străin ar fi fost inutile, ci pentru că ele n-au fost vreodată urmate. Și rezultatul ar fi fost același, indiferent cine ar fi fost consilierul tehnic.”

Victor Antonescu era totuși obligat să reacționeze. O făcea criticând lentoarea cu care contribuabilii își achitau obligațiile către

bugetul statului și neglijența – pentru a nu folosi cuvinte mai dure – cu care își îndeplineau serviciul funcționarii fiscului. Se anunța un control mult mai dur și pedepse aspre pentru funcționarii necinstiți și contribuabilii recalcitranti. Dar,

Șoseaua Colentina din București în acei ani

cum remarca d'Ormesson, „nu este pentru prima oară, de altfel, când un nou ministru de Finanțe vorbește astfel; rămâne de văzut dacă cuvintelor le vor urma gesturi concrete.”

Dar poate că Pamfil Șeicaru – „cunoscut pentru xenofobia și naționalismul lui”, nota același ministru al Franței la București – a adus cel mai frumos elogiu lui Roger Auboin, într-un articol publicat în ziarul *Curentul* din 15 februarie 1935.

„A fost un om incomod; a fost un om supărător prin severa și intransigenta lui obiectivitate... În opoziție, rapoartele domnului Roger Auboin erau privite cu simpatie: deveneau argumente, legitimau toate criticile aduse scăderilor politicii financiare a guvernului. Aceiași oameni cari invocau în opoziție toate observațiile cuprinse în rapoartele consilierului tehnic francez pe lângă Institutul nostru de emisiune, ajunși la guvern se simțeau însă stânjențiți: prezența domnului Roger Auboin îi supăra [...]

Fantezia fiecărui ministru de Finanțe se simțea supravegheată: de aceea, năzuințele de

temerară experiență erau intimidat, simțul de măsură devenea ținută obligatorie [...] Oricât s-ar fi trudit ministrul de Finanțe să-l seducă și să-l cucerească, spre a-i obține tăcerea complice, nu putea să-i turbure atitudinea de rece și neclintită obiectivitate. Era deci un om incomod [...]

Mai ales într-o țară cu prea puține înclinații spre economie, gata de a se lăsa oarecum sedusă de răsfățul risipelor, prezența domnului Roger Auboin era supărătoare. Expediente formeează ispită permanentă a oricărui ministru de Finanțe care nu uită obligațiile ce le are față de partid, față de sensibilitatea electorală a contribuabilului ce se vrea menajat [...]

Plecarea domnului Roger Auboin să nu însemne lichidarea eforturilor făcute de cinci ani, să nu însemne renegarea unei politici monetare. Și peste ani, când vremurile se vor astâmpăra, când pacea economică va reda popoarelor bucuria liniștii și a eforturilor răspândite de prosperitate, ne vom aduce aminte de sfătuitorul cuminte Roger Auboin.” ■

Eveniment

INTEGRALA TITULESCU

Primul volum – din cele 16 proiectate – al ediției integrale *Nicolae Titulescu – Opera politico-diplomatică* a fost lansat la Casa Titulescu, în după-amiaza zilei de 10 februarie, în prezența președintelui de onoare al Fundației Europene Nicolae Titulescu, primul-ministru Adrian Năstase.

Un prim volum alcătuit din două tomuri, ce însumează 1.200 de pagini, și care acoperă primul său portofoliu la Ministerul Afacerilor Străine (22 iunie 1927-3 noiembrie 1928). De altfel, cititorii revistei noastre au putut afla despre realizările marelui diplomat român din acea perioadă (*Magazin istoric*; nr. 3/2002). Cei ce își vor procura primul volum au acum la dispoziție o radiografie aproape completă a celor aproape 17 luni.

Urarea cea mai sinceră pe care o putem face colectivului condus de George G. Potra este ca ediția să nu cunoască soarta atâtor altora din

cultura română. Chiar dacă este greu de spus când se va încheia – este, de altfel, concepută după principiul colecției Hurmuzaki, astfel încât descoperiri ulterioare, oricând posibile, să se poată adăuga, dincolo de limitele cronologice ale fiecărui volum – le dorim editorilor să o ducă, cu succes, la capăt.

O garanție o poate constitui și activitatea editorială de până acum a Fundației Europene Nicolae Titulescu: *Titulescu – Politica externă a României* (1937), cu versiuni în franceză și engleză (1994, 1996), *Titulescu – contemporanul nostru* (2002), *Nicolae Titulescu. Un mare român, un mare european, un mare contemporan. O restituire foto-documentară* (2002, album, circa 600 de imagini), *Titulescu – pro și contra* (2002), *Nicolae Titulescu – Nicolae Raicoviceanu. Mărturiile unei prietenii* (2003), cărora li se adaugă *Istoria politicii externe românești în date* (2003).

Inedit

Armand Călinescu i-a acordat inițial o jumătate de oră...

...generalului Negrescu și l-a reținut, în final, aproape două ore

La începutul anului 1939, pe fondul politicii agresive a Germaniei naziste, unii comandanți ai aviației militare române au încercat să sensibilizeze clasa politică față de nevoia înzestrării cu avioane și motoare performante. Din nefericire, între anii 1925-1936, se achiziționaseră pe bani grei din străinătate avioane vechi și demodate, aviația fiind pusă astfel în incapacitate de a sprijini, pe termen lung și mediu,

trupele terestre în eventualitatea unui război.

Stau mărturie și memoriile inedite ale generalului av.ing. Gheorghe Negrescu, una dintre personalitățile aeronauticii naționale. Redăm în continuare episodul întâlnirii secrete dintre acesta și primul ministru, Armand Călinescu, din ziua de 18 aprilie 1939. Întreruperile le-am marcat prin trei puncte între paranteze drepte, iar completările noastre prin paranteze drepte.

Dr. Valeriu AVRAM

AUDIENȚĂ SECRETĂ LA ARMAND CĂLINESCU

GHEORGHE NEGRESCU

- Personaj incomod, mutat din Comitetul materialelor aeronautice
- Nici un avion de recunoaștere sau de observație nu era apt de luptă
- Singurele bombardiere disponibile erau complet depășite
- În audiență, acasă la primul ministru
- Armand Călinescu trece la acțiune

Prin acordul de la Munchen, din toamna anului 1938, prin care se sacrifică Cehoslovacia, pericolul războiului era doar amânat.

În această situație tulbură, la începutul anului 1939, aeronautica română se găsea într-o

stare foarte grea. În afară de avioanele [poloneze] de vânătoare tip P.Z.L.-11F dotate cu motoare K.9 [Gnome-Rhône]; ce nu prezentau mare siguranță în zbor [pierzându-și echilibrul în aer], celelalte avioane de observație, recunoaștere și bombardament

stăteau înghesuite în hangare la I.A.R. și nu puteau trece probele de omologare. Cu toată lupta, începută în 1938, și documentarea ce adusesem din străinătate, Ministerul Aerului [și Marinei] rămăsese la hotărârea de a continua construcția motoarelor

Sublocotenentul aviator Negrescu (al doilea din stânga), alături de Aurel Vlaicu (primul) și de alți colegi aviatori

Gnôme-Rhône, dificile și neperformante, la care, de altfel, și francezii renunțaseră.

În cursul lunii ianuarie 1939, în urma unor noi probe nereușite a acestora, am atras din nou atenția ministrului [generalul Paul Teodorescu], cu rugămintea de a trece la o nouă licență de motoare, răcite cu apă. Și de data aceasta m-am lovit de aceeași inerție. Mai mult, văzând că insistențele mele erau din ce în ce mai puternice [...], ministerul a luat unele măsuri pentru neutralizarea mea. Astfel, la începutul lunii martie 1939 am fost anunțat că din ordinul regelui, începând cu 1 aprilie [...], se va desființa Direcția Generală a Aerului [condusă de autorul memoriilor] și voi fi mutat la comanda Apărării Antiaeriene a teritoriului, în locul generalului Telemac, trecut la pensie. Eram deci mutat și de la Regiunea aeriană din București, nemăfăcând parte de drept din Comitetul materialelor aeronautice, unde se discutau problemele de înzestrare a aviației.

[Se reedita, în fond, o situație din luna mai a anului 1931, când locotenent-colonelul Gheorghe Negrescu fusese mutat de la Serviciul Tehnic, din cadrul Inspectoratului General al Aeronauticii, cauza fiind susținerea cu tărie a asimilării la Uzinele I.A.R. Brașov a aceleiași licențe pentru motorul englezesc Rolls-Royce,

răcit cu apă. Iar în complicata situație a anului 1939, numai două voci s-au ridicat împotriva stării foarte grave de lucruri din aeronautica națională, lui Gheorghe Negrescu raliindu-i-se și căpitanul av.ing. Alexandru Cassius, un bun specialist în construcții aeronautice, cu studii în Franța și Germania.]

Și, într-adevăr, situația dotării cu aparate de zbor era dezastuoasă. În ce privește aviația de recunoaștere, nici un avion I.A.R.-37 sau de observație I.A.R.-38 nu era gata de a intra în acțiune, din cauza motoarelor mereu defecte, la care ultimele gripaje de zbor și pe bancurile de încercări se produsese la mai multe avioane în același timp, chiar în cursul lunii martie 1939 [...]

Avioanele de bombardament bimotoare Savoia-Marchetti, comandate în Italia, nu sosiseră toate câte se comandaseră, din cauza defecțiunilor motoarelor K.14 și, nearmate, nu puteau fi folosite în cazul unui conflict. Și aici este vorba de o măsură neinspirată, bazată pe unele referate false, întocmite de directorul tehnic din minister și de către șeful serviciului armament [comandorul Cașolțeanu], care au propus ca avioanele Savoia-Marchetti să fie dotate cu lansatoare de bombe „Swiatecki” [poloneze], chipurile omologate

și de italieni, în 1937. În realitate, s-a constatat faptul că aceste lansatoare nu fuseseră adoptate în această țară, întrucât funcționau rău. În ce privește motoarele Gnôme-Rhône de pe acestea, care mereu se defectau, numai bieții piloți ai Flotei de bombardament de la Brașov știau cu câtă frică zburau pe ele. Numai cele 10 avioane Bloch [franceze] de bombardament erau complete, dar înregistrau performanțe reduse.

În această situație, am crezut că nu trebuie să mă dau bătut, ci, din contră, trebuia să lupt înainte spre a îndrepta situația pe cât posibil, pentru siguranța camarazilor mei zburători, din care cei mai mulți nu știau ce mașinațiuni se petreceau în spatele lor.

[Știind că nu era agreat de rege, care nu uitase că ofiterul se opusese, între anii 1921-1924, achiziționării, la propunerea Casei Regale, a unor avioane vechi, generalul Gh. Negrescu și-a îndreptat speranțele spre primul ministru, Armand Călinescu.]

Am căutat o altă cale, pe care o credeam mai sigură de reușită și, în orice caz, mai obiectivă. Am căutat deci să fiu primit de primul ministru Armand Călinescu, care era și ministrul Armatei [Apărării]. Nu-l cunoșteam și nici nu puteam să știu mai multe amănunte în legătură cu relațiile sale cu regele Carol II. Puteam să-mi îngreunez situația. Riscam foarte mult, în cel mai bun caz puteam fi imediat trecut în rezervă. Totuși, n-am cedat și, prin intermediul unor persoane cunoscute, de încredere, din anturajul primului ministru, am obținut o audiență la sfârșitul lunii martie 1939. Până la urmă, aceasta a fost realizată abia la 18 aprilie 1939, din cauza evenimentelor externe. Generalul Paul Teodorescu [...] lipsea în acel timp din București, fiind într-o călătorie de comandament în Transilvania. Cred că n-a știut niciodată de această audiență secretă.

În seara zilei de 17 aprilie, un ofițer aghiotant al primului ministru m-a anunțat că acesta

mă primește la locuința sa din str. Dr. Roth, aflată în cartierul Sf. Elefterie.

În dimineața zilei de 18 aprilie un taxi s-a oprit la locuința mea și, îmbrăcat civil, așa cum primisem ordinul, m-am prezentat la locuința particulară a primului ministru Armand Călinescu. După ce m-am prezentat, m-a întrebat ce doresc să-i comunic. L-am rugat mai întâi să fixeze timpul ce îmi acordă. Acesta a fost de o jumătate de oră.

Cu ceasul în față am început expunerea mea, rugându-l să ia act că nu venisem să părăsc pe nimeni, în care scop nu am pronunțat nici un nume. I-am raportat că am venit să-i expun o situație, aceea a zestreii aviației românești, în momente atât de grave; situație nenorocită, pe care nimeni nu o putea arăta mai bine și mai adevărat ca mine.

Înarmat cu numeroase documente oficiale probatoare, am arătat că încă din anul 1931 s-a greșit prin alegerea și persistarea în construirea în țara noastră, în licență, a motoarelor răcite cu aer tip Gnôme-Rhône, la Uzinele I.A.R. După opt ani de tatonări s-a ajuns la «Procesul Carp» [Magazin istoric, nr. 6/1999], cunoscut de primul ministru, și la situația nenorocită din acel moment, de a nu putea scoate, în caz de mobilizare, nici un fel de avion românesc pus la punct și cu șanse bune de comportare în zbor, datorită tocmai dotării cu acest tip de motor.

Un biplan tip Henri Farman, pilotat de Negrescu

Am arătat toată opoziția ce am făcut-o pentru a nu ne angaja pe un drum greșit; am expus toate eforturile pe care le-am depus pentru a schimba situația în tot timpul cât m-am aflat la comanda Direcției Generale a Aerului, de unde fusesem înlăturat de curând. Nu am cerut nimic pentru mine, ci numai am indicat drumul ce trebuia urmat: schimbarea licenței de motoare și trecerea la construcția avioanelor de vânătoare cu licențe de motoare propuse în referatele Direcției Generale a Aerului [de tipul Bristol-Mercury sau Junkers-Jumo 211].

Primul ministru Armand Călinescu m-a ascultat fără să intervină, cerându-mi doar unele explicații suplimentare

acolo unde nu era lămurit, ceea ce a făcut ca audiența mea fixată la început la 30 de minute să dureze aproape două ore.

La terminarea expunerii mele, primul ministru mi-a spus atât: „Îți mulțumesc, domnule general, cred că o să mai avem ocazia să ne vedem!”.

Am plecat cu conștiința că mi-am împlinit o ultimă datorie pentru aviație și așteptam cu nerăbdare să văd dacă am reușit sau nu, pe această ultimă cale pe care o mai aveam. După câțiva timp, am constatat că această audiență avusese un efect bun, prin aceea că Direcția Generală a Aerului nu a mai fost desființată, așa că am rămas mai departe în postul de director general al Aerului și în același timp comandant al Apărării antiaeriene a teritoriului – noul post ce-mi fusese destinat începând cu 1 aprilie 1939. Am văzut în aceasta măsura luată de primul ministru.

După audiență, Armand Călinescu a ordonat o inspecție la Ministerul Aerului și Marinei, care i-a pus pe jar pe toți, întrucât acesta a cerut să i se prezinte situația tuturor comenzilor de avioane și motoare. Toți comandanții s-au alarmat de această inspecție puțin obișnuită pentru un prim-ministru. M-am bucurat în sufletul meu și am rămas ferm convins că audiența mea a avut efectul scontat [...]

Primirea aviatorului Negrescu pe aerodromul de la Istanbul, septembrie 1935

Jurământul elevilor Școlii de Ofițeri de Aviație. Generalul Paul Teodorescu și generalul Stoicescu asistă la slujba religioasă

Am constatat o schimbare completă a atitudinii regelui Carol II față de mine, schimbare vădită, datorită influenței lui Armand Călinescu, care avea mult ascendent asupra suveranului.

Peste câteva săptămâni de la audiență, se anunță vizita regelui la aerodromul Pipera, pentru a vedea avionul de vânătoare I.A.R.-80, ce se afla în faza de încercări pe acest aerodrom. Regele a venit însoțit de primul ministru și a fost primit de generalul Paul Teodorescu, ministrul Aerului, în prezența tuturor ofițerilor aviatori din garnizoană. Spre surprinderea generală și a mea, regele m-a chemat și a ținut să-i dau explicații asupra acestui tip de avion și a rezultatului încercărilor [...]

Mai mult, cu ocazia acordării unor decorații la Palatul regal, am fost invitat și recompensat cu Ordinul „Serviciul credincios” clasa I – decorație mare –, pentru activitatea depusă. Odată cu mine a fost decorat și comandorul Jienescu (viitor subsecretar de stat al Aerului), care era unul dintre protejații regelui. N-a mai primit nimeni din aviație – în afară de noi doi – această decorație. A fost o adevărată surpriză pentru comandanții aeronauticii, propunerea neplecând de la ministrul Aerului. Acesta nu știa de ce mi s-a acordat înalta distincție și cine mă propusese.

Cu ocazia vizitei regelui, în mod surprinzător, Carol II a dat indicații de a ne îndrepta spre industria aeronautică germană, motivând că statul român nu dispune de devize în franci francezi sau lire sterline, în timp ce prin schimbul de mărfuri cu Germania aveam credite suficiente în mărci. Potrivit acestor directive, s-a ajuns la hotărârea de a se trece la achiziționarea licenței motoarelor germane tip Junkers-Jumo 211, răcite cu apă, ce depășeau puterea de 1.000 CP. S-a făcut o comandă de cumpărare a 210 motoare de acest tip, pentru a fi montate pe avioanele de bombardament Savoia-Marchetti. [Noile motoare] au sosit repede [...], iar rezultatele au fost excelente, dând încredere completă în aceste avioane [...]. Piloții erau foarte mulțumiți, mai ales că inginerii noștri aduseseră multe îmbunătățiri acestui bombardier.

[Și cu toate acestea] cei care erau interesați în realizarea vechiului contract cu firma Gnôme-Rhône au avut câștig de cauză. Iată cum s-au derulat evenimentele. La sfârșitul lunii iulie 1939, primul ministru a cerut să i se prezinte un raport detaliat asupra comenzilor de avioane și de motoare, începând cu anul 1936. Acest raport n-a fost întocmit de Direcția Generală a Aerului, ci de către Direcția construcțiilor, aflată sub

comanda comandurului ing. Nicolae Popp. Cum era de așteptat, raportul prezenta lucruri false; am avut posibilitatea să îl studiez cu atenție.

Printr-un referat din 29 iulie 1939, adresat ministrului Aerului și Marinei, am arătat că primul ministru a fost indus în eroare cu datele prezentate în raportul întocmit de comandorul Popp. Nu știu dacă s-a ținut seama de observațiile mele în raportul final [...]. Din nenorocire pentru țară și pentru aviație, primul ministru Armand Călinescu a fost asasinat de legionari [21 septembrie 1939]. Acest eveniment regretabil a oprit toate măsurile de îndreptare în aeronautică și am plâns din suflet moartea sa, pentru că eram sigur că, în noua situație, tot ceea ce clădisem pentru asanarea tehnică din aviație se va năru [...]

Nu peste mult timp, într-o ședință a Comitetului materialelor, comandorul Popp, interesat până în vârful unghiilor de continuarea construirii motoarelor Gnôme-Rhône [primind un comision substanțial de la firma franceză], ne-a anunțat că s-au întrerupt contactele cu firma germană Junkers, urmând să se continue construirea motoarelor franceze [...]

La 1 septembrie 1939 a izbucnit noul război mondial și Polonia, care avea în dotare peste 1.000 de avioane dotate cu motoare Gnôme-Rhône, a fost învinsă în 20 de zile. Aparatele s-au dovedit vulnerabile în fața celor germane, a căror superioritate tehnică se datora în cea mai mare parte motoarelor răcite cu apă [...]. Se dovedea astfel că avusesem dreptate încă din anul 1931, când am cerut cu insistență construirea în licență a acestora... Deși începuse războiul, Anglia ne-a livrat o escadrilă de avioane de vânătoare Hawker-Hurricane și un grup de avioane de recunoaștere și bombardament bimotore tip Bristol-Blenheim, comenzi făcute în timpul fostului prim-ministru Armand Călinescu. ■

CARNAVALUL DE LA VENETIA

Venetia, orașul lagunelor fondat în secolul V, este cunoscută și astăzi ca un tărâm al carnavalului: al măștii, inventate parcă în acest spațiu binecuvântat de Artă și de Dumnezeu. Căci Venetia și serbările sale au

atras mereu privirile Europei. Astăzi, carnavalul încearcă să redevină simbolul unei glorii apuse. Anul acesta 17 zile din luna februarie, decretată luna carnavalului, Piața San Marco a fost luată cu asalt de milioane de turiști.

Folosind drept ghid revista franceză *Historia*,

să re-
aducem în fața
ochilor povestea
somptuosului carnaval și
a epocii lui.

Istoria carnavalului venețian pare a se pierde în umbrele îndepărtatului Ev Mediu. Primele date concrete despre serbarea devin simbol italian se referă doar la câteva reguli de folosire a măștii în spațiile publice. Era anul 1094 și sărbătoarea probabil că avea și ceva tradiție. De acum, sarabanda edictelor începe a se pierde în tumultul serbărilor.

Două secole mai târziu, printr-un act din 1296, festivitățile de *mardi gras* (sărbătoarea de lăsată secului, cu care se încheia carnavalul) erau decretate sărbători naționale. În 1339, se legisla interzicerea portului de mască pe timpul nopții, iar în 1459, un text oficial făcea în mod clar aluzie la problema, nu numai morală,

ridicată de dese travestiuri din timpul carnavalului. Odată cu trecerea timpului, dar și cu amploarea pe care o luase deja carnavalul, hotărârile se nuanșau, vizând fie interdicția pentru persoanele mascate de a intra în locurile sacre (1458), fie autorizarea portului de mască doar în anumite perioade ale anului (1608), fie, spre sfârșitul Republicii, în 1776, protejarea onoarei femeilor ce se afișau la teatru purtând mască.

Plăceri și penumbră

Carnavalul reprezenta poate cel mai spectaculos aspect al originalității venețienilor. Căci în

lagună, nimic nu părea să respice regulile clasice. Nici măcar timpul... Cu toate că marea majoritate a orașelor acceptase începutul noului an odată cu 1 ianuarie, Venetia a rămas singura care-și muta calendarul după vechiul 1 martie. Și în aceeași idee, ceasornicele se fixau după orarul bizantin, care înțelegea prin miezul nopții momentul în care soarele apunea. Astfel că timpul, consumat diferit vara față de iarnă, în Venetia față de restul continentului, oferea mai mult spațiu pentru petrecere, pentru carnaval. În alte părți ale bătrânei Europe, carnavalul dura doar una-două săptămâni, în Venetia serbarea nu se oprea decât după cinci sau șase luni.

Originalitatea carnavalului nu se limita doar la durata sa, ci ținea, mai ales, de varietatea tipurilor de divertisment oferite tuturor, indiferent de rang și poziție socială, în această adevărată petrecere populară. Nu existau norme sau programe prestabilite ale diverselor manifestări. După cum arată și memoriile nobilului local Giacomo Casanova (1725-1798): „Nobilimea se amesteca cu prostimea, prințul cu supusul, prea-frumosul cu urâtul, obișnuitul cu neobișnuitul. Nu mai exista nici magistrat și nici un fel de lege“. Totul era permis, totul se contopea cu starea de beatitudine a serbării aproape fără de sfârșit.

Masca autoriză parcă orice extravaganță. Iar la Veneția, aceasta devenise o parte integrantă a vieții de zi cu zi. Purtarea sa, autorizată în timpul lunilor de sărbătoare, se transforma în obligatorie pe parcursul festivităților de *mardi gras*, când chiar și un sugar nu putea părăsi fără ea locuința părintească. Numele și diversele sale înfățișări au intrat de acum în istorie. În primul rând, cunoscuta *moreta*, foarte la modă în secolul XVIII, purtată exclusiv de femei, realizată dintr-un velur negru destinat a acoperi chipul, sau mult mai celebra *bauta*, masca albă, însoțită de pălăria neagră tricorn, un voal de dantelă asortat în aceeași culoare, ce cobora spre umeri, și o generoasă peletină (*tabarro*).

Costumul preferat de venețianul de rând nu era deloc costisitor sau prea greu de realizat. Tablourile unora dintre celebrii artiști ai urbei – Antonio Canal, zis Canaletto (1697-1768) sau Gianbattista Tiepolo (1696-1770) – vorbesc, sfidând seco-

lele, despre adevăratul aer al carnavalului. După cum nota și Addison, un călător englez, în trecere prin orașul lagunelor: „Venețienilor, de obicei mult prea gravi, le place să se dedea, incognito, tuturor acestor nebunii, schimbând rolurile unul cu altul [...], dând astfel ocazia la numeroase aventuri galante“.

Istoriorele, deseori destul de picante, sfidând cucernicele obiceiuri din viața de zi cu zi, uimesc, dar și atrag numărul din ce în ce mai mare de vizitatori. Numai tumultuosul secol XVIII aducea, astfel, mai bine de 30.000 de curioși în fiecare an al carnavalului, într-un oraș încă ocupând poziția a treia, ca mărime, în spațiul italian, pe la 1750, după Roma și Neapole, numărând atunci în jurul a 140.000 de suflete.

Instrument al plăcerilor al penumbrei, masca reprezenta, de asemenea, și un soi de carte de vizită indispensabilă parti-

Sub o asemenea mască chiar că îți puteai permite să faci orice.
Cine te recunoștea?

pării la anumite serbări. Cu ajutorul ei, se putea intra, de patru ori pe an, în renumitul palat al dogilor pentru a asista la banchetul oficial. Rangurile dispăreau, ca și inhibițiile, într-un regat în care doar masca devenea unica stăpână. Se ajungea până într-acolo, încât se încăleca și locurile sacre, pătrunzându-se în mânăstiri pentru a fura mințile tinerelor novice. Chiar responsabilele abăției organizau serbări, pe care le puteau urmări din cuvioșia stanelor monahale.

Nu mai existau limite, nu mai existau norme. Oricât a încercat puterea să tempereze spiritul libertin al carnavalului, oricâte edicte și amenzi s-au aplicat de-a lungul timpului, tot masca a rămas învingătoare. S-a interzis travestiul, însă supușii Republicii nu se puteau abține să schimbe între ei pantalonii și rochiile. „Viciul și virtutea se schimbau între ele cu o asemenea mare abilitate, încât cu greu mai puteai să faci deosebirea – scria în plin secol XVII un alt călător străin, Alexandre Misson. Străinii și curtezanele veniți cu miile la Veneția din toate colțurile Europei produc o adevărată confuzie și debandadă generală. Veți spune că lumea a devenit ne bună peste noapte.“

Baierele pungii, dar și puterea politică

Însă carnavalul nu însemna numai fericire și dezmăț popular. Ci și bani și putere. Importante câștiguri materiale veneau mai ales din vânzarea de măști sau costume, dar și din umplerea celor mai bine de 6.000 de hanuri, cafenele, bodegi sau pensiuni, câte se numărau în zilele de glorie ale

orașului-republică. Căci Veneția înțelesese, poate printre primele, sensul actualului concept de „turism de masă”. Și nimic nu trebuia să oprească, să frâneze acest spirit al carnavalului. S-a ajuns până acolo încât, în 1789, s-a preferat să se țină ascunsă, pentru o vreme, vestea stingerii din viață a dogelui, pentru a nu se opri serbările atât de fericite pentru oraș.

Iar pe lângă baierile pungilor, odată cu carnavalul se mai câștiga și în planul puterii politice. Marile familii care dețineau frâiele administrației acestei Republici serenissime puteau guverna acum cu mai multă libertate. Timp de mai bine de șase luni, populația era îndreptată către altceva, întreaga sa energie consumându-se pe străzi, în teatre sau săli de joc. Carnavalul, ca și cele nu mai puțin de 38 sărbători rituale ale Veneției, invariabil reluate în fiecare an după același model, asigurau astfel stabilitatea instituțiilor și slujeau la perpetuarea acestui adevărat *urbis orbis miraculum* (oraș minunat al lumii).

Carnavalul reprezenta, înainte de toate, o mare perioadă în care aproape toate tipurile de divertisment erau permise. Doar două însă ocupau pozițiile de frunte în topul preferințelor venețienilor. Și, în primul rând, opera, care-și începea reprezentațiile la începutul lunii octombrie, dar atingea apogeul între sărbătoarea Crăciunului și a celei de *mardi gras*. Chiar dacă spectacolul în sine se născuse într-un mediu aristocratic, la sfârșitul secolului XVI, la Veneția, în 1637, San Casiano pune la dispoziția celor care puteau să achite costul unui bilet primul teatru public. Gondolieri și aristocrați, subrete și doamne ale înaltei

În secolul XVIII Veneția avea peste 30.000 vizitatori anual, aduși de celebra bauta (masca albă), însoțită de un tricorn negru și de un voal de dantelă, tot negru, ce acoperea umerii

societăți, toți laolaltă, despărțiți numai de locurile special destinate rangului și poziției sociale: parterul – claselor de jos, etajele intermediare – nobililor și burghezilor, iar lojele proprii – „protejaților”, ornate după gustul fiecăruia în parte. O întreagă „industrie” se punea astfel pe picioare: în timpul spectacolelor se degustau băuturi, șerburi, se jucau cărți și se schimbau opinii de la un etaj la altul. Numai aria interpretului principal se asculta într-o solemnă atenție, restul se pierdea în vacarmul general. Și numărul de asemenea stabilimente creștea văzând cu ochii. Astfel că, între anii 1673 și 1700, la Veneția s-au deschis nu mai puțin de 16 teatre de operă, ajungându-se, după cum nota în amintirile sale un

contemporan, ca în primul an al secolului XVIII să fie reprezentate 356 de lucrări noi.

Alături de operă, în același spirit, jocurile de noroc reprezentau una dintre atracțiile principale ale carnavalului. Căci acum oricine putea intra, incognito, în vestita sală de jocuri a Republicii, Ridotto, pentru a-și cheltui averile sau a încerca să facă avere. Încă o dată, aristocrați și oameni simpli se întâlneau împărțind aceleași spații, țigări sau, uneori, chiar și aceleași paturi. Totul era permis în imperiul măștii. După cum spune și un dicton al locului: *La mattina una messetta, l'apodisnar una bassetta e la sera una donnetta* (Dimineața o rugăciune, la prânz un joc de cărți, iar seara o femeieșcă).

În timpul carnavalului, palatul își deschidea porțile multimei, încântate de mesele sumptuoase

Bătrânul de 100 ani

Dar zilele cele mai minunate ale carnavalului venețian sunt cele care premereg *mardi gras*. Cortegii uriașe trec prin Piața San Marco, purtând cu mândrie măștile cele mai originale. Puțin mai încolo, alte spectacole atrag curiozitatea mulțimii: atleți de toate vârstele își încearcă abilitățile, fie în piramide umane de cinci sau șase etaje (așa-numitele „forțe ale lui Hercule”), fie în escaladarea clopotniței de la biserica San Marco. Uneori se ajungea și la încercări temerare, cum este și cea relatată de abatele Conti, la 1772: „În ziua de joi, un om a avut curajul de a urca într-o gondolă trasă de corzi pe clopotniță [...] Trecuseră mai bine de 30 de ani de când nu se mai practicau astfel de încercări, dar trebuia să fii nebun ca să o faci; l-am privit cu admirație, dar, la sfârșit, am început chiar să și tremur pentru el și, mărturisesc, am simțit o mare ușurare când l-am văzut atingând coloanele superioare ale clopotniței”.

Mulțimea sărbătorează apoi și prin sacrificarea taurilor, în sunete triumfale de trompete și tobe, în mijlocul pieței ce lega Palatul dogilor de bibliotecă – Piazzetta. Era darul oferit de corporația măcelarilor poporului Veneției și conducătorilor săi.

Punctul culminant al carnavalului venea odată cu ziua de *mardi gras*, când toată lumea, localnici și turiști, se grupau, mascați, în marea piață puternic luminată pentru a trăi împreună ultimele momente ale carnavalului. În acest timp, un cortegiu de studenți purta pe brațe coșciugul serbărilor. Tensiunea atingea apogeul odată cu bătaia

de la miezul nopții a clopotului de la biserica San Francesco della Vigna. Mai trebuia însă câteva ore bune pentru ca lucrurile să reîntre în normal și Veneția să se reîntoarcă la plăcidele-i obiceiuri.

Tempul carnavalului n-a rezistat prea mult însă spre începutul perioadei moderne. A murit la fel de somptuos ca și întreaga festivitate. Serbarea din 1797, cea mai mare dintre toate, a fost și ultima. Veneția decăzuse, nu mai reprezenta nimic în ochii unei Europe care îi uitase foarte repede gloria și atracțiile de altădată. Numai arta și muzica au mai încălzit inima unui oraș care părea că se apropie de sfârșit. În timpul Imperiului austro-ungar, măștile au fost interzise, fastul orașului lagună dispărând în umbra zidurilor mohorâte și dărăpănate. „Casele, pe afară, nu sunt frumoase împodobite, după obiceiul arhitectonicesc de acum – nota decrepitudinea orașului și Dinicu Golescu, pe la 1825 –, ci în felurimi de făpturi din vechime, care frumusețea ș-au pierdut-o; dar urmele să cunoască. Să cunoaște că au fost acest oraș un ce deosibit, să cunoaște că au lăcuit într-însul oameni mari și că odată au dat pravilă

în toată Evropa. Aci vede cinevaș feliurime de isvoade de zidiri, vede mulțime de statue, încât poate zice omul că fiecare casă este o bucată de antică, pentru care aleargă oamenii prin țări spre a le găsi și a le vedea în odăi; dar toate acestea au plecat spre o așa dărăpănare, încât poate sămui acest oraș cu un om trecut de 100 de ani, pe carele, după ce l-au lăsat toate puterile și să află într-una așa proastă stare, stă lângă el și un tânăr voinic și frumos carele privește cum, din zi în zi, să dea bătrânului brânci în răpă.”

Din cele peste 140.000 de suflete din epoca lui Vivaldi, astăzi doar 60.000 mai populează străzile orașului, atât de încercate de istorie. Astfel că municipalitatea lagunei a încercat, în urmă cu mai bine de 20 de ani, să reînvie visurile și gloria apuse. Câteva zile pe an, fastul revine la Veneția, masca redevine stăpână, mai mult însă pentru turistul străin care nu are timp să perceapă drama din spatele *bautei*, a zidurilor părăginite și a palatelor prea costisitoare pentru a mai putea fi întreținute de urmașii marilor familii aristocratice.

Spectacolul continuă, masca surâde. ■

MĂRTIȘOR

1 **1953.** În vila Blijnaia, de la Kuņevo, lângă Moscova, a trecut de ora 14.00 și din dormitorul lui Stalin nu se aude nici o mișcare. Gărzile nu-și fac griji, pentru că părintele popoarelor obișnuiește să doarmă până târziu. Peste alte două ore se aprinde lumina, ceea ce înseamnă că stăpânul s-a trezit. Nimeni nu îndrăznește însă să intre la el, pentru că așa este ordinul. Până nu ajunge în sufragerie, nu-l abordează nimeni. Se scurg alte și alte ore de liniște nefirească și, aproape de ora 23.00, când bătrâna servitoare a casei vrea să vadă ce se întâmplă, îl găsește pe Stalin jos pe covor, chinându-se să se sprijine în coate, incapabil să mai vorbească. Este duminică. Va mai trăi până joi, 5 martie, 21.50, ora Moscovei.

7 **1936.** „În cursul convorbirilor din ultimii ani, guvernul Reichului a subliniat mereu că dorea să respecte și să execute toate obligațiunile ce izvorăsc din Pactul renan, în măsura în care și celelalte părți contractante sunt dispuse să-l respecte. Această condiție firească poate fi considerată ca încălcată de către Franța... Pactul de la Locarno și-a pierdut conținutul și a încetat practic să mai existe... Guvernul german a restabilit, cu începere de astăzi, suveranitatea sa deplină și nelimitată în zona renană demilitarizată.” Prin această notă, remisă de Constantin von Neurath, ministrul de Externe al celui de-al treilea Reich, ambasadorelor Franței, Marii Britanii, Italiei și Belgiei, se denunța Pactul adoptat la Locarno, în octombrie 1925, ce garanta respectarea granițelor fixate prin Conferința de Pace din 1919. Chiar în aceeași zi, câteva divizii ale Wehrmachtului pătrund în Renania, ocupând garnizoanele.

9 **1796.** Generalul Napoleon se căsătorește cu cea pe care o iubește cu pasiune: creola Josephe Rose Tasher de la Pagerie (Josephina), de 33 ani, născută în Martinica. Folosesc acte false, pentru a masca diferența de vârstă (șase ani). Soția întinerește cu patru ani, în vreme ce soțul îmbătrânește cu un an și jumătate. Ea este una dintre cele mai curtate femei ale saloanelor Parisului, duce o viață destul de liberă și infidelitatea ei va provoca scene tumultuoase de gelozie din partea viitorului împărat.

20 **1915.** Sviatoslav Richter vede lumina zilei în orașul Jitomir. Ca student la Conservatorul din Moscova, excelează în studiile la pian, dar pentru a primi diplomă de merit și a fi înscris pe „tabla de aur”, trebuie să se prezinte foarte bine și la marxism-leninism. La examenul respectiv profesorul este rugat să nu-l chinuie pe virtuozul student cu întrebări grele: „Cine este Karl Marx?” îl întreabă profesorul. „Un socialist utopic, cred”, răspunde tânărul.

26 **1657.** Patru crainici în slujba Majestății Sale Ludovic XIV străbat străzile Parisului și, la răspântii, desfășcând cu un gest tacticos un pergament, pe un ton declamatoriu, anunță: „Se face cunoscut tuturor că duminica viitoare, zi de Paști, Majestatea Sa va atinge bolnavii de scrofula în Galeria Luvrului, la ora zece dimineața. Asta, pentru ca nimeni să nu ignore și ca aceia care au numita boală să se afle acolo, dacă vor găsi de cuviință.” Încă din veacul XI regii Franței au, se consideră, darul de a vindeca abcese de natură tuberculoasă formate pe ganglionii limfatici ai gâtului, prin atingerea cu augusta lor mână, de trei sau patru ori pe an, cu ocazia unor sărbători religioase.

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **MARI CRONICARI AI MOLDOVEI: GRIGORE URECHE, MIRON COSTIN, NICOLAE COSTIN, ION NECULCE** (ediție, studiu introductiv, glosare, repere istorico-literare de **Gabriel Ștrempel**)
Editura Academiei Române, Editura Univers Enciclopedic, București, 2003, 1.595 pp.

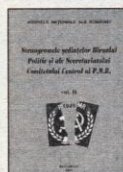
● **General Radu R. Rosetti – ÎNVĂȚĂMINTE DIN RĂZBOIUL ÎN CURS** (ediție îngrijită de **Maria Georgescu** și **Andrei Pippidi**; prefată de **Andrei Pippidi**)
Editura Curtea Veche, București, 2003, 189 pp.

● **Petre Otu, Aurel Pentelescu – GHEORGHE I. BRĂȚIANU ISTORIE ȘI POLITICĂ**
Grupul editorial Corint, București, 2003, 197 pp.

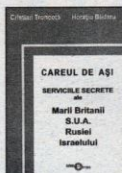
● **Ioan Opris – MONUMENTELE ISTORICE DIN ROMÂNIA (1850-1950)**
Editura Vremea, București, 2003, 735 pp.

● **STENOGRAMELE ȘEDINTELOR BIROULUI POLITIC ȘI ALE SECRETARIATULUI COMITETULUI CENTRAL AL P.M.R. VOL. II, 1949** (studiu introductiv de **prof. univ. dr. Ioan Scurtu**)
Arhivele Naționale ale României, București, 2003, 641 pp.

● **Michel Mollat du Jourdin – EUROPA ȘI MAREA** (traducere și note de **Gabriela Ciubuc**)
Editura Polirom, Iași, 2003, 281 pp.

● **Cristian Troncoț, Horațiu Blidaru – CAREUL DE AȘI. SERVICIILE SECRETE ALE MARI BRITANII, S.U.A., RUSIEI, ISRAELULUI O CRONICĂ A FRONTALULUI SECRET LA RĂSPÂNTIE DE MILENII**
Editura Elion, București, 2003, 242 pp.

● **Florin Șperlea – DE LA ARMATA REGALĂ LA ARMATA POPULARĂ. SOVETIZAREA ARMATEI ROMÂNE (1948-1955)**
Editura Ziua, București, 2003, 333 pp.

● **Gheorghe Zbucnea, Cezar Dobre – DIASPORA ROMÂNESCĂ, PAGINI DE ISTORIE. VOL. I (PÂNĂ LA 1918)** (prefată de **Victor Crăciun**)
Editura Lucman, București, 2003, 309 pp.

● **REVISTA ARHIVELOR**
Arhivele Naționale ale României, anul LXXX, vol. LXV, nr. 1-2/2003, 455 pp.

● **Claudiu R. Crôs – CIVILIZAȚIA AMERINDIANĂ. POPOARELE AUTOHTONE DIN BRAZILIA** (traducere și note: **Cristina Jinga, Carol Căpiță**; prefată: **Carol Căpiță**)
Editura Corint, București, 2002, 141 pp.

● **Mihai Gabriel Popescu, Ion Bratu – RADU LU' ANGHEL**
Editura PANDORA-M & Central pentru conservarea și promovarea culturii tradiționale Dâmbovița, 2003, 252 pp.

Nobili să nu mai fie... Stăpânii nobili să părăsească odată pentru totdeauna moșiile nobiliare. Că dânșii încă să plătească impozite întocmai ca poporul contribuabil plebeu. Pământurile nobiliare să se împărțească între poporul plebeu.

(Ultimatumul lui Horea adresat nobilimii ardeleni din Deva, în 11 noiembrie 1784)

Horea

Cloșca

Crișan

EUROPEANUL HOREA

Prof. dr. NICOLAE EDROIU, membru corespondent al Academiei Române

„Horea era un mare țaran, o rară figură în istoria dezvoltării omenești, una din acele inimi mari care sunt capabile a cuprinde singure în sine toate durerile seculare ale unui popor și toate suvenirurile lui și toate patimile lui cele legitime... Eu mă închin cu umilintă și cu respect memoriei acestui țaran și nemuritor român.“

Așa îl definea Al. Papiu-Ilarian, în 1864-1865, pe Horea, cel care, în 1784-1785, condusesese marea răscoală a românilor transilvăneni împotriva asupririlor sociale și naționale.

Astăzi, istoriografia a putut contura mai clar dimensiunea națională și deopotrivă europeană a celor petrecute atunci.

Răscoala lui Horea se vedește a fi fost cea mai mare mișcare țărănească din această parte a Europei din secolul XVIII. Contradicțiile sociale și naționale din care a rezultat, punctele programului deschideau procesul de înlăturare a feudalismului.

Ea succede răscoalelor țărănești conduse de Emelian

Pugaciov din Rusia (1773-1775) și de Anton Seidel și Antonin Nywelt din Cehia (1775). Prima, desfășurată în răsăritul Europei, cealaltă în centrul ei reflectau contradicțiile existente în societate, situația agravată în care ajunsesse țărănimea aservită din aceste părți ale Europei. Desfășurată într-o zonă relativ întinsă

din Transilvania, cu implicații profunde asupra întregului principat, ridicarea transilvănenilor conduși de Horea a scos în evidență raporturile sociale încordate din acest spațiu românesc, situat în regiunea de contact dintre centrul, estul și sud-estul Europei.

Încă în vremea desfășurării ei, datorită implicațiilor pe care

Abrudul în timpul răscoalei și Horea și Cloșca (în medaliaoane);
gravură germană de epocă

le putea avea în planul politico-diplomatic și militar, răscoala a determinat un interes sporit al tuturor factorilor externi. Marile puteri din vecinătate acordau acum atenție sporită Țărilor Române.

Astfel, Curtea de la Viena, după confirmarea informației cu privire la răscoală, a trecut degrabă la înăbușirea ei. Însuși împăratul Iosif II, după ce afișase, la Viena, în ceroul diplomaților, în mod intenționat, multă indiferență față de evenimentele din Transilvania, apare foarte îngrijorat de răscoala românilor. A ținut să o informeze pe Ecaterina II a Rusiei prin ambasadorul său la Sankt Petersburg. De altfel, Ecaterina II fusese înștiințată la timp de consulul rus în Principatele române. Despre un amestec al Porții otomane în desfășurarea răscoalei vorbea reprezentantul Prusiei la Istanbul în raportul trimis la 22 decembrie 1784 regelui Frederic II. El era de părere că Poarta ar sprijini prin arme mișcarea.

Răscoala a stârnit deopotrivă atenția Imperiului otoman, care însă nu-și mai permitea să aibă inițiative politico-militare ofensive în zonă. Răscoala din Transilva-

nia ar fi fost un eveniment „favorabil”, dacă se limita la provincia intracarpatică și crearea probleme Habsburgilor, pe o perioadă mai întinsă.

Cele mai multe rapoarte diplomatice au plecat din capitala Imperiului habsburgic, Viena. Ambasadorul Venetiei la Viena, nuntialul papal, trimișii regelui Sardiniei, reprezentantul Regatului Spaniei pe lângă Curtea imperială, ambasadorii Marii Britanii și Portugaliei la rândul lor vor informa pe larg lumea europeană despre răscoală.

Astfel, diplomația continentului ia act de existența unei problematice naționale și sociale a românilor din Transilvania. În mai multe rapoarte diplomatice ei sunt prezentați ca populația majoritară a Ardealului, de origine romană, aceeași cu românii din Moldova și Țara Românească.

Numele lui Horea era înscris în coloanele tuturor ziarelor din Europa anilor 1784-1785. Era multiplicat și deformat prin colportare, prin trecerea cu repeziune dintr-un ziar în altul, dintr-o limbă în alta; din română în germană, pentru presa din imperiu, de aici în alte limbi, luând cele mai

variate forme și pronunții: *Hora, Horra, Horeck, Horek, Horia, Horiah, Horiak, Horiat, Horja* etc. De la Mihai Viteazul nici un român nu-și mai impusese numele în tipăriturile Europei cu așa mare frecvență, nu făcuse să fie rostit neamul atât de des și admirativ.

Publicarea de știri referitoare la acțiunile lui Horea în periodicele europene și de peste Ocean conferă universalitate evenimentului petrecut în Transilvania la sfârșitul anului 1784. Încă în vremea desfășurării lui, se încercau asemănări, comparații cu mișcări sociale similare cunoscute în istoria Europei, între care războiul țărănesc german din 1525 (Horea fiind asemănat cu Thomas Münzer). Răscoala era socotită un semn prevestitor al unor transformări profunde în Europa.

Iată ce scria ziaristul german W.L. Wekhrlin, în articolul publicat în decembrie 1784, sub titlul *Despre răscoala românilor din Transilvania*: „Ce ne învață această răscoală, așa ca multe altele din zilele noastre, din Polonia, Geneva, din cantonul Freiburg, din Augsburg etc., altceva decât urmările nenorocite ale oligarhiei?... De-ar fi unele stăpâniri că, în curând sau mai târziu, le așteaptă o astfel de zguduire!... Răscoala românilor dă suveranilor o importantă lecție... Ea confirmă observația că spiritul omenesc este copt pentru o răscoală generală, în numele egalității, al dreptății și al ordinii.”

Unele periodice au publicat știri privind ajutorul așteptat de românii din Transilvania de la cei din Moldova și Țara Românească sau referitoare la intenția lui Horea de a se proclama „rege al Daciei”, informații

semnificative pentru viziunea europeană asupra procesului de formare a națiunii române.

Ecolul răscoalei a fost prelungit prin broșuri, extrase, tipărituri separate, de dimensiuni diferite, solicitate de către cititorii europeni, dornici de a afla lucruri noi despre cele ce se întâmplau în acel Ardeal în plină fierbere.

Despre Horea, *Politisches Journal* din Hamburg scria, în ianuarie 1785, că el „era un om ce părea să fie născut pentru a domni și, în tot cazul, cât și-a jucat rolul, a dovedit că este la înălțimea lui...”, repulsia naturală contra atrocităților nobilimii și dorința de libertate și proprietate a concetățenilor și tovarășilor de aceeași credință, prigoniiți, pare să fi fost țelul întreprinderilor sale“.

Foile volante, cu reproduceri după gravuri reprezentând scene din răscoală sau chipurile lui Horea și ale tovarășilor săi erau vândute, în primăvara anului 1785, în târgurile din principalele orașe ale apusului Europei. În regiunile cehe se juca o piesă de păpuși având ca eroi principali pe Horea și Cloșca. În Austria și Franța s-a născut chiar o modă feminină „à la Horea“, creată în saloa-

nele de coafură. „La Viena femeile poartă silueta lui Horea nu numai pe evantauri, ci chiar și în coafură“, preciza un ziar din Bratislava. Pieptănătura feminină „à la Horea“ era descrisă amănunțit de ziarele belgiene.

Ecouri târzii ale martiriului lui Horea și Cloșca străbat în jurnalele călătorilor străini în Țările Române din următoarele două-trei decenii. În societatea transilvăneană, Horea continua să fie o prezență vie, iar călătorii îi căutau urmele în locurile pe unde călcase și făptuise.

Un naturalist austriac, Balthazar Hacquet, călător la noi în anii 1788-1790, ajungând chiar să vorbească românește, scria cu căldură despre țărânul român: „Amândouă acestea, anume să-și răzbune nedreptățile îndurate sau să scape de ele, le-a avut întotdeauna românul împins la disperare și răzbunare prin disprețul cu care e tratat, după cum avem proaspăt în minte exemplul horiadei... Oricum ar fi – observă călătorul austriac – națiunea română își are, și ca mulțime și ca dreaptă stăpânire a țării Transilvaniei, meritele sale.“

Germanii J. Lebprecht și Christoph Seipp își publicau jurnalele de călătorie în 1790, respectiv, în 1793. Primul aflase că la Deva fusese expus „capul rebelului Cloșca“, iar cel de-al doilea, în timpul unei convorbiri purtate la Sibiu cu baronul Samuel Brukenthal, abordase și problema răscoalei lui Horea.

Italianul Caronni, în însemnările de călătorie intitulată *In Dacia* (Milano, 1812), reține că la Deva ar fi fost îngropați de vii Horea și Cloșca. În 1818, Kosmeli, venit de la Kiev la Iași, aude vorbindu-se la Curtea domnească și printre boieri de Horea și Cloșca. Baronul francez D'Haussez traversează Banatul și Transilvania, în 1831, având în programul vizitei la Alba Iulia și celula de deasupra porții cetății, unde fusese închis Horea.

Nu părăsim deci, realitatea istorică, dacă îl vom numi pe căpitanul suprem al răscoalei țărănești din 1784 – parafrazându-l pe filosoful român D.D. Roșca (în exprimarea sa cu privire la Simion Bărnuțiu) – *europenul Horea*.

Unul, Horea, european prin faptă, celălalt, Bărnuțiu, prin verbul discursului. ■

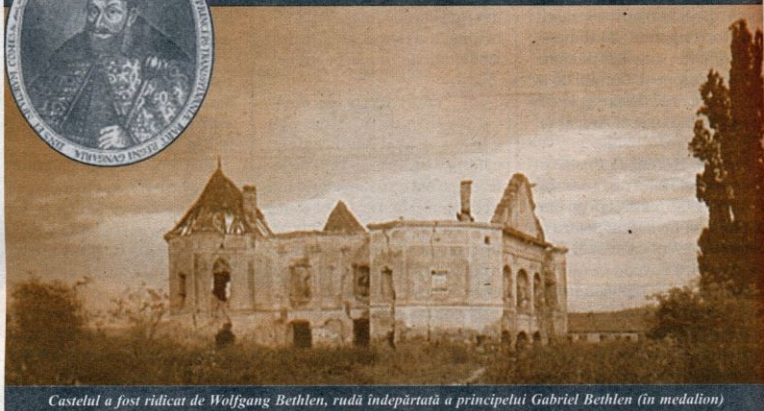
Horea în închisoare

Horea și Cloșca executați pe roată

S.O.S. Patrimoniul!

Castelul a fost ridicat de Wolfgang Bethlen, rudă îndepărtată a principelui Gabriel Bethlen (în medalion)

CASTELUL BETHLEN DE LA BOIU

RALUCA IOSIPESCU, SERGIU IOSIPESCU, ANA-MARIA BIRO

Cândva în veacul XIV, odată cu aşezarea ţării Transilvaniei sub domnia primului rege de origine franco-napolitană al Ungariei – Caroberto sau Carol I Robert d'Anjou (1310-1341) – în preajma Sighişoarei, cetatea de pe Târnava Mare, neamul nobililor din Beclean, Bethlen, şi-a croit un întins domeniu.

O diplomă din 18 aprilie 1322 dată de Toma de Szécsény acorda câtorva reprezentanţi ai familiei în frunte cu magistrul Gaigues (Gyegue) posesiunile Criş, Mălăncrav, Desa, Noul Săsesc şi Roandola. Numele magistrului nu trebuie să surprindă: după cronicarul Simon de Keza, întemeietorul neamului nobililor Bethlen, ce şi-au zis de Beclean, sosise în Ungaria în persoana lui Guillaume le Cornu, în suita principesei Marie Capet, din familia regală franceză, devenită regina Ungariei, soţia regelui Bela III (1172-1192). Stabiliţi pe

întinsul domeniu de la Criş, uzurpând probabil drepturile unei mănăstiri şi capitolului (locul de validare a documentelor şi unde se ţineau adunările călugărilor), pomenit în diplomele transilvane încă din 1309, Bethlenii şi-au înălţat curţi, transformate la finele veacului XVI într-un minunat castel după moda renaşterii transilvane. Prin jocul moştenirilor şi al norocului, Bethlenii din ramura lui Balasz-Blasius, mort la 1536, au ajuns să intre în posesiunea pământului Boiu (Bún), la răsărit de Sighişoara, în preajma vechiului sat Albeşti.

Demnitate pe o inscripţie

Satul Boiu este menţionat pentru prima dată într-un act al capitlului bisericii Arhanghelului Mihail din Alba Iulia. La 20 octombrie 1301, prea puternicul voievod al Transilvaniei Ladislau Kán (1294-1314) schimba pământul său Boiu (Bún) cu alte posesiuni. Dar voievodul – ce făcuse din Transilvania un „regnum” (stat) şi fusese arbitru al situaţiei din întregul regat al Ungariei – cotochise acest pământ de la antecesorii lui Iacob, fiul lui Desideriu, fiul lui Kemen, care stăpâniseră Boiul,

Nepotul lui Wolfgang, Nicolae, a avut prilejul să admire castelul Chantilly, unde i-a întâlnit pe Marele Condé (stânga) și Colbert

împreună cu satele Șardul, Hetiurul, Saroș, Nadeșul, din vremuri imemorabile.

La 1315 „satul... numit Boiul, aflător lângă râul Târnava Mare“, ajungea în stăpânirea capitolului episcopiei de Alba Iulia, dar la 1343 el era reconfirmat stăpânitorilor legitimi din neamul lui Iacob, fiul lui Desideriu. Până în a doua jumătate a secolului XIV, episcopia de Alba Iulia nu încetase să revendice posesiunea asupra satului Boiu și a dijmelor percepute acolo.

La Boiu, la cumpăna veacurilor XVI și XVII, un urmaș al lui Balasz, Farkas sau Wolfgang Bethlen, cum îi plăcea să se numească, a început să înalțe curțile familiei de pe malul Târnavei, Personajul este unul dintre însemnații contemporani transilvăni ai lui Mihai Viteazul. Inscriptia pusă mult mai târziu de fiul său îl înfățișă drept un „strălucit erou“ (*inclytus hero*) și îi înșiruia un remarcabil „cursus honorum“. Pietatea filială exagera oarecum pentru că, participant la lupta de la

Brașov alături de principele Moise Secuul, abia izbutise să scape, refugiindu-se la Belgrad. Trecut de partea principelui Ștefan Bocskay, a făcut parte din solia trimisă de acesta la curtea imperială, spre a negocia cu Rudolf II noul statut al Transilvaniei. Cronicarul maghiar Szamosközy consemnează în scrierile sale și rolul lui Farkas Bethlen în întâmpinarea la 12 iunie 1605, pe câmpia Șardului, a solilor principelui Ieremia Movilă și ai lui Radu vodă Șerban, în încercarea principelui Ștefan Bocskay de a realiza o poziție comună a celor trei principate carpato-dunărene între Sfântul Imperiu Romano-German și Poarta otomană.

Căpitan de Gherla la 1607, comite de Târnave după 1608, Wolfgang Bethlen va atinge apogeul carierei sale sub domnia îndepărtatei sale rude, marele principe Gabriel Bethlen (1613-1629). Inscriptia de pe castelul de la Boiu confirmă înaltele-i demnități: general al oastei statului transilvan, consilier al prin-

cipelui, căpitan al găzii Curții, comite suprem al comitatului Târnavei și arendator al dijmelor țării. Este neîndoios că starea averii celui ce se încumetase să arendeze decima, zeciuiala principatului, îi putuse permite o investiție de însemnătatea construirii unui castel precum acela de la Boiu.

Temperându-l pe principe

După inscripția amintită, ce se mai păstra încă la începutul anilor '90 ai secolului trecut, castelul fusese terminat în 1617, profitându-se desigur de restabilirea liniștei și siguranței în principatul Transilvaniei după luarea domniei de către Gabriel Bethlen. Deși dintr-o altă ramură – de Iktár – a familiei, principele acordase toată încrederea sa lui Wolfgang Bethlen și acesta izbutise să încheie construcția chiar cu un an înaintea morții (1618).

Căci după moartea „strălucitului erou“, moștenirea

acestui la Boiu a trecut nevârstnicului său fiu Ioan Bethlen. (1613-1678). Potrivit vremurilor și modei, studiilor la Alba Iulia le-au urmat acelea de la Universitatea din Frankfurt am Main, făcând din tânărul vlăstar al Bethlenilor unul dintre temeinicii cărturari din Transilvania. Opera sa latină, redactată mai ales în castelul de la Boiu, a fost istoria principatului în fireasca sa legătură cu aceea a celorlalte țări române și contextul european al vremii de la sfârșitul domniei lui Gabriel Bethlen până la 1673. *Rerum Transylvanicarum libri quatuor continens res gestas principum eiusdem ab anno 1629 usque ad annum 1663*, publicată la Sibiu în 1663, se va bucura după trei ani de traducerea germană a lui Johann Troester, tipărită la Nürnberg (1666). Continuarea, *Historia Rerum Transylvanicarum ab anno 1662 usque ad annum 1673*, a văzut lumina tiparului abia în anii 1782-1783, la Viena. În bună parte memorialistice, lucrările reflectă experiența unui studios și, deopotrivă, înalt demnitar al statului, implicat în principalele evenimente ale vremii sale. Încă tânăr, a participat în oastea principelui Gheorghe I Rákóczi (1630-1648) la campania din 1644 împotriva habsburgilor, episod al războiului de 30 de ani și al afirmării Transilvaniei în politica internațională alături de regatul Suediei, forțele protestante și Franța (*Magazin istoric*, nr. 12/2003). A fost unul dintre esențialii factori politici ai Curții de la Alba Iulia sub principele

Înainte de a urma cursurile Universității din Heidelberg, Nicolae Bethlen a fost primit de împăratul Leopold I

Gheorghe II Rákóczi (1648-1657, 1658-1660), ale cărui planuri îndrăznețe în vremuri nesigure a încercat zadarnic să le tempereze.

Castelul de la Boiu a rămas în acest timp nu numai reședința sa predilectă, ci și un loc de popas pentru curtea princiară în clipe hotărâtoare. După însemnările lui Cristofor Bánffy, cumnatul lui Ioan Bethlen, la 12 iunie 1655 erau cu toții la Boiu, prânzul luat aici fiind prilejul definitivării ultimelor amănunte ale

campaniei oastei transilvane în Țara Românească. La chemarea lui Constantin vodă Șerban (1654-1658), aliatul principelui Gheorghe II Rákóczi, intervenția la sud de Carpați avea să se soldeze, la 26 iunie 1655, cu victoria de la Șoplea împotriva seimenilor – mercenari mai cu seamă sud-dunăreni – răzvrătiți împotriva domnului de la Târgoviște.

În anul următor, Ioan Bethlen a fost nevoit să ia parte la campania din Polonia (1656-1657) a oastei transilvane, încredințându-i-se comanda cetății și garnizoanei Cracoviei. A asistat de la Boiu, apoi curând pribeag, neputincios, la prăbușirea și, ceea ce contemporanii au numit, „ruina Transilvaniei” în cumplitul război al

Țărilor Române cu Imperiul otoman și vasalul acestuia, Hanatul tătăresc al Crimeei (1657-1662). La capătul devastatorului război cu un nefericit și neașteptat sfârșit, și-a regăsit echilibrul. Ca înalt cancelar al principelui Mihail I Apafi (1662-1690), a promovat consecvent o cuminte politică de apărare a autonomiei Transilvaniei confruntată cu renașterea militară și expansionismul Porții otomane suzerane, sub viziratele lui Mehmed și Ahmed Köprülü.

Grija sa s-a îndreptat, firesc, printr-o datorie de familie, spre Colegiul întemeiat de principele Gabriel Bethlen la Aiud, pe care l-a refăcut din ruine. Generozitatea lui a avut ca obiect și școala din Odorheiu Secuiesc – nu departe de castelul de la Boiu – înălțată – tot grație lui – la rangul de colegiu.

Detaliu de ancadrament

Alături de toate aceste dani, cu folos întrebuințate, preocuparea pentru curțile de la Boiu nu putea să lipsească. Dar îndelunga aplecare asupra treburilor statului nu îi vor fi dat vechiului sfetnic princiar răgazul refacerii și prefacerii castelului. Grija renovării construcțiilor a revenit de bună seamă moștenitorului cancelarului, Nicolae (Miklós) Bethlen.

Impresii din Franța

Născut la 1 septembrie 1642 în castelul de la Boiu, tânărul Nicolae și-a început studiile la colegiul reformat din Cluj (1654), transferându-se după doi ani la acela din Alba Iulia, unde a fost elevul celebrului Isaac Basire de Préaumont (1607-1676), fost episcop de Lichfield și Coventry, capelan al regelui Carol I Stuart, cel decapitat de Oliver Cromwell în 1649. A fost adus în Transilvania de viitorul principe Acațiu Barscay. „Excelentului magistru” îi adresează Nicolae Bethlen prima sa scrisoare, în limba latină, din castelul de la Boiu, informându-l despre învățăturile sale și cerându-i știri – ne aflăm în iulie 1657 – despre strălucitul principe, Gheorghe II Rákóczi, implicat despre tatăl său, amândoi în nenorocita campanie din Polonia.

În mai 1661, după moartea mamei, părăsește Transilvania, fiind trimis de tată într-o lungă călătorie de studii în Europa apuseană, cu prilejul unei solii a principelui Ioan Kemény la Curtea de la Viena. A fost primit de împă-

Gheorghe Rákóczi, acvaforte

ratul Leopold I de Habsburg, apoi a poposit pentru înaltă învățătură la renumita Universitate de la Heidelberg (1661-1662). Și-a continuat studiile la nu mai puțin însemnatele universități de la Utrecht și Leyda (1662-1663), unde a deprins arta și știința construcțiilor – arhitectura –, atât civilă, cât și militară. După o călătorie în Anglia a regelui Charles II Stuart, s-a îndreptat spre Franța (1663), chemat poate și de tradiția originii franceze a familiei Bethlen.

La curtea Regelui Soare, Nicolae Bethlen a ținut să întâlnească pe ilustrii generali

vicontele de Turenne și Marele Condé, admirând cu ochii „arhitectului” și amatorului de artă splendoarea castelului acestuia din urmă de la Chantilly. A făcut cunoștință cu Colbert, cu de Lionne marchiz de Berny, cu care s-a întreținut „mai cu seamă asupra afacerilor transilvane, despre Turcia și despre români”. Impresiile șederii în Franța i-au marcat întreaga viață.

S-a întors la Alba Iulia la 9 iunie 1664, reședința sa predilectă până în 1668 fiind castelul părintesc de la Boiu. Urcând treptele demnităților la curtea principelui Mihail I Apafi, firește protejat de tatăl său, marele cancelar, după 1683, a stăruit într-o rezervă prudentă față de apetiturile expansioniste, apoi înăsprirea dominației Habsburgilor asupra Transilvaniei. Deși negociator al Diplomei Leopoldine (1690), cancelar al principatului (1691) și conte al imperiului (1696), el a devenit suspect Curții de la Viena odată cu izbucnirea războiului de succesiune la tronul Spaniei (1701-1714) și a răzvrătirii conduse de Francisc II Rákóczi (1703-1712), sfârșind în captivitate în capitala Austriei (27 octombrie 1717). A lăsat, ca și tatăl său, o valoroasă operă memorialistică, iconă a timpului, și o întinsă corespondență.

Revenit la 1664 din periplul său vest-european, Nicolae Bethlen a contribuit la restaurarea castelului de la Boiu, pisania deplinei refaceri punându-se în anul 1675. Pe ea, alături de dedicația către „vestitul erou”, bunicul Wolfgang, se alăturau meritele ilustrului tată, Ioan Bethlen, „cancelar

Inscripția astăzi dispărută

al Transilvaniei, consilier și comite suprem al comitatului Albea.

Castelul, așa cum se înfățișează astăzi – o ruină încă impunătoare –, este o construcție din piatră de talie și cărămidă, compusă dintr-un corp central patrat – cu subsol, parter și un etaj – flancat la colțuri de turnuri septagonale.

Din loggia sfărâmată acum, privirea se îndreaptă spre două clădiri patrulete, stânghere, mult degradate, situate nu departe de castel spre sud-est și sud-vest. La un examen mai atent al înfățișării lor, al urmelor ce se disting în variațiile de culoare ale solului și vegetației, este evident că ne aflăm în fața ultimelor două turnuri bastionare de colț ale unei foste incinte patrulete care înconjură și apăra castelul. Turnurile, cu un demisol boltit și un etaj, au de la nivelul actual al pământului înconjurător până la cornișă înălțimea de șase metri, plauzibil egală cu a cortinelor care închideau incinta, cortine prevăzute desigur cu un drum de strajă și guri de tragere.

În pas cu moda

Această incintă și nucleul central al castelului par a aparține fazei de construcție încheiată de Wolfgang Bethlen la 1617. După opinia Jolande Balogh, reputat istoric de artă maghiar, construcția ar putea fi atribuită meșterului clujean István Dioszegi, atestat în anii 1588-1598 pe șantierele inițiate de principele Transilvaniei Sigismund Báthory. Fără îndoială, chiar și cât se mai poate înțelege din arhitectura construcției ruinate, castelul ridicat de Wolfgang Bethlen a trecut în secolele XVII-XIX prin mai multe prefaceri, contopite cu însuși crâmpciul de viață istorică al cărui centru a fost.

Având un plan rectangular, castelul prezintă la colțuri patru turnuri poligonale, acoperite cu olande, peste o frumoasă șarpantă de lemn. Din unghiul arhitecturii militare, se impune privirii situația ferestrelor de tragere din podul turnurilor de colț ale castelului. Înălțimea actuală a încăperii care le-ar corespunde s-ar preta numai la poziția de tragere culcat, îngreuiată însă de nivelul la care este dispusă fereastra de tragere.

O loggia cu arcuri plate, susținută de doi stâlpi puternici și doi pilaștri, mărginită de un parapet cu baluștri, probabil din piatră, era surmontată de un fronton ce înobilează etajul fațadei sudice. La parter un portic cu arce plate – cel din mijloc cu deschidere mai mare – se armoniza cu loggia etajului. Încăperile erau boltite, lumina revărsându-se la etaj prin ferestrele mari, la origine cu encadrame de piatră. Atât la parter, cât și la etaj decorația exterioară era întregită de encadrame și bosaje.

Prin întreaga lor alcătuire curțile Bethlen de la Boiu reflectă tendințele arhitecturii transilvane în secolul XVII: apariția reședinței deschise spre exterior, cu loggia și ferestrele largi, încercarea, prin turnurile bastionare, de a se adapta progreselor artei militare moderne.

În câteva locuri, zidurile au încastrate părți de encadrame de piatră sculptată cu denticuli și caneluri ce par să evoce o anterioară etapă de construcție, specifică arhitecturii renașterii transilvane, așa cum o caracteriza regretatul arhitect György Sebestyén. Sunt evidente înruderile de plan și decorație ale castelului de la Boiu cu acelea ale castelului pe care Nicolae Bethlen l-a înălțat, după propriile planuri, pe domeniul soției sale, de la Sânmiclăuș, în anii 1668-1675.

Ceea ce mai adusese Nicolae Bethlen din Apus și a

transpus la Boiu a fost gustul ales pentru modelarea peisajului, amenajarea parcului înconjurător după moda epocii.

Din acest parc se mai păstrau prin anii '70 câteva exemplare de conifere și un stejar uriaș; astăzi doar acesta mai rezistă abandonului și distrugerii generale. Parcul era cu siguranță organizat în legătură cu micul braț al Târnavei, ce șerpuiește la est și sud de incinta castelului și care la origine, desigur, înconjura fortificația. Este semnificativă și dispunerea fațadelor principale, cea de nord către cursul Târnavei și cea de sud către acest apendice al râului, dispunere menită să ofere privitorilor o perspectivă pitorească. O imagine măcar aproximativă a ce va fi fost parcul castelului de la Boiu, cu esențele ce-l alcătuiau și mobilierul de grădină, o poate da doar parcul castelului familiei Bethlen din Criș, cu micul său lac, plantele exotice, sera, inscripțiile comemorative, băncile din piatră sculptate și datate – 1675 –, din fericire și acesta ajuns în ultimul stadiu al degradării.

Utilizat necorespunzător după 1948, dar măcar păstrat, castelul avea să sufere în urma marilor amenajări hidrotehnice menite să ferească Sighișoara de devastatoare inundații – precum în 1971 sau 1975. Atunci s-a hotărât demolarea castelului, lăsat înadins în zona inundabilă, cerându-se recuperarea din ruine a elementelor arhitectonice mai importante. Din fericire, hotărârea nu a mai ajuns să fie dusă la îndeplinire. Imediat după 1990, Direcția Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice a demarat proiectul de restaurare. În prea lunga tranziție și nesfârșita prefacere instituțională, odată cu desființarea amintitei Direcții, castelul de la Boiu, ca și multe altele, a fost abandonat degradării naturale și devastării umane. ■

O DOMNIE CA-N POVEȘTI: NICOLAE CARAGEA

Palatul Cotroceni

ANTON CARAGEA

Pentru mulți dintre iubitorii de istorie, fanarioții apar fie ca domnitori luminați, ca în cazul lui Nicolae și Constantin Mavrocordat sau Alexandru Ipsilanti, fie sub prisma tragicului, ca personaje prinse într-un angrenaj distrugător ce le va aduce, într-un sfârșit, pierderea vieții (Constantin Hangerli, Nicolae Mavrogheni sau Grigore III Ghica – Magazin istoric, nr.11, 12/2000).

Cu toate acestea, ceea ce le va oferi unicitate și personalitate în istoria României este priceperea cu care au mânuit, în aprigele condiții ale domniilor, arta supraviețuirii, impunându-se timp de 100 de ani în peisajul autohton. Această adevărată echilibristică politică le-a adus chiar și admirația, ce e drept ascunsă, a funcționarilor Imperiului otoman, care-i și numeau „fiii dracului”.

Unul dintre cele mai bune exemple ale artei supraviețuirii este oferit de domnul Nicolae Caragea (1782-1783), printre puținii fanarioți care s-au bucurat de o domnie cu adevărat de poveste.

Discordie în paradis

Din 1774, în Țara Românească se trăia – spun unele izvoare – într-o perpetuă fericire sub prima domnie a înțeleptului Alexandru Ipsilanti (1774-1782). Un cronicar al timpurilor, Dionisie Eclesiarhul, mărturisea că „nu crede ca oamenii să fi trăit vreodată vremuri atât de frumoase”, în care bogăția și belșugul se revărsau peste toți.

Dar binele acesta parcă nu prevestea ceva pe măsură...

În anul de la mântuirea lumii 1781, cei doi copii ai domnitorului Ipsilanti, Constantin și Dumitru, au decis, fermecați de poveștile profesorilor lor despre frumusețea lumii, să părăsească cetatea lui Bucur și să vadă cu proprii ochi prea-minunata Europă. Fără acordul părintelui, cei doi au plecat din Țara Românească, cerând azil bunului Iosif II, împăratul Austriei.

Pentru domnitor, vestea a venit ca un trăsnet. Nimeni de la Constantinopol nu avea să îl creadă că fuga a fost gândită și realizată fără știrea sa. Din contră, sultanul a înțeles-o ca o dezertare în tabăra inamicului. Și, mult mai grav pentru familia

Ipsilanti, asemenea bănuielei se soldau pe atunci nu numai cu mazișirea, ci cu moartea. Însăpăimântat, domnitorul și-a scris în grabă abdicarea și a anunțat că revine în capitala imperiului spre a săruta preamul papucii sultanului și a-i liniști temerile.

În tot acest timp, la Constantinopol ducea o viață strămtorată și nu prea veselă dragomanul Nicolae Caragea. Om de aleasă cultură, iubitor al lui Voltaire și Molière, cunoscând la perfecție turca, greaca, franceza și latina, dar și tainele mult mai pământene ale seraiului, el reușise, tocmai datorită acestor calități, să lege prietenii deosebit de puternice. Astfel, el devenise un apropiat al lui Alexandru Ipsilanti, dar și al

luminatului padișah Abdul-Hamid I (1774-1789).

Familie mare, renumerație mică...

Aflând de vacanța tronului în Țara Românească, survenită în cursul lunii ianuarie a anului 1782, Nicolae Caragea și-a luat inima în dinți și, prezentându-se la „prietenul” Hamid, i-a descris, cu lacrimi în ochi, marele dezastru al victiei sale: părinte a zece copii, din care, nefericire, șapte erau fete nemăritate, și nici un pic de zestre strănsă după o viață întreagă închinată prea-puterniceii împărății.

Cu zămbetul pe buze, sultanul l-a înbiat să-i spună și adevăratul motiv al vizitei, pe care nu o făcuse din simplă curtoazie. „Măcar un an de domnie în Țara Românească” – a venit, inspirat, răspunsul. Cererea odată încuviințată, nu i-a mai rămas lui Nicolae Caragea altceva decât să-și ia numeroasa familie și să pornească spre tărâmul făgăduinței.

În spatele frumoasei legende care transformă, peste noapte, un om sărac într-un stăpânitor se află însă un adevăr mult mai prozaic. Candidatura lui Nicolae Caragea a beneficiat de tot sprijinul lui Alexandru Ipsilanti, domnic, la rândul său, să fie urmat de un om fără prea multe mijloace materiale, marionetă perfectă pentru pregătirea terenului unei posibile reîntoarceri în Țara Românească. Mai mult, afacerea convenea și sultanului Abdul-Hamid I, care avea nevoie pe tronul de la București de o ucealtă iscusită și credincioasă, dependentă însă de bunul său plac, „ochi și urechi” deosebit de utile în aflarea dedesubturilor afacerii Ipsilanti, dar și în descălcirea încurcatelor ițe ale politicii rusești.

Noul domnitor nu a pierdut nici un ceas, după ungerea sa la Patriarhie. Semn de deosebită prietenie, sultanul îl scutise de costisitoarea obligație de a împărți darurile și peșcheșurile obișnuite pentru a-și cumpăra tronul, gest aproape fără egal în istoria domniilor fanariote. Și odată firmanul de domnie scos la

„Măcar un an de domnie”, i-a cerut, cu lacrimi în ochi Nicolae Caragea luminatului padișah Abdul-Hamid (în imagine)

18 martie 1782, vodă Nicolae a plecat cu toată familia spre orașul de pe malurile Dâmboviței, unde a și ajuns o lună mai târziu. Pământul făgăduinței și al căpătuielii trebuia să fie pregătit...

Ochii și urechile sultanului

Încă din primele zile de domnie, boierii au avut a înțelege că le vine domn aplecat spre petreceri. Căci, abia încoronat de mitropolit, Nicolae a părăsit simandicoasele, dar dărăpănatele palate domnești de la Curtea Veche și Nouă, mutându-se în ansamblul mănăstirii Cotroceni, de unde a fost nevoit să-i alunge pe prea cucernicii călugări, transformându-le chiliile în somptuoase lăcașuri de baluri.

Vodă, om chibzuit, nu uita nici o clipă ce se afla aici pentru a-și căpățui fiicele. Odată la două săptămâni, numeroase afișe împânzeau Capitala, anunțând mari baluri la Curtea domnească, unde Nicolae Caragea, în căutare de gineri, urmărea perechile de dansatori tolănit pe un divan. Curând vânătoarea avu noroc, patru fiice găsimdu-și aleși pe placul inimii părintelui, în primul rând, boieri cu stare, dornici de mărire. Iar vodă nu întârzia să le ofere, ca dar de nuntă, pitace de logofeție sau ranguri bănoase de vistiernic și cămăraș.

Dar adevărata lovitură a căsătoriilor reușite a dat-o Vodă Nicolae cu lenăchiță Văcărescu, celebrul poet și scriitor, autorul *Gramaticii limbii române* și al *Istoriei preă puternicilor împărăți otomani*. Holtei, bătrânul de acum boier (născut aproximativ pe la 1740 și mort la 15 ani de la încheierea mariajului, în 1797) acceptă căsătoria cu domnița Ecaterina, primind ca răsplată slujba de mare vistiernic.

Pe lângă nunți și baluri, voievodul a știut să-și respecte rangul. Cel mai bine și-a făcut simțită autoritatea în conducerea divanurilor de judecată, ținute luna și miercurea, care au rămas de atunci vestite pentru cinstea judecătii sale.

Cea mai de seamă realizare a domnitorului a reprezentat-o misiunea de spionaj din Rusia, pregătită și stipendiată prin propriile mijloace. De aici a obținut pentru Înalta Poartă informații de extrem de mare importanță, după cum reiese și din scrisoarea adresată sultanului la 6 iulie 1783, cu privire la efectivele armatei rusești: „80.000 de soldați aleși (50.000 bine pregătiți, 30.000 suficient), 80.000 trupe de garnizoană din Europa până în Asia și 200.000 de trupe neregulate”.

Însă la Constantinopol, atotputernicul padișah Abdul-Hamid, deși aprecia valoarea informațiilor, ar fi fost mult mai fericit dacă acestea ar fi fost însoțite și de zomăitul ademenitor al aurului. Se pare că vechiul prieten al sultanului, deja de mai bine de un an în scaunul Țării Românești, căzuse în patima zgârceniei și uitase uzul seraiurilor.

În asemenea condiții, Abdul-Hamid a considerat că jocul se sfârșise și l-a mazilit pe fostul apropiat. Dar cu mare parte dintre scopuri îndeplinite – fetele căsătorite și deținător al unei frumoase averi încropite în singurul an de domnie –, pentru Caragea gestul nu a fost prea greu de suportat. Astfel a părăsit țara, în lacrimile ginerilor care îl însoțeau – plângându-și rangurile pierdute –, dar și ale boierilor locali, care rămăneau fără un bun domnitor. ■

ROMÂNIA ACUM O SUTĂ DE ANI

1904

GEORGETA FILITTI

Atotputernicia liberalilor se manifestă atât în Parlament, cât și în viața economică, unde clientela lor beneficiază de contracte avantajoase. Programele sociale sunt firave ori cad repede în desuetudine. Opoziția conservatoare, mai mult retorică, riscă să fie manevrată de regele Carol I. Preocupările ediltaire, comemorarea lui Ștefan cel Mare, oferta de carte străină, manifestările mondene dovedesc un anume dinamism al vieții culturale românești. Războiul ruso-japonez are ecouri și pe malurile Dâmboviței; e un prilej de demascare vehementă a absolutismului țarist. În fine, presa reține câteva prezențe românești în străinătate.

Aparent, guvernul liberal conduce țara cu mână de fier; însă, la o analiză mai atentă, presa semnalează discrepanța între retorismul sterp al primului ministru Dimitrie Sturdza și ofensiva „oculte”, gruparea condusă de Brătieni, cu mari interese economice. Redresarea țării, care rămâne o realitate incontestabilă, s-a făcut prin suprimări de posturi, reduceri de lefuri, impozite noi, scumpirea traiului și o vădită părținare a liberalilor în materie de contracte economice.

Această situație a generat neîncredere în guvern, încât „liberalii inteligenți” așteaptă alegerile cu îngrijorare. Aceasta nu-l împiedică

pe D.A. Sturdza să fie încrezător în steaua lui și să continue cu declarațiile de dragul vorbelor: „Nă se poate pune Dobrogea pe același picior cu restul țării, în privința administrației, pentru aceleași motive care ne fac să n-o egalizăm cu celelalte provincii și în privința drepturilor politice.”

Presa îl cenzurează sever, punându-i în spina reauă un nou regulament al Senatului: senatorii urma a fi plătiți cu doi lei ora, răstimp în care puteau vota maximum de 30 de ori și minimum pe jumătate; nu puteau pleca la bufet ori la closet fără acordul guvernului. Cei văzuți pe stradă în timpul ședințelor („umblând fugar

1904

Jacob Negruzzi (x) cu soția sa la Roma (1901)

Victor Eftimiu, în 1904

și trăgând la fit banca ministerială“) pierdeau diurna și mai plăteau și o amendă de 50 de bani pe oră, vreme de 15 zile... Și ca să-i țină și mai bine în laț pe parlamentari, cum observă un ziarist „fără zgardă“, D.A. Sturdza, aflând de oferta unui fabricant de botnițe făcută președintelui Parlamentului austriac, i-a telegrafiat acestuia cerându-i 300 de botnițe, fiindcă avea de trecut tariful vamal și legea comunală.

Între altele, noile prevederi ale tarifului vamal favorizau fabrica de hârtie Letea, aflată în mâna Brătienilor. Contractul încheiat cu staul pentru furnizarea hârtiei se dovedise păgubos și fabrica fusese în pragul falimentului. Ca s-o redreseze, liberalii formaseră Societatea Bistrița. Timp de cinci ani, aceasta plătitise arenda Letei, oferind în același timp dividende de 38%. La capătul perioadei, acționarii primiseră dividende și părți din fondul de rezervă în proporție de 78%, iar statul plătitise 1,4 milioane pentru furnituri.

Ca să susțină fabrica în continuare, trebuia modificat tariful vamal, deoarece hârtia velină din import era taxată cu 28%, iar Letea o livra cu un adaos de 60%. În Parlament, acest aranjament fusese atacat de B. Ștefănescu-Delavrancea, iar raportor la noul proiect de lege era – contrar uzanțelor – chiar Dinu Brătianu, directorul fabricii, care reușise, pe lângă altele, să constituie monopolul vânzării hârtiei de ziar, oferind o publicațiilor românești cu o taxă de 30%. La fel de presantă pentru liberali era concesiunea terenurilor petrolifere, unde erau privilegiați proprietarii care dovedeau cu acte că au în funcțiune, de la 1 iulie 1903, câte patru puturi de 100 m adâncime ori o sondă de 150 m adâncime.

Și în teritoriu liberalii erau părtinitori. Un exemplu îl oferea comuna Militari din marginea Bucureștilor. După războiul pentru indepen-

dență din 1877 acolo fuseseră împrăștiți mai mulți veterani cu câte 9 ha condiționat. Au plătit rate până în 1894, când au devenit proprietari deplin (fără a putea însă înstrăina loturile înainte de 1916). Zona se aglomerase în asemenea măsură, încât terenurile nu mai erau folosite – cum fusese prevăzut inițial – pentru culturi, ci se închiriaseră pentru construirea de locuințe. Proprietari și chiriași așteptau acum, în 1904, anularea restricției de vânzare a terenurilor pentru a încheia contracte de vânzare/cumpărare a pământului. Cum chiriașii au decis unilateral să nu mai plătească chiria, ministrul Domeniilor, C. Stoicescu, a dispus năucitor, să-i mute pe proprietari aiurea și să-i împrăștiarească stante pede pe chiriași.

Nu e mai puțin adevărat că și veteranii aveau pretenții neașteptate. Cei constituiți în „Societatea Crucea trecerii Dunării“, de pildă, (grade inferioare, participanți la războiul din 1877) cereau pământ în Dobrogea (chiar dacă erau orașeni), cu dispensă pentru anii slujiți în război. Apoi, acei dintre ei care ulterior războiului nu făcuseră nimic, să primească pensie pe viață, așa cum se procedase cu participanții la revoluția din 1848.

Sărăcia avea și o față hidoasă. Erau cerșetorii Bucureștilor. Dr. Mina Minovici întreprinde o anchetă pentru a-i afla pe cei cu adevărat amărâți, dar și pe prefăcuți. Găsește așa bande de șchiopi, orbi și muți, conduși de „antreprenori“. Când i-a adormit cu cloroform pe cei dintâi, s-a văzut că picioarele le erau sănătoase. Nici orbi și muți nu erau autentici.

Soluția venirii la guvernare a opoziției nu oferea mari speranțe. Conservatorii „bizantini“, conduși de Gh.Gr. Cantacuzino (Nababul) păreau mai degrabă decorativi. Ultimul discurs al acestuia din sala Eforie răsunase „gol ca o tobă“:

Generalul Kuropatkin

Imagine dintr-un spital din Hiroshima

1904

„Aceste rezultate îmbucurătoare, această luptă victorioasă a binelui împotriva răului, a adevărului împotriva ipocriziei sunt menite a întări în cugete credința de neclintit că legile Justiției Veșnice nu pot fi doborâte prin socoteli abile, nici prin vicierea adevărului.” Alți conservatori, junimiștii, păreau mai înclinați să se transforme în curteni obedienți ai regelui Carol, chiar dacă șeful lor, P.P. Carp, nu-l urma pe D.A. Sturdza în sărutarea mâinii monarhului.

În fond, scena politică rămânea previzibilă, cu toate că Alex. Djuvara (Djuvărîcă), punându-și în mișcare „micu-i și elegantu-i barbișon spaniol”, convocase la un banchet la *Capșa* „tinerimea generoasă”, unde urma să fie „mâncăți fripți” miniștrii liberali V. Lascăr, G. Gianni, Em. Porumbaru. Numai că primul ministru nu putea îngădui un asemenea „*meru copios*” în săptămâna de post a Paștilor, căci, observă cu filosofie un ziarist, „convingerile se câștigă lesne, portofoliile mai greu”.

Mai expresive sunt demersurile din domeniul culturii. Un *faire part* fals întristat, semnat de mitropolit, primul ministru D.A. Sturdza, Iacob Negruzzi și Ion Bianu, „zdrobiți de cruzimea soartei”, anunța – „cu ortografia academică” – decesul ortografiei etimologice. „Orice coroană se refuza cu mulțumire, după dorința repausatei. Însmormântarea, în cartoanele Academiei.”

Comitetul pentru ridicarea statuii generalului Eracle Arion nu se poate decide unde s-o plaseze: pe strada Griviței, pe strada Câmpineanu, în Piața Romană, în dreptul casei răposatului (azi sediul Ambasadei libiene)? Concomitent, printr-o subscripție a ziarului *Adevărul*, se adunaseră, până la 31 martie 1904, 2.393,30 lei pentru statuia principelui A.I. Cuza. Și Muzeul de pictură din București se îmbogățește printr-o donație a soției ministrului Italiei, Ema

Pallavicini. Pentru acest gest avea să fie răsplătită de regele Carol cu „Bene merenti”, clasa I. În fine, o voce care se face auzită, cea a arhitectului Petre Antonescu, oprește demolarea bisericii Stavropoleos, căci era un gest ce dovedea „lipsa de gust și de bun simț”.

Istoria își are momentul ei de glorie în acest an 1904 prin marile festivități legate de cei 400 de ani scurși de la moartea lui Ștefan cel Mare. Un articol din *L'indépendance roumaine* îl socotește pe voievod un „semizeu”, domnia lui de 47 de ani n-are pereche, nu pe pământul românesc, dar nici în lumea întreagă. Faptele sale sunt o împlinire de poeme epice și povești cu zâne, iar succesul campaniilor lui dovedește că românii sunt „de nepotolit”: obții tot de la ei prin împăcare, nu prin arme și e mai bine să-ți faci prieteni, decât să-i supui. Autorul socotește războiul ca ferment al marilor uniuni și Ștefan cel Mare, ocupând la un moment dat Țara Românească, a făcut ca să nu se mai deosebească de Moldova, încât puțin a lipsit să nu se producă un preambul al unirii efective din 1859! Cât privește cruzimea domnitorului, aceasta e asemuită cu a contemporanilor săi, „încât te miri că au mai rămas oameni pe lume”. Privit însă din perspectiva a 400 de ani, Ștefan cel Mare apare autorului ca o fală a românilor care, în 1504, a lăsat țara tributară turcilor, dar și în mâna atotputernicului Dumnezeu.

Liberalii modelează gustul românilor pentru lectură și cu titlurile difuzate prin librăria oficiosului lor *L'indépendance roumaine*. În luna martie se oferă volume originale de Anatole France, Gabriele D'Annunzio, Victorien Sardou, H. Spencer, Paul Bourget, Edmond Desmoulins, Emile Zola, Gyp, Alex. Dumas, Georges Ohnet, Octave Mirbeau, Emile Faguet, Maurice Barrès. Dar și Liane de Pougy ori romane cu titluri

1904

Constantin Mille

Imagine de la festivitățile organizate pentru a marca 400 ani de la moartea lui Ștefan cel Mare

bulevardiere: *Bordelul, Amanta prințului Jean, Școala metreselor...*

Cum Mișu Văcărescu (pseudonim: Claymoor) ține o rubrică mondenă despre viața înaltei societăți, mai ales din București, apare și Lord Boofeald cu relatarea unui bal dat de doamna Urziceanu din Craiova, unde Lelia Capelleanu, „un drăcușor drăguț care nu venea din Iad”, evoluează alături de un grup frumos de țărăncuțe, domnișoarele Ionescu, Vasilescu, Marinescu.

Un subiect pe buzele multor români este războiul ruso-japonez. Pentru urmărirea ostilităților la fața locului, autoritățile de la București au decis trimiteră a doi ofițeri, Dimitrie Haralamb și Traian Găiseanu, aceștia urmând să țină un jurnal al evenimentelor.

Presa noastră semnalează iminența crizei ceaiului cu care se va confrunta Rusia din cauza blocării căilor de acces, atât pe apă, cât și pe uscat. Unul dintre importatorii moscoviți are stocate în Extremul Orient 70 de vagoane de ceai și se vede concurat pe piața proprie de ceaiul englezesc de calitate inferioară din Ceylon.

Articolele despre generalii vedetă ai celor două armate, Kuropatkin și Togo, sunt dublate, mai cu seamă în presa de stânga, ca *Adevărul* condus de Constantin Mille, de critici violente la adresa *Imperiului întunericului*. Rusia autocrată exercită o cenzură draconică. Astfel, se interzice comentarea dispariției banilor Societății imperiale patriotice a femeilor; la fel, călătoriile pe apă sau pe uscat ale țarului Nicolae II, dacă *Mesagerul guvernamental* nu le amintește. Nici publicarea telegramelor de simpatie pentru Lev Tolstoi nu-s îngăduite. O listă lungă de cărți „ce zdruncină credința ortodoxă”, întocmită în 1838 sub Nicolae I, e reactualizată în 1904. Ea cuprinde numele lui: Diderot, Haecckel, L. Blanc, Letourneau ș.a. Ministerul de Interne editează „Lista alfabetică a publicațiilor re-

trase din bibliotecile și sălile de lectură”, unde figurau numele lui V. Hugo, St. Mill, V. Korolenko, Cernîșevski etc. În graba de a pune totul sub obroc, cenzorii imprimă pe coperta broșurii: *Publicarea acestei liste e oprită!*

Autoritățile române – strigă zierele noastre – se pliază și ele când expulzează nemotivat basarabenii, cum a fost cazul dr. Guțu din Iași. După 17 ani de practică, „bacilul holerei”, întru-chipat în persoana lui D.A. Sturdza, l-a dat afară pe acesta pentru „incompetență”. După ce presa a reacționat, doctorul a fost reîncadrat pe tăcute. O caricatură din *Adevărul* înfățișându-l pe primul ministru are următoarea legendă: „Cât oi fi eu cavas [slugă] la Legația rusească, nu se va citi Tolstoi în țară și nu va rămânea român basarabeian în slujbă.”

Că românii sunt prezenți în lume, o dovedește activitatea Societății Dorul din New York, unde hora și chindia făceau furori; tinerele americane ceruseră profesori să învețe îndrăcitele dansuri. Un comentator de la București se arată mai rezervat, chiar ostil, scriind plin de acreală: „un anumit cântec erotic... o chindie... pune picioarele în mișcare, te face să duci mâinile după cap și să-i tragi, comandând în același timp: *Să mai vină o damigeană!* După așa muzică, ieși în stradă, scoți cuțitu' și faci păcatu'!”

În sfârșit, foia franceză *L'intermédiaire des chercheurs et des curieux* preia o informație din *Dictionnaire Vosgien* (1772) – articolul *Danube* – despre un pește de la Gurile Dunării care putea fi ținut într-un borcan cu apă dulce și nisip; era liniștit ori agitat, după cum se schimba vremea, fiind folosit ca barometru *sui generis*. Înainte de internet, redactorii lansau între-barea în lume; la 20 august 1902: despre ce pește e vorba? După doi ani, în martie 1904, răspundea brăileanul Otto Mayenberg: peștele meteo-dependent era țiparul. ■

INDIENII NAVAJO

ÎN AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

ANDREI CĂPUȘAN

Ideea utilizării, în cel de-al doilea război mondial, de către forțele militare americane a unui cod bazat pe limba indienilor navajo i-a venit unui inginer din Los Angeles, Philip Johnston, veteran al primului război mondial. El luptase în Franța și cunoștea contribuția unui alt trib de indieni, choctaw, la efortul de război. În vara anului 1918, 14 indieni din tribul choctaw, încadrați în Divizia 36 a Corpului expediționar american, au folosit un cod bazat pe limba lor, pe care criptograful germani nu au reușit să-l descifreze.

Philip Johnston, fiu al unui misionar protestant, a crescut de la vârsta de patru ani într-o rezervație a indienilor navajo. Avusese așadar timp să cunoască și să se familiarizeze cu limba și obiceiurile acestora.

Un popor inventiv, fără mitraliere

În februarie 1942, când S.U.A. intraseră de puțin timp în război, Johnston a citit

într-un ziar că o divizie motorizată din Louisiana angaja personal autohton pentru a transmite codificat informații cu caracter militar. S-a gândit că cei mai indicați ar fi indienii navajo, limba lor fiind necunoscută criptografilor inamici. Pentru a-și susține ideea, el a mers la Camp Elliot, lângă San Diego, unde a prezentat-o locotenent-colonelului James E. Jones, ofițerul însărcinat cu transmisiunile. Acesta l-a ascultat cu atenție. La început, a fost sceptic. I-a explicat că

mai existaseră inițiative de acest fel, însă dăduseră greș, deoarece autohtonii nord-americani nu aveau în limba lor echivalente pentru termenii militari. Indienii navajo nu creaseră cuvinte proprii pentru a desemna un tanc sau mitralieră. Prin urmare, și-a exprimat Jones îngrijorarea, dacă se foloseau limbile nativilor nord-americani drept coduri, cuvântul „mitralieră“, luat din engleză, ar fi permis descifrarea cu rapiditate a codului.

Deși nu obținuse o victorie, Johnston era decis să nu renunțe la proiect. Știa că limba indienilor navajo includea un număr apreciabil de termeni care, pronunțați, aveau o varietate de inflexiuni, ceea ce le conferea sensuri diferite. Întorcându-se la Los Angeles, Johnston s-a gândit că, decât să se adauge direct cuvântul „mitralieră” în limba navajo, mai bine să se folosească un cuvânt sau două, deja existente în limbă, pentru termenul militar. Așa a devenit „mitraliera” – „pușcă cu tragere rapidă”, „vasul de război” – „balenă”, „avionul de vânătoare” – „pasăre Colibri” etc.

La 28 februarie 1942, Philip Johnston s-a întors la Camp Elliot, însoțit de patru indieni navajo, pentru a demonstra capacitatea lor lingvistică în fața unui grup de ofițeri de marină sceptici, în frunte cu generalul-maior Clayton B. Vogel. Indienii au fost trimiși câte doi, în două camere separate, după care una dintre echipe i-a fost dat spre a transmite către cea de-a doua, în limba tribului navajo, un ordin militar de campanie tipic. Retradus în limba engleză, mesajul primit de a doua echipă de indieni s-a dovedit a fi o copie exactă a ordinului dat. Ofițerii de marină au rămas uimiți de corectitudinea interpretării.

Testul fusese trecut. Generalul Vogel, convins, a trimis o scrisoare Comandamentului Marinei S.U.A., recomandând înrolarea a 200 indieni navajo, care să servească drept specialiști în serviciul de comunicații al Marinei. După o oarecare amânare, Washingtonul l-a autorizat pe generalul Vogel să recruteze, pentru un proiect de probă, 30 de indieni.

Onorați de Ronald Reagan

La mijlocul lunii aprilie 1942, în rezervația indienilor navajo și-a făcut apariția personalul de recrutare. Au fost selectați exact 30 de voluntari, înscrși apoi la școlile de la Fort Wingate și Shiprock (New Mexico) și Fort Defiance (Arizona). După absolvirea stagiului, cei 30 de indieni vorbind fluent engleză și navajo au fost înrolați ca specialiști în serviciul de transmisiuni. Doi au rămas în centrul de antrenament, pentru a servi ca instructori viitorilor transmisioniști navajo. Restul au pornit spre Guadalcanal, pentru a-și dovedi eficiența pe câmpul de luptă, folosind noul cod. Ei au intrat în componența primei Divizii a pușcașilor marini, în august 1942. Datorită performanțelor obținute s-a solicitat suplimentarea

numărului cu încă 83 de indieni.

După terminarea campaniei din Guadalcanal, în februarie 1943, operațiunea de recrutare a transmisioniștilor navajo a continuat în tabăra de la Camp Pendleton, de lângă San Diego. În august, erau antrenați acolo aproape 200 de tineri indieni.

Transmisioniștii navajo și-au adus contribuția în „războiul undelor” alături de trupele americane în campaniile de eliberare a insulelor Solomon, Mariane, Tarawa (*Magazin istoric*, nr.8/1992), precum și în cursul bătăliei de la Iwo Jima. Comentând debarcarea de la Iwo Jima, maiorul Howard Connor arăta în raportul său: „Întreaga operațiune a fost dirijată prin intermediul codului Navajo. Transmisioniștii au trimis și primit nu mai puțin de 800 de mesaje, fără nici o eroare.”

Recunoașterea formală a meritelor transmisioniștilor navajo la victoria campaniilor americane din Pacific din perioada 1942-1944 a avut loc la 28 iunie 1969, când Divizia 4 pușcași marini i-a onorat cu medalii comemorative. Mai târziu, la 28 iulie 1982, președintele Ronald Reagan a semnat un decret prin care ziua de 14 august devenea „Ziua națională a transmisioniștilor navajo”. ■

Și în bătălia de la Guadalcanal transmisioniștii au folosit codul Navajo

Autorul împreună cu surorile, în fața casei din Ploiești, în 1936

DRUMUL PÂNĂ LA STADIONUL OLIMPIC DIN BERLIN

Stadionul Olimpic din Berlin

WILFRIED H. LANG

Aurmat, atacul aerian din 1 august 1943 asupra Ploieștilor, care l-a convins pe tata să mă scoată din zona de pericol. Cu un an înainte, în jurul rafinăriilor și al instalațiilor de exploatare petrolieră din Ploiești și împrejurimi fuseseră amplasate baterii antiaeriene germane, cu tunuri grele și tunuri-mitralieră cvadruple mai mici. Împreună cu baterii similare românești, grurile de foc ale faimoasei Divizii 5 antiaeriene a Wehrmacht-ului păreau a fi stăpâne pe situație. În ziua menționată, cam pe la ora prânzului, aviația americană a atacat atât cu bombardiere grele de tip

„Liberator“, cât și cu avioane de vânătoare „Lightning“ cu două fuselaje. Un adevărat iad terestru și aerian.

Ardea pământul, ardeau și multe avioane inamice înainte de a se prăbuși, uneori chiar cu întreaga încărcătură de bombe, pe care nu reușiseră să le lanseze. Exploziile se țineau lanț din toate direcțiile, cu intensități diferite, neștiindu-se dacă sunt bombe sau explozia vreunei cisterne cu benzină din rafinării. O ploaie de schije de la grenadele antiaeriene periclitau în plus viața oamenilor neaflați în adăposturi. În multe locuri se vedeau baloanele de baraj germane, ale căror cabluri

de ancoraj retezau aripile avioanelor americane, care, avariate, se prăbușeau învârtindu-se ca niște sfârleze. După al treilea val de bombardamente, la circa 50 de minute, situația, în sfârșit, s-a liniștit. Se auzeau doar clopotele și sirenele pompierilor, care încercau să stingă ce mai putea fi stins. Din când în când, câte o explozie întârziată mai sfâșia aerul plin de fum, praf și arșiță târzie. Partea de sud-vest a Ploieștiului fusese distrusă, mai puțin rafinăriile și mai mult cartierele de locuințe muncitorești. Conform unor rapoarte publicate ulterior, americanii pierduseră cam 40% din efectivul lor de atac, motiv

pentru care, până în primăvara anului 1944, nici n-au mai venit.

După acest atac, tata a decis evacuarea familiei la Boldești, unde avea o căsuță de lemn, model canadian, ca mostră pentru eventuale construcții urgente pe viitor. Ne-am mutat acolo, dar mie mi-a venit timpul să-mi fac valiza pentru Heidelberg. Gândul că va trebui să plec de acasă, la peste 2.000 km depărtare, mi-a produs o vagă disperare. Neavând de ales, mi-am făcut singur curaj și am pornit la drum. Despărțire cu multe lacrimi de tata, în gara Ploiești-Vest, de unde am plecat cu vagonul de dormit până la Viena. Pașaportul și un permis special de călătorie pentru copil fără însoțitor le dădusem conducătorului. Îmi rămăsese, atârnat de gât, un duplicat al permisului special de copil, pentru orice eventualitate.

Totul a decurs fără probleme, însă în toată noaptea aceea de călătorie, n-am dormit mai deloc. La Ost-Bahnhof din Viena conducătorul vagonului de dormit m-a însoțit până la celălalt tren, care urma să mă ducă la Stuttgart. Aici am nimerit într-un compartiment cu un ofițer, care, rănit pe front, se ducea acum în concediu de convalescență acasă. A fost pentru prima dată când vorbeam cu un om ce-și pierduse orice

După jurnalele de război cu soldați victorioși, a urmat întâlnirea cu realitatea crudă, prezentată de un ofițer reîntors de pe front

iluzie și al cărui gând era cum să scape de o nouă trimitere pe front și cum am putea ieși din război în mod rezonabil.

Eu, care auzisem până atunci doar de eroi și soldați viteji, dornici să-și sacrifice viața pentru patrie, am rămas foarte nedumerit, aflând despre toate cele povestite de un om a cărui credibilitate nu o puneam la îndoială. Nu mai era vorba de victorii, ci mai degrabă de bătălii pierdute, retrageri pripite, în dezordine, și lupte disperate de apărare, în care se profita mai mult de greșelile adversarului, decât de propria strategie de luptă. Faimosul „Afrika-Korps“ al feldmareșalului Rommel capitulase cu câteva luni în urmă la Cap Bon, iar 250.000 de soldați și ofițeri nemți și italieni

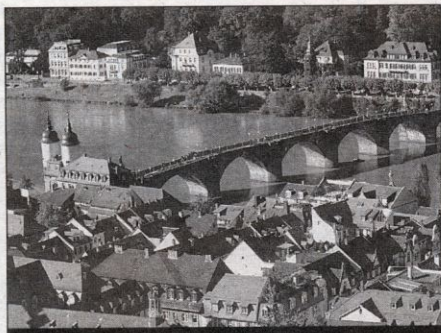
luaseră drumul prizonieratului în S.U.A.

Heidelbergul părea o oază în mijlocul orașelor mai mari din apropiere, care suferiseră de

pe urma bombardamentelor cumplite ale aviației Aliților. De două-trei ori pe săptămână urlau sirenele de alarmă și toată lumea se îndrepta spre adăposturi. Ziua americanii și noaptea englezii atacau metropolele germane și centrelor industriale din Renania, Westfalia și Saxonia inferioară. Auzeam valurile de bombardiere trecând deasupra noastră, iar mai târziu, ieșiți din subteran, vedeam orizontul înroșit de focul abătut peste orașele vecine. Heidelbergul rămânea neatins. Ne întrebam doar când ne va nimeri și pe noi și reveneam cu toții la treabă. Acolo am învățat, pe lângă materiile uzuale din școală, și ce înseamnă ordinea germană și disciplina teutonică.

Făceam și pregătire militară foarte riguroasă de apărare pasivă împotriva in-

cendiilor și pentru salvarea victimelor atacurilor aeriene. Totodată, eram instruiți să mânuim grenadele antitanc (*Panzerfaust* sau *bazooka*) și să alimentăm cu muniție tunurile anti-aeriene. Am avut o mare surpriză să întâlnesc acolo un băiat originar din Banat, cu care m-am împrietenit imediat. Am rămas împreună și în zilele cele mai

Heidelberg, o oază de liniște, comparativ cu mari orașe germane bombardate de aviația aliată. Se spunea că ar fi învățat acolo Eisenhower (în imaginea din pagina următoare, alături de Charles de Gaulle, cel din stânga), de aceea a scăpat

Directorul german nu iartă nici măcar două zile de întârziere la școală, chiar pe timp de război

grele, până la sfârșitul războiului. În 1953, l-am întâlnit din nou în lagărul de muncă de la Lonea-Jieți (aproape de Petroșani) și, peste ani și ani, în 1998, când fără veste a venit să mă viziteze la mine acasă, în Germania. A decedat, săracul, în anul 2000.

Sfintele sărbători de Crăciun din iarna 1943-1944 le-am petrecut la internatul din Heidelberg. Distanța prea mare față de România și condițiile de război m-au obligat, ca pe mulți alți elevi, veniți și ei de departe sau fără casă după atâtea și atâtea bombardamente, să rămân acolo. Ca să nu pierdem timpul, am făcut un curs de radiocomunicații, care avea să-mi prindă bine câțiva ani după aceea. În primăvara lui 1944, când atacurile aeriene ale Aliților se intensificaseră și trupele americane înaintau deja în sudul Italiei, s-a hotărât suspendarea vacanței de Paști, pentru a termina anul școlar mai devreme. Doar Vinerea Mare și primele două zile de Paști am fost liberi.

La 2 aprilie 1944 am plecat din Heidelberg, împreună cu prietenul și colegul meu Hans. Ajunși la Stuttgart, ne-am cam speriat. Gara era grav avariată de recente bombardamente. Pe un peron improvizat am găsit trenul, care urma să ne ducă până la Viena. La Budapesta ne-am despărțit, Hans coborând pentru a se îndrepta spre Timi-

șoara, eu continuându-mi drumul în direcția Cluj.

Totul a mers bine până ce am ajuns pe Valea Prahovei. Era ziua de 4 aprilie 1944, pe la ora prânzului. La Predeal trenul a stat mult în gară, iar din Sinaia nu a mai pornit deloc. Se spunea că ar fi alarmă aeriană. S-a auzit mai întâi un zumzet puternic, parcă ar fi fost un roi uriaș de bondari și, la scurt timp, zgomotul tunurilor antiaeriene și exploziile bombelor în depărtare. După vreo zece minute același scenariu, dar parcă mai aproape și cu mai mare intensitate. Cineva a strigat să intrăm cu toții în adăpost, dar nimeni nu știa nici unde și nici cum. După puțină vânzoleală pe peron, ne-am întors în vagoane și am așteptat. Apăruseră zvonuri că ar fi fost bombardate Câmpina și Ploiești.

Într-un târziu, trenul a pornit totuși. Ajunși la Breaza, am văzut pe cer nori negri de fum și am simțit un miros puternic de păcură arsă. La Câmpina trenul a oprit în afara

gării, probabil de teama unor explozii întârziate. Peste tot, pompieri militari germani și români, cu haine și fețe

înnegrite de fum, trăgeau furtunuri după ei, stropind și săpând înădușiți pentru stingerea ultimelor focare de incendiu. Ambulanțe, mașini, căruțe și trăsuri transportau răniții la spitale.

Trenul și-a continuat drumul cu viteză redusă, ajungând pe la ora cinci după-amiază în gara Ploiești-Vest. Și acolo zarvă, îmbulzeală și strigăte. Fiecare căuta să-și găsească rudele. Coborât din vagon cu valijoara mea și saculețul cu provizii la gât, l-am zărit deîndată pe șoferul nostru, care m-a îmbrățișat și mi-a spus: „Bine c-ai sosit, domnișorule! Tatăl matala e la pământ cu nervii, te caută mai încolo, la capul trenului“. Văzându-l mai apoi pe tata, m-a ridicat în brațe strigând: „L-am găsit dom'le arhitect, l-am găsit!“ Tata, săracul, s-a repezit la mine, împiedicându-se de un geamantan, gata-gata să cadă pe peron. Era palid și sufla greu. M-a îmbrățișat, strângându-mă de parcă n-ar fi vrut să-mi mai dea drumul. Nu putea să-și ascundă emoțiile. Ulterior am

aflat și de ce. Dacă trenul cu care sosisem nu ar fi avut întârziere, ar fi intrat în plin bombardament aerian la Câmpina sau mai la sud. Fără să știu, scăpasem ca prin urechile acului.

Pe drumuri oculte am plecat

cu camioneta spre Boldești. În jurul Ploieștilor, peste tot, distrugerii, case arse, fum și căruțe cu oameni

care încercau să-și salveze ultimele bunuri ce scăpaseră de bombe. Când am ajuns la Boldești se înserase de-a binelea. Din cauza camuflajului era întineric beznă. A doua zi, am plecat la Ploiești, să vedem ce se întâmplase acolo. Rafinăria Astra Română suferise relativ puțin, în schimb Vega fusese avariata destul de serios. La fel cartierele de locuințe din sudul Ploieștilor, precum și taberele de romi de la Mimiu și Ghighiu. Casa în care locuisem odinioară era nevătămată, dar cea a vecinilor fusese complet distrusă. Mândria ploieștenilor, Liceul Sfinții Petru și Pavel, aproape că nu mai exista.

Întors la Boldești, am observat că lângă halta (azi gara) Boldești o trupă de genişti germani construia o deviație de cale ferată și câteva barăci militare. În săptămâna următoare au apărut peste noapte patru vagoane uriașe, acoperite cu plase de camuflaj, și vreo 60 de soldați germani. Întindeau și îngropau diferite cabluri, scoțând totodată camuflajul de pe vagoane. Au ieșit la iveală patru tunuri antiaeriene uriașe, conduse prin radar, cu o bătaie de 10 km. Ca urmare, la primul atac aerian, peste câteva zile, 18 „fortărețe zburătoare” au fost

Majoritatea nemților s-a predat foștilor camarazi de arme români și și-au sfârșit zilele în gulagul sovietic

doborâte. În consecință, stolarile de puncte argintii pe cer, care înainte își lansaseră încărcătura distrugătoare asupra instalațiilor petroliere, ocoleau de acum încolo la mare distanță ceea ce numeau ei „the armored train” (trenul blindat), astfel încât Boldeștii și schelele vecine au rămas ferite de alte atacuri aeriene.

A venit însă ziua de 23 august 1944, când Regele Mihai a declarat ieșirea României din Pactul tripartit, iar a doua zi a declarat război Germaniei. Trupele germane au rezistat câteva zile, după care s-au retras prin trecătoarea Bratocea spre Brașov. În urma promisiunii că vor rămâne în prizonierat românesc, majoritatea nemților s-a predat foștilor frați de arme români. Peste scurt timp însă, au fost predați armatei sovietice, pierind în lagărele gulagului.

Totuși, un grup de soldați germani mai inimoși, în grija cărora mă aflam și eu, și-a continuat drumul spre

nord, trecând în dimineața zilei de 31 august Mureșul, pe atunci granița dintre Transilvania de Nord și Regatul României. Norocul meu că aveam biletul de tren, cu care ar fi trebuit să mă întorc în ziua de 28 august la liceu în Germania, și, bineînțeles, actele de identitate. Cu un convoi militar am ajuns până la Cluj și de acolo cu trenul la Viena, unde, în timpul nopții, am trăit experiența unui alt bombardament cumplit al Royal Air Force-ului.

Ajuns înapoi la Heidelberg, directorul liceului m-a mustrat pentru că întârziaseam cu două zile față de începerea cursurilor. Nici în timpul absenței mele, Heidelbergul nu fusese bombardat. Circula zvonul că generalul Dwight D. Eisenhower și-ar fi făcut studiile la Heidelberg și de aceea orașul ar fi fost ferit de distrugerii.

Pe parcurs, antrenamentul paramilitar se întetea, iar la sfârșitul lunii martie 1945 am fost adunați în careu în curtea internatului, fiind întrebați foarte solemn cine vrea să participe în mod voluntar la apărarea capitalei Reich-ului, Berlin. După o scurtă pauză, toți elevii au făcut un pas înainte. O consecință clară a propagandei deosebit

Dresden, unde sub bombe a pierit populație nevinovată

de subtile. Cursurile oricum n-ar mai fi putut continua, trupele americane apropiindu-se. După ce ne-am făcut bagajele, am plecat mai întâi în direcția Dresda, unde ar fi urmat să ajutăm la descongestionarea localității de dărâmături, în urma atacului aerian bestial din 12/13 februarie 1945, care transformase tot orașul istoric într-o grămadă de molozi, cu oameni carbonizați pe străzi și în adăposturi.

Aeroportul și unitățile militare din jurul orașului nu fuseseră atinse aproape deloc. În apropiere de Dresda, am fost însă opriți să ne continuăm drumul, cei în drept neputând să ne asigure nici măcar apa potabilă. Peste două zile, am ajuns la Berlin. Nu mai vorbesc de nenumăratele atacuri aeriene pe parcurs, nopți nedormite, frig și imaginile dezolante de distrugeri și oameni rătăcind de colo-colo, fără nici o perspectivă. Provițiile noastre fiind strict calculate și limitate la minim, n-aveam voie să dăm nimic celor flămânzi întâlniți în cale.

Ajunși la Berlin sau, mai bine zis, în ruinele Berlinului, am fost îndreptați spre Stadionul Olimpic, unde mai flutura drapelul cu zvastică, un fel de simbol al distrugerilor și al situației disperate în care ne aflam. Mă uitam împrejur. Aici, deci, stabilise cu aproape nouă ani în urmă Jesse Owens cele trei recorduri olimpice și primise

Înarmați cu Panzerfaust, elevii liceului din Heidelberg pândeau din pivnițele caselor de la marginea Berlinului apropierea tancurilor sovietice

în ovațiile miilor de spectatori cele patru medalii de aur. Din aceste tribune se făcuse prima transmisie de televiziune din lume, cu tot fastul și entuziasmul aferente. Acum rătăceam prin cabinele atleților de odinioară, căutând un adăpost peste noapte, ferit de schijele proiectilelor antiaeriene, care deveniseră aproape la fel de periculoase ca și bombele Aliților.

In mijlocul terenului de fotbal se aflau două tunuri antiaeriene grele, învelite cu pânză de cort, în

asteptarea proximalului atac aerian. Acesta nu a întârziat să vină pe la miezul nopții, când sub bubuitul tunurilor din mijlocul stadionului se cutremurau tribunele,

oricum șubrezite. După încetarea alarmei i-am povestit lui Hans de dorința mea din copilărie de a vedea stadionul. El a răs, spunând: „Acum îți aruncă în cap confracții lui Jesse Owens felicitările lor de oțel și visul tău s-a împlinit“.

A doua zi de dimineață, după ce căpătaseră o ceașcă cu o băutură neagră și fierbinte, căreia i se spunea „cafea“, și o bucată de pesmet, tare ca piatra, care trebuia înmuiață înainte de a o mânca, am primit ordin să căutăm sub dărâmături victime și resturi de trupuri

omenești sau alte vietăți sfărțecate de bombe. Deci, în loc să căpătăm arme, nu am primit decât o cască de oțel și am fost puși la o muncă foarte neplăcută și dezolantă. Căștile fiindu-ne prea mari, le-am căptușit cu hârtie de ziar și le scoteam ori de câte ori nu ne vedea nimeni.

Peste o săptămână, în sfârșit, am primit câteva grenade anti-tanc (*Panzerfaust*), fiind îndrumați spre partea de est a orașului, în cartierul Oberschöneweide, unde urma să ne cuibărim în pivnițele caselor dărâmate și să pândim venirea tancurilor sovietice. ■

(Va urma)

Așa arăta o stradă din Berlin în 1945

Până să îi ajungă faima

NEGUSTORI DE ARTĂ RATĂȚI

El [Lucian Blaga] a stat puțin la Viena împreună cu noi [în 1920], venise numai pentru examenul de doctorat, pe care trecându-l, urma să se întoarcă în țară. Dar a stat de ajuns ca să capăt îndrumările de care aveam nevoie în această lume nouă pentru mine și să ne improvizăm la sfârșit în... negustori de tablouri! Colindam toate expozițiile de artă curentă și chiar magazinele unde se expuneau nenumărate lucrări de preț, scoase de mizerie din palatele și castelele unei aristocrații prăbușite, dar nu ne trecuse prin gând să ne facem negustori de artă.

Mă aflu acum în sălile Secessionului cu Blaga, Busuioceanu [Alexandru Busuioceanu, prieten și coleg de școală cu Crainic] și Remus Doctor, cel mai simpatic student din vechea gardă vieneză. Cercetând tablourile, care nu erau tocmai ispititoare, ne-am oprit în fața unui măgar tolănit în popas lângă o femeie cu prunc și bărbat – o viziune realistă, învăluită în tonalitate cenușie de pustiu african. Era cel mai rășărit dintre tablourile expuse. În catalog scria: *Fuga în Egipt*. Prețul, foarte convenabil. Față de coroana austriacă în continuă scădere, leul nostru a fost el o dată monedă forte.

Ce-ar fi să cumpărăm acest tablou? Dar ce să facem cu el? Blaga pleacă poimăine în țară. Știi că ar fi o afacere să-l vindem la București, unde arta modernă are căutare? Acolo e

sculptorul O. Han, care se poate ocupa de vânzarea lui. Îl luăm ieftin aici și-l vindem scump la București. Se va găsi un prost, care va zice: o capodoperă din străinătate! Să pun eu mâna pe ea!

Ne-am asociat câteșipatru în fața măgarului și-am găsit cu cale să mai cumpărăm un tablou. Expoziția era săracă în cadre izbitoare și-am căutat mult până ne-am hotărât pentru două rațe, care băltau apa unei bălți cu penele lor policrome. Pe-acesta o să-l cumpere un măncau, care ține să aibă în sufragerie orătării nemuritoare. Vom câștiga bine. Dacă afacerea merge, vom expedia altele și altele și-l vom lua pe Han în tovărășie. Am împachetat cu grijă tablourile și l-am petrecut pe Lucian Blaga la gară, împovărat cu diploma de doctor în filosofie, cu un măgar și două rațe.

– Ai grijă să nu zbiere măgarul la frontieră!

– Dacă ouă rațele pe drum, e câștigul tău!

Măgarul a zbiertat multă vreme la București până să găsească un cumpărător milos. Dar rațele n-au ouat nici până în ziua de azi. Astfel, tovarășia noastră negustorească s-a topit în balta pe care plutesc ele. ■

(Nichifor Crainic, *Zile albe, zile negre. Memorii*, Casa Editorială Gândirea, București, 1991)

„DRUMUL SPRE EUROPA“

(Triverb: 5, 5, 9)

LA TR

Exclusivitate

Viața șarlatanilor, briganzilor și aventurierilor a interesat dintotdeauna. Poate drept compensație unor existențe searbede și monotone, poate ca răspuns unor dorințe de aventură nemărturisite, irealizabile. La începutul secolului XIX, romanele de aventuri – citite îndeosebi de femei – constituiau grosul fondului de carte în biblioteci.

În 1510 a apărut în limba germană cartea *Liber vagatorum* – socotită sute de ani o lucrare de referință –, în care erau enunțate caracteristicile diverselor categorii de răufăcători, metodele folosite de ei, precum și un „vocabularius” al limbajului lor „profesional”.

Mary Read, londoneză de obârșie, a fost crescută de mama ei ca un băiat, tocmai pentru că acesteia îi murise un băiat. La 13 ani lucra deja, apoi s-a înrolat într-un regiment de infanterie, apoi de cavalerie

Anne Bonny, o altă glorie a pirateriei feminine, era fûca nelegitimă a unui avocat, care a fugit în America, însoțit de servitoare și copilul lor. Anne se va căsători de două ori, va fi dezmorștită de tată, marea fiindu-i cel mai fidel prieten

PIRAȚI DE IERI ȘI DE AZI

R. BERGMANN (Frankfurt am Main)

Există însă un aspect mai puțin cunoscut al temei, și anume prezența femeilor în această lume marginală. Documentele se rezumă la procesele-verbale ale anchetelor, la depozițiile martorilor și la actele de acuzare. Femeile au luat parte activă la fărâdelegi, uneori ca șefe de bandă, în spațiul Mării Caraibelor, în China, India și în țări europene, ca Italia, Franța și, mai cu seamă, Anglia.

Din sărăcie, travestite în bărbați

Rigorile legii nu au ținut seama nicăieri și niciodată de faptul că învinovatul era bărbat sau femeie, astfel că multe dintre ele au terminat pe

esafod sau nici nu au ajuns până acolo, deoarece duritatea anchetelor și condițiile de detenție erau la fel de mortale. În cadrul bandelor, situația femeii era mult mai evoluată decât în cadrul societății vremii. Conform principiului la riscuri egale – drepturi egale, femeile, la fel de temerare în luptă, au ajuns să se măsoare cu bărbații, cu siguranță de sine și cu pretenția de a fi respectate. Gelozia lor față de partenerii infideli lua adesea forma denunțării celui implicat, cu riscul condamnării lui la moarte. Contrar a ceea ce s-ar putea crede, în sânul bandelor nu domnea promiscuitatea, silurile erau pedepsite cu maximă duritate.

Secole de-a rândul femeile, membre ale bandelor de tâlhari, au fost descrise ca

travestite în haine bărbătești, delict condamnat de lege. Documentele relevă însă că obiceiul era practicat nu numai de cele certe care legea. Între multiplele motive se disting sărăcia extremă, deghizarea în bărbat oferind mai mari posibilități de a face rost de cele necesare traiului propriu și al copiilor. Hainele bărbătești serveau celor dormice să fugă de acasă, să-și părăsească soțul, ușurând deplasările, precum și lesbienele, cărora le permitea conviețuirea cu persoana aleasă. Multe piese de teatru și cântece ale veacurilor XVII și XVIII au avut ca personaje femei travestite în bărbați.

Nici o altă formă de banditism nu a fascinat însă fantezia oamenilor din toate timpurile mai mult decât pirateria, care pare-se că a

existat de când oamenii s-au aventurat să cutureie mările. Femeile au jucat, din vremuri străvechi, un rol important, fiind cunoscute „pirate” celebre, încă din Antichitate: Teuta din Iliria, Artemisa din Halikarnas, Elissa din Fenicia. Legende, miturile, dar și istoria le-au păstrat în memorie.

Despre două „pirate” celebre, ambele din Anglia, s-a scris deosebit de mult: Anne Bonny și frumoasa Mary Read. Având ca sursă documentele vremii, viața lor a fost prezentată în cartea *A general History of the Robberies and Murders of the notorious Pyrates and also their Policies. Discipline and Government* (O istorie generală a jafurilor și crimelor piratilor faimoși și a metodelor, scopului și organizării lor), apărută în 1724 la Londra, sub semnătura unui anume Captain Charles Johnson, care se crede a fi fost scriitorul Daniel Defoe (1660-1731). Ca reporter, în publicații precum *Mist's Journal* și *Applebee's Journal*, el descria întâmplări senzaționale, aventuri din viața celor

Sir Francis Drake, nume-legendă, căpitan de vas în slujba Majestații Sale britanice de la 22 de ani, a fost numit viceamiral de regina Elisabeta I și imobilizat pentru serviciile aduse

care cutureierau mările și oceanele. Între anii 1695-1724, atacurile pirateresti ale unor bande deosebit de agresive se înmulțiseră, pe fundalul concurenței coloniale dintre Anglia, Spania și Portugalia, de unde și interesul general pentru subiect.

Curajoasele Mary și Anne

Iată pe scurt viața aventuroasă a celor două pirate celebre, așa cum ne-a rămas de la Daniel Defoe. În octombrie 1720 a fost prins la Port Royal, în Jamaica, cel mai temut pirat al vremii, John Rackham, zis „Calico Jack”, și banda lui. În noiembrie, la St. Jago de la Vega, o instanță a Amiralității engleze a pronunțat condamnările la moarte, când la întrebarea „dacă mai au ceva de spus”, doi dintre piraiți s-au dezbrăcat, dovedind

că sunt femei și sunt gravide. Instanța a dispus suspendarea executării pedepsei, până după naștere, când nu s-a mai pus în aplicare sentința. Una din ele a fost Anne Bonny, cealaltă Mary Read.

Mary Read era fiica nelegitimă a văduvei unui marinar. De rușine, mama s-a mutat într-o altă localitate. Lipsită de mijloace de trai, a prezentat-o pe micuța Mary fostei soacre drept „nepotul” ei. În acest scop a deghizat-o în băiat, obținând o coroană pe săptămână ajutor din partea „bunicii”. După moartea acesteia, Mary, care a crescut cu identitatea de băiat, s-a angajat, la 13 ani, ca lacheu la o doamnă. Era robustă fizic și psihic, voluntară și neastămpărată. După ce și-a părăsit stăpâna, s-a angajat, deghizată tot ca băiat, pe un vas de război, apoi în Flandra într-un regiment de infanterie, în fine într-un regiment de cavalerie. La instrucția militară, ca și în luptele la care participa, a câștigat respectul ofițerilor și camarazilor de arme, pentru curajul dovedit.

Dragostea a pus însă capăt carierei ei militare, după ce s-a măritat cu un tânăr soldat. La moartea acestuia, pentru a scăpa de mizerie, dar și de viața civilă, pe care o găsea plictisitoare, s-a deghizat din nou în bărbat, îmbarcându-se cu destinația Indiile de Vest. Vasul a fost atacat, ea a scăpat cu viață și, vorbind engleza, a fost primită în banda lui. La proces, martorii au declarat că în cursul atacurilor pirateresti, era deosebit de dărză, gata să execute cele mai periculoase și sângeroase acțiuni. Până la urmă, nimeni de pe vas n-a știut că este de sex feminin, deși trăia pe ascuns cu un prizonier al piratilor, căruia i-a rămas tot timpul fidelă, apărându-l când a fost în pericol de moarte, cu riscul propriei vieți.

Anne Bonny era fiica unui jurist din Cork (Irlanda). Soția acestuia, bolnavă, a fost mult timp absentă de acasă. Servitoarea familiei avea un amant

Edward Teach, zis Barbă Neagră, un priceput pirat din timpul reginei Anna, avea o barbă stufoasă, neagră, pe care și-o lega cu o panglică colorată înainte de luptă și în care introducea apoi bucați de fiute aprinse, pentru a-și crea un nor de fum în jurul său. O imagine demonică pentru dușman.

care, fără știrea ei, a furat câteva linguri de argint, apoi de frică le-a ascuns în patul ei. Doamna casei a aflat chiar de la servitoare de dispariția lingurilor. Găsindu-le din întâmplare, doamna a tras concluzia că servitoarea nu dormise tot timpul absenței ei acolo, ci în patul stăpânului. Geloasă, spre a se convinge, s-a culcat în patul servitoarei, în noaptea când soțul urma să se întoarcă de la drum acasă. Bănuiala s-a adevărit, căci soțul a petrecut cu ea o noapte de dragoste vijelioasă, fără a ști că este soția. În urma scandalului, soții s-au despărțit. Avocatul a plecat în Carolina, împreună cu servitoarea și fiica lor, Anne, pe care, căsătorindu-se fără voia tatălui, acesta a dat-o afară din casă. Soții au plecat în insula Providence, unde Anne a făcut cunoștință cu Rackham. A devenit iubita lui și, deghizată în bărbat, ca membră a bandei de piraiți, a luat parte la jafuri. La proces, martorii au arătat că nimeni n-a fost mai curajos și mai nemilos față de victime decât ea.

Prozatorii și scenariștii au prezentat întotdeauna o imagine romanțată a vieții piraiților, crudă atât pentru ei, cât și pentru victime. Amănunte privind viața piraiților, îngropate secole de-a rândul în adâncurile arhivelor și ale vaselor scufundate, încep să iasă la iveală în zilele noastre, datorită arheologilor și vânătorilor de comori, care, cu tehnicele cele mai moderne, scot la lumina zilei epavele navelor celor mai faimoși piraiți. În 1996, lângă coasta de est a Statelor Unite, a fost identificat vasul „Queen Anna's Revenge” (Răzbunarea reginei Anna), al lui Edward Teach, zis „The Blackbeard” (Barbă Neagră); în anul 2000 a fost descoperită, lângă coastele Madagascariului, o epavă socotită a fi fost vasul de comandă al lui William

S. HEN MORGAN
Sir Henry Morgan, un dur flibustier britanic, a făcut ravagii contra spaniolilor în Marea Antilelor, fapte pentru care Carol II l-a imobilat și l-a desemnat guvernator al Jamaicai

Kid, „Adventure Galley”, având în anii 1690 300 tone și un echipaj de 150 oameni. În mai 2001 au fost identificate două vase ale renumitului pirat din secolul XVIII Henry Morgan. Acesta ajunsese în Marea Caraibelor în 1654, ca ofițer al flotei engleze, spre a cuceri Haiti și insulele Dominicane, de la spanioli. După câțiva ani, a devenit comandantul unei adevărate flote de piraiți cu 30 de vase, ce prădau ambarcațiunile spaniole de aur și argintul pe care-l transportau. Imobilat pentru activitatea piratească prolifică în favoarea Coroanei, a murit în 1688. Recent a fost găsit un vas al piratului Black Sam Bellamy (activ în anul 1717), de pe care s-au adus la suprafață 100.000 de obiecte.

În ultimii 20 de ani, atacurile piratești s-au înmulțit

considerabil. În doi ani au fost atacate 70 de iahturi, numai pe coastele Mării Roșii, și multe altele pe coastele Americilor, Asiei și Africii. Una dintre acțiunile cele mai sângeroase ale piraiților zilelor noastre a avut loc în 1998, când, îmbrăcați ca vameși, ei au urcat la bordul cargobotului „Cheung Son”, care transporta zgură de furnal de la Shanghai în Malaezia. Membrii echipajului au fost ținuți legați 10 zile, apoi măcelăriți și cadavrele lor aruncate peste bord. Dar nici ucigașii n-au scăpat, au fost identificați, prinși de poliția chineză, condamnați și executați. Cazul a stârnit o dezbatere la nivel mondial în ce privește asigurarea circulației pe mări și oceane. În anul 2000, International Maritime Bureau (IMB) din Londra a înregistrat 469 atacuri piratești, cu 56% mai mult decât în 1999, cauzând pierderi de 3 miliarde de dolari.

Ceea ce îi îngrijorează cel mai mult pe căpitani de vase și pe armatori este nu numai frecvența atacurilor, ci și brutalitatea crescândă a loviturilor. Pe lângă armele „clasice”, cuțite și machete, se

Bartholomew Roberts, cunoscut ca Bart cel Negru, a plecat de tânăr pe mare, devenind, după multe escapade reușite, căpitan de corabie

utilizează în prezent arme automate și aruncătoare de grenade. Pirații moderni au devenit o problemă serioasă pentru economia multor state ale lumii. Din punct de vedere al pericolității lor, se disting trei categorii: cei care „se mulțumesc” să prade banii și obiectele de valoare, atacuri care azi, în cele mai multe cazuri, nici nu mai sunt anunțate forurilor în drept; cei cu arme mai grele, operând de pe vase rapide, ancorate în baze ascunse și care, după terminarea acțiunii, dispar repede, fără a se știi să lase în urmă cadavre și femei siluite; și cei mai periculoși, organizați în mafii, care capturează vasul atacat folosind arme moderne, ca proiectile sau rachete antitanc. Eiucid echipajul, revopsesc rapid nava și, sub alt nume și stindard, o oferă spre vânzare pe piața internațională. Acestea sunt așa-numitele „vase fantomă”, care, la rândul lor, sunt din nou atacate ș.a.m.d. Deocamdată se știe foarte puțin despre capii acestor mafii, bine structurate și foarte periculoase. Răpirile, mănoase ca preț de răscumpărare, fac parte și ele din practicile lor și sunt la ordinea zilei.

Deosebit de periculoase sunt apele coastelor Somaliei, Yemenului și Ecuadorului, dar pe primul loc se află strâm-

toarea Malacca, lungă de 300 km și lată, în cea mai îngustă parte, de 17,5 km, legând Oceanul Indian cu Pacificul. Este o cale maritimă circulantă: 900 vase de mare tonaj în 24 de ore, obligate să treacă prin fața insulelor indoneziene, unde vânătorii de nave stau la pândă. În 1998 s-a comis un atac de mai mare anvergură, în 1999 două, iar în 2000 - 75. Comanditarii plătesc 500 dolari pentru un omor, reprezentând salariul pe o lună al unui marinar, un muncitor din port care trădează conținutul unei încărcături primește 1.000 dolari, un căpitan de vas mituit 10.000 dolari și un pirat, membru al bandeii, 20.000, după atac...

La sfârșitul lunii iunie 2001, la Kuala-Lumpur (Malaezia) a avut loc o consfătuire pe tema *Pirateria și vasele fantomă*, pentru elaborarea unei strategii comune a statelor și organelor lor de urmărire. S-a constatat că reglementările juridice actuale privind relațiile interstatale și circulația navală vin în ajutorul piraților. Un vas atacat în Malaezia, acaparat de pirați, nu trebuie decât să fie dus în Indonezia, pentru a scăpa de urmărire. Autoritățile naționale nu au dreptul să acționeze pe teritoriul altei țări, iar cele 17.000 insule indoneziene, de pildă, sunt oricum incontrolabile, nemaivorbind

de funcționarii aparatului de stat din multe țări, dispuși să primească mită. În ultima vreme s-au înființat firme care asigură securitatea navigației vaselor, ba chiar mai mult, „Marine-Risk-Management”, firma helveto-britanică, se angajează - contra sumei de 500.000 dolari - să recupereze navele furate.

Apar însă și tehnici de urmărire prin satelit pentru asigurarea siguranței navelor. Fiecare vas, începând de la 1 iulie 2002, trebuie să fie dotat cu așa-numitul „Sistem-Solas” (Safety of Life at Sea) care, în urma apăsării pe un buton, indică unei centrale parametrul poziției navei și transmite semnalul S.O.S. Și mai eficace este socotit sistemul „Shiploc”, al cărui loc de instalare pe vas nu este cunoscut nici căpitanului și care, odată declanșat, nu mai poate fi oprit în nici un fel. Chiar dacă pirații ar întreprinde curentul, el funcționează mai departe, pe bază de baterii. În felul acesta poate fi detectat orice vas-fantomă, indiferent cum a fost revopsit și rebotezat.

Cu toate acestea, un experimentat căpitan de vas este de părere că apărarea constă în mărirea navei, care să aibă pereți laterali cât mai înalți, o puternică iluminare a punții, viteză maximă de navigație și cel mai important lucru: să te rogi la Dumnezeu! ■

Și astăzi există regiuni ale globului unde te poți întâlni față în față cu pirații

La 10 februarie 1938, regele Carol II demite guvernul Goga-Cuza și instaurează dictatura personală, numind în fruntea unui guvern de „salvare națională” pe patriarhul Miron Cristea. La 16 februarie, Iuliu Maniu, președintele Partidului Național-Tărănesc, îi adresează acestuia o scrisoare, păstrată în fondul de documente românești de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Cu acordul doamnei ELENA DANIELSON, directoarea Bibliotecii și a Arhivelor amintitei instituții, și prin amabilitatea colaboratoarei noastre LAURA COSOVANU, vă prezentăm în continuare conținutul scrisorii.

Iuliu Maniu scrie Patriarhului Miron Cristea

Înalt Prea Sfințite Patriarh,
Iubite Amice,

Prietenia și amintirile comune de o așa mare importanță, ce ne leagă, mă îndreptătesc în zilele acestea de hotărâtoare răspântie pentru viitorul țării, cari pot să distrugă tot ce s-a realizat prin munca noastră comună și prin jertfa atâtor generații, să-ți adresez câteva cuvinte a căror greutate n-aș dori să scape atenției Tale.

Majestatea Sa Regele m-a rugat și pe mine să intru în guvernul pe care-l prezezi. Aflând scopul pe care i l-a fixat Majestatea Sa, am refuzat cu adâncă durere în suflet.

M.S. regele m-a comunicat că guvernul prezidat de Tine va înălțura Parlamentul, va guverna prin decrete-legi, va modifica Constituția prin Decret și va suspenda partidele. Nu aveam nici o îndoială că Majestatea Sa va proceda la înfăptuirea planului Său urmărit de atâția ani, de a institui o dictatură regală, care firește va putea trece, foarte ușor, într-un despotism.

Măsurile luate până acum de guvern justifică într-o măsură prevederea mea și sunt perfect informat că opera catastrofală începută se va continua cu dramatică repeziciune. Sunt informat că proiectul Decretului pentru abolirea Constituției este gata și se va promulga în zilele acestea. Cunosch și dispozițiile principale ale noii orânduiri și mă cutremur la gândul că drepturile națiunii române, dobândite cu atâtea jertfe și cu colaborarea atâtor slujitori ai Altarului, să fie distruse cu colaborarea și sub patronarea celui mai înalt preot român; se săvârșește o lovitură de Stat, în urma căreia vor fi distruse valori sufletești, poate vieții omenești, și-mi cuprind sufletul o adâncă tristețe, că această schimbare de lucruri se întâmplă cu protecțiunea Patriarhului României, care este ardelean, un fost prieten politic, fiu de iobag român, care a ajuns Patriarh, cu activă mea colaborare și în urma acțiunii mele personale.

Dă-mi voie să afirm, cu toată hotărârea, că în calitatea expuse mai sus și în urma legăturilor sufletești pe care le ai ca fiu al Ardealului cu tradițiile acelei provincii și ca unul care ai depus jurământ, alături de mine, pentru păstrarea drepturilor Ardealului și Banatului, prin actul de Unire din Alba Iulia și care, la propunerea mea, ai predat,

împreună cu Comisia trimisă în acest scop, acel Act al unirii în București regelui Ferdinand, să afirm că nu ai dreptul să dai lovitura de moarte prin colaborarea Ta acelor drepturi și să iei o răspundere istorică continuând opera Ta, ca preșident de Consiliu, primită desigur cu bună credință, dar care duce la dezmințirea întregilor tradiții ardeleni, a activității tale din trecut, a colaborării noastre din acel trecut și a jertfelor părinților și strămoșilor Tăi.

Gândește-te că un fiu al Ardealului nu poate să prezideze opera de răpire a drepturilor țăranilor din Vechiul Regat, care s-au jertfit cu sulele de mii, pentru ca dezrobind pe ardeleni, să se dezrobească și pe ei.

Ai văzut rezoluțiile pe care le-a adus partidul nostru, din care ai făcut parte odată și Tu. Ele sunt în completă conformitate cu părerile și hotărârile mele. Cât mă privește, voi lupta pentru apărarea vieții constituționale și democratice a țării și pentru asigurarea hotărârilor de la Alba Iulia, cu suprema încordare, cu orice risc și cu orice jertfă.

Nu sunt singur. Țara, poporul român sunt cu mine în această chestiune. Și nu cred că Patriarhul României ar putea să patroneze o acțiune împotriva lor. O dictatură care nu este pusă în serviciul unei idei mari, generoase, și nu se întemeiază pe un curent popular, ci servește un cerc de interese condamnabile și stări profund imorale este dinainte condamnată și ea nu e permis să îngroape sub ruinele ei și cea mai înaltă autoritate bisericească și falnicele noastre tradiții ardeleni.

Îți adresez acest apel în calitatea mea de prieten și de fost președinte al Consiliului Dirigent al Ardealului și Banatului, dorind să mă achit de datoria ce o am față de țară, față de prieteni și față de provinciile a căror soartă a fost pusă odată prin voiața obștească sub conducerea mea.

În fața gravității problemei, mici considerațiuni oportuniste, momentane, nu mai au loc, nu pot avea nici o importanță.

Te rog să iei la dreaptă judecată situația Ta înaltă și rolul Tău istoric, cu aceeași obiectivitate cu care Te rog eu să nu uiți un moment că ești preot și fiu de iobag din Ardeal.

Te rog să primești sărutarea sfințitei Tale drepte și asigurarea celor mai distinse sentimente și amintiri.

București, 16 februarie 1938

MARI BĂTĂLI DIN ISTORIA LUMII

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
2										
3										
4										
5										
6										
7										
8										
9										
10										
11										

ORIZONTAL: 1) Cap în extremitatea de SV a Peninsulei Iberice unde, în 1805, s-a desfășurat o bătălie între flota engleză, condusă de Nelson, și cea franco-spaniolă. 2) Localitate neidentificată din Țara Românească unde, în 1395, Mircea cel Bătrân îl înfrânge pe sultanul Baiazid I Ildırım – Nu sunt mari. 3) Așezare în nordul Egiptului unde au avut loc două bătălii decisive în timpul ultimului război mondial (iulie și octombrie-noiembrie 1942; 2 cuv.). 4) Râu în NV Indiei – Esență de hamei! – În radă! 5) Tudor Caranfil – La revedere – Râu din regiunea Somme, de-a lungul căruia au avut loc mai multe bătălii, trupele engleze folosind aici pentru prima dată, la 15 septembrie 1916, tancurile. 6) Infern – Localitate în Franța unde, în august 1914, s-a desfășurat așa-numita „bătălie de la ...-St. Quentin”. 7) Aflate la tron! – Rele! – Dumitru Zamfir. 8) Oraș la Marea Neagră (azi în Ucraina), ocupat de trupele române în 1942 – Bărbat din *Vechiul Testament*, tatăl lui Eliasaf. 9) Centru în Huși! – Râu pe valea căruia, la 20 septembrie 1854, aliații au încercat să cucerească Sevastopolul – În Sinaia! 10) Oraș în NE Franței unde, la 2 septembrie 1870, principalele forțe franceze, în frunte cu Napoleon III, au fost încerucuite și silit să se predea – Moment al zilei, bun pentru un atac prin surprindere (pl.). 11) Asalt – Așezare în SE Italiei unde, în 216 î.Hr., cartaginezii lui Hannibal au obținut o strălucită victorie asupra armatelor romane.

VERTICAL: 1) District în sudul Tirolului unde, între 1915-1918, s-au desfășurat mai

multe confruntări între austrieci și italieni – Scaunul povestitorului. 2) Saf în Portugalia unde francezii au fost înfrânți, la 17 august 1808, de către ducele de Wellington, acolo britanicii folosind, pentru prima oară șrapnelul, armă inventată de colonelul Henry Shrapnel – Ansamblu de două voci. 3) Migratori care, în anul 601, sunt înfrânți de armata bizantină condusă de Priscus (sing.) – Oraș german unde, la 26 august 1813, cavaleria franceză a lui Joachim Murat și infanteria mareșalului Michel Ney au învins armatele aliate, formate din austrieci, prusaci și ruși. 4) Rege al Macedoniei (... al II-lea; 359-336 î.Hr.), care prin victoria de la Cheronea, din 338 î.Hr., a instituit hegemonia Macedoniei în Grecia – Neam, viță (fig.) – Bold. 5) Fiica lui Petru Rareș, căsătorită cu Vlad Începutul – În șagă! – Râu polonez de-a lungul căruia au avut loc ciocniri între armatele ruse și austriece în 1914 și 1915. 6) Raționament ipotetic disjunctiv – Sistem muntos ce desparte Europa de Asia. 7) Smałt – Monedă de argint grecească. 8) Oraș în nordul Franței distins cu Crucea de Război după primul război mondial – Capitala departamentului francez Aisne, capturată de germani, la 30 august 1914, și eliberată la 13 octombrie 1918. 9) Fluviu european – A renunța la luptă – Ponton gol! 10) În țară! – Localitate situată azi în Iugoslavia, unde austriecii au obținut, la 11 septembrie 1697, o victorie asupra otomanilor. 11) Localitate în Germania unde francezii au fost înfrânți la 1 august 1759 de o armată mixtă anglo-hanovreză – Ceată dezorganizată și zgometoasă.

Dicționar: NIRI, LAEL, ALMA, MNA, LAON, MINDEN

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția integralei UNIVERSITĂȚI EUROPENE CELEBRE:

B – OC – R – P – SORBONA – RP – LOIR
 – ICAR – POM – PADOVA – EGAL – L – LIG
 – N – UPSALA – CAMBRIDGE – E – A – IN
 – E – F – EVREI – INAR – ITA – PA – GA –
 HEIDELBERG – NAIVE – LAE – VAL –
 OXFORD

Soluția jocului din nr. 2/2004, p. 60:
 INSENSIBIL LA RECESIUNE (ÎN-SE-N-
 ȘI-BI-L/L-ARE-CE-ȘI-UN-E)

DIALOG CU CITITORII

DESPRE INDIFERENȚĂ

ANGELA BACIU, studentă la Facultatea de istorie din Cluj, ne trimite o scrisoare din care cităm:

Mi-am permis să atașez câteva rânduri, nu știu dacă se cade, deoarece nu sunt o cititoare fidelă a revistei dumneavoastră. M-a impresionat impactul pe care l-a avut scrisoarea Inessei Baban (*Magazin istoric*, nr. 11/2003) care îmi este colegă de an și în asentimentul căreia sunt și eu. Apreciez mult revista *Magazin istoric* și sper să pot să-mi procur de acum înainte toate numerele.

Anul acesta am prins o dragoste de istorie, atât datorită subiectelor interesante pe care le-am parcurs, dar și datorită oamenilor deosebiți pe care i-am întâlnit în cadrul Facultății de istorie și nu numai. Oameni care știu să prețuiască valorile. Cu această ocazie mi-am făcut mie însămi o promisiune: nu o să mai fiu indiferentă la ce se petrece în jurul meu și mai ales la ce se întâmplă.

CRONICA ISLAZULUI

Domnul profesor ION DEBOVEANU, din București, ne aduce la redacție numerele 8 (august) și 9 (septembrie) 2003 (anul II de apariție) din *Cronica Islazului*, publicație editată de Consiliul local și Primăria comunei Islaz, jud. Teleorman.

În paginile publicației întâlnim și articole pe teme de istorie: o evocare a Revoluției de la 1848 și a uneia dintre personalitățile pașoptiste, colonelul Nicolae I. Pleșoianu

(1805-1859), precum și amintiri despre cele întâmplate în august-septembrie 1944, „văzute cu ochii unui copil de 14 ani”, adică ai colaboratorului nostru.

POȘTA BLITZ... CONCURSULUI

Pe lângă răspunsul la concursul din luna decembrie 2003, domnul **VLAD CIO-LAC**, fidel corespondent al revistei, ne scrie:

Nu este un compliment ieftin și de circumstanță, însă, în această lume unde se vehiculează tot felul de știri triste, bombastice, cutremurătoare sau de prost gust, oamenii mai au nevoie și de amintiri din timpurile tinereții, care să le confirme spusele predecesorilor noștri.

Dacă istoria scrisă de D. Onciul, N. Iorga, „clanul” Giurescu, C.A. Rosetti etc. a prezentat cititorilor și iubitorilor de istorie momente de înălțare prin înțelepciune sau, după voia Domnului, cu arma în mână, dar și suferințele și umilințele la care am fost supuși în decursul veacurilor, revista *Magazin istoric* vine, de aproape patru decenii, să puncteze o serie de detalii care aduc un plus de informații despre aceste istorii zbuciumate. Iată de ce apreciez această revistă pe care o citesc cu mult interes.

CERERI ȘI OFERTE

FLORINA GUSU, tel. 0722 50 55 76, oferă colecția 1967-2002.

TIBERIU BULZAN, Arad, str. Mioriței, bl. 180B, ap. 8, tel.

0257 26 25 40, oferă colecția 1967-1988.

CONSTANTIN BOTU, Timișoara, Calea Sever Bocu, bl. 320, ap. 10, tel. 0256 21 34 61, oferă colecția completă.

RADU N. GHEORGHE, Constanța, str. Cișmelei, nr. 3, bl. 8E, ap. 19, tel. 0241 65 66 58, oferă colecția completă.

NICOLAE VIZITIU, Galați, Cartier Tighina II, bl. CS6, sc. 3 etaj 3, ap. 56, tel. 0236 45 21 11, oferă colecția completă.

ION C. NIȚESCU, Câmpulung, bd. Ion Mihalache, nr. 73, jud. Argeș, tel. 51 08 16, oferă colecția completă.

CONSTANTIN BRĂDICEANU, București, str. Cleopiu, nr. 40, ap. 5, sect. 2, oferă colecția 1967-2003.

RUXANDRA HAȘ, București, str. Elena Cuza, nr. 28, sect. 4, oferă numerele: 6-8/1967; 1/1974; 5/1983; 2/1984; 2/1985; 1-3/1994.

COSTICĂ SPĂLĂȚELU, Băcălești, jud. Teleorman, O.P. Roșiori 3, cod 147066, oferă numerele: 12/1970; 1/1976; 7/1983; 7,8/1985; 8/1987; 5,12/1989; 5/1990; 9/1992; 9/1999.

BARBU GHEAUȘ, Bușteni, str. Telecabinei, bl. A-11, ap. 22, jud. Prahova, telefon 0244/322514, solicită numerele: 5/1998; 7/1999; 8/2000. Oferă colecția 1976-2003.

LUCICA PREDESCU, București, str. Alea Rotundă, nr. 1, bl. Y1B, sc. 1, ap. 34, sector 3, telefon 643.32.26, oferă colecția completă 1967-februarie 2003.

IOANA CIOBĂNETE, București, telefon 460.77.62, oferă colecția pe anii 1967-1989.

CONTENTS (Romanian History) I. Pelivan The way we treated Bessarabia • Gh.Gh. Mârzescu January 1918. The government from Iași • G. Dobrovolschi The day the Romanian army entered Chișinău • S. Câlția The story of some acts • V. Rebengiuc The history I lived • A. Oșca A german archival fund opened for Romania • C. Moraru C. Titel-Petrescu writes to Chivu Stoica from his hospital bed • L. Barbul Memories about Great Romania (III) • I. Zănescu The University of Bucharest turns 140 • T.V. Volokitina The communist leader L. Pătrășcanu's destiny • C. Păunescu Charles Rist, councillor at the National Bank in the Thirties (II) • V. Avram A secret audience with Armand Călinescu • N. Edroiu Horea, the European • R. Iosipescu, S. Iosipescu, A.-M. Biro The Bethlens' Castle from Boiu • A. Caragea The Prince Nicolae Caragea • G. Filitti Romania 100 years ago • W. Lang Memories about World War II (II)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) I. Pelivan Notre conduite vis-à-vis de la Bessarabie • Gh.Gh. Mârzescu Janvier 1918. Le gouvernement de Iași • G. Dobrovolschi Le jour de l'arrivée de l'armée roumaine à Chișinău • S. Câlția Le conte des petits papiers • V. Rebengiuc L'histoire vécue • A. Oșca Un fond des archives allemandes, ouvert à la Roumanie • C. Moraru C. Titel-Petrescu écrit à Chivu Stoica du lit de l'hôpital • L. Barbul Souvenirs sur la Grande Roumanie (III) • I. Zănescu L'Université de Bucarest a 140 ans • T.V. Volokitina Le sort du leader communiste L. Pătrășcanu • C. Păunescu Charles Rist, conseiller à la Banque Nationale dans les années '30 (II) • V. Avram Audience secrète au premier-ministre Armand Călinescu • N. Edroiu L'européen Horea • R. Iosipescu, S. Iosipescu, A.-M. Biro Le château de Bethlen de Boiu • A. Caragea Le prince regnant Nicolae Caragea • G. Filitti La Roumanie il y a 100 ans • W. Lang Souvenirs de la Deuxième Guerre Mondiale (II)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И. Пеливан Наше поведение к Бессарабии • Г.Г. Мырзеску Январь 1918. Правительством работает в Яссах • Г. Добровольский День когда румынская армия вошла в Кишинёв • С. Калция Повесть маленьких документов • В. Ребенджук История мною пережитая • А. Ошка Фонд немецких архивов, открытый для Румынии • К. Морару К. Тител-Петреску пишет Киву Стойке из госпиталя • Л. Барбул Воспоминания о Великой Румынии (III) • И. Занеску Бухарестскому Университету – 140 лет • Т.В. Волокитина Л. Пэтрэшкану – судьба политического лидера • К. Паунеску Шарль Рист, советник Национального Банка в 30-ые годы • В. Аврам Секретный приём у Арманда Кэлинеску • Н. Едрюю Европейский Гореа • Р. Иосипеску, С. Иосипеску, А.-М. Биро Замок рода Бетлена в Бою • А. Караджеа Господарь Николае Караджеа • Дж. Филитти Румыния 100 лет назад • В. Ланг Воспоминания из второй мировой войны

INHALT (Rumänische Geschichte) I. Pelivan Wie wir uns mit Bessarabien benahmen • Gh.Gh. Mârzescu Januar 1918. Die Regierung von Iași • G. Dobrovolschi Der Tag der Ankunft der rumänischen Armee in Chișinău • S. Câlția Die Geschichte einiger kleiner Akten • V. Rebengiuc Erlebte Geschichte • A. Oșca Deutscher Archivbestand für Rumänien freigegeben • C. Moraru C. Titel-Petrescu schreibt Chivu Stoica aus dem Krankenhaus • L. Barbul Erinnerungen an Großrumänien (III) • I. Zănescu Die Bukarester Universität ist 140 Jahre alt • T.V. Volokitina Das Schicksal des kommunistischen Führers L. Pătrășcanu • C. Păunescu Charles Rist, Berater der Nationalbank in den 30er Jahren (II) • V. Avram Geheime Audienz bei Armand Călinescu • N. Edroiu Der Europäer Horea • R. Iosipescu, S. Iosipescu, A.-M. Biro Schloß Bethlen bei Boiu • A. Caragea Fürst Nicolae Caragea • G. Filitti Rumänien vor 100 Jahren • W. Lang Erinnerungen aus dem Zweiten Weltkrieg (II)

SUMARIO (Historia rumana) I. Pelivan Nuestro comportamiento frente a Besarabia • Gh.Gh. Mârzescu Enero de 1918. La gobernación de Iași • G. Dobrovolschi El día de la llegada del ejército rumano a Chișinău • S. Câlția La historia de unos pequeños actos • V. Rebengiuc Historia vivida • A. Oșca Fondo de archivo alemán abierto para Rumania • C. Moraru C. Titel-Petrescu escribe a Chivu Stoica desde el hospital • L. Barbul Recuerdos de la Rumania Grande (III) • I. Zănescu La Universidad de Bucarest tiene 140 años • T.V. Volokitina La suerte del líder comunista L. Pătrășcanu • C. Păunescu Charles Rist, consejero en el Banco Nacional durante los años '30 (II) • V. Avram Audiencia en secreto a Armand Călinescu • N. Edroiu El europeo Horea • R. Iosipescu, S. Iosipescu, A.-M. Biro El castillo de los Bethlen de Boiu • A. Caragea El príncipe Nicolae Caragea • G. Filitti Rumania hace 100 años • W. Lang Recuerdos del periodo de la Segunda Guerra Mundial (II)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioscurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție.

ABONEMENTS: S.C. RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57
FAX +40-21-222.64.07 sau 222.64.39

Piața Presei Libere, nr. 1,
Sector 1, București, România
Abonamentul pe un an – 80 dolari USA (țări europene);
90 dolari USA (țări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – București

Partenerul tău pentru INTERNET !

www.itcnet.ro

Acces Internet prin: Dial-up
ISDN
Linii inchiriate
Cablu TV / Fibra optica
Radio

Design pagini Web
Dezvoltare aplicatii WWW
Dezvoltare sisteme Internet / Intranet
Comert electronic
Cataloage si baze de date pe Internet

Calea Floreasca, nr. 167, sector 1, 014459 - Bucuresti
Tel.: (4021) 232 1948, (4021) 232 1432; Fax: (4021) 233 0966
E-mail: office@itcnet.ro; <http://www.itcnet.ro>

